

Ereb Şemo

ŞIVANÊ KURDE
LE BERGER KURDE

kurdî-fransîzî
kurde-français

INSTITUT KURDE DE PARIS

1989

Ereb Şemo

ŞIVANÊ KURD
LE BERGER KURDE

kurdî-fransizî
kurde-fançais

*traduit en français
par Basile Nikitine
ancien consul de Russie à Ourmiah*

INSTITUT KURDE DE PARIS
106, rue La Fayette, 75010 Paris

DU MÊME AUTEUR / JI EYNÎ NIVÎSKARÎ

Xo-xo hînbûna xandîna nûsana kurmançî,
(Apprendre soi-même l'écriture kurde),
Erîvan, 1929, (bi hevkarîya J. Marogûlov).

Emrê Lenîn (La vie de Lénine), Erîvan, 1930.

Kara kolxoza gundiya ra (Pour les kolkhozes
paysans), Erîvan, 1930.

K voprocu o feodalizme u Kurdov,
(Pirsa feodalîzmê li cem Kurdan/De la question du
féodalisme chez les Kurdes), Erîvan, 1958.

Berbang (L'Aube), roman, Erîvan, 1958.

Jiyîna Bextewar (La vie heureuse), roman, Erîvan, 1959.

Berevok (Recueil), Erîvan, 1969.

Dim-dim (forteresse de Dim-dim), roman historique
Moscou, 1974

© Institut Kurde de Paris, 1989
Dépôt Légal : décembre 1989

ISBN 2-908416-01-8

Imprimé en Italie

ŞIVANÊ KURD
LE BERGER KURDE

ŞIVANÊ KURD çîroka jiyana hûmdarê edebiyata Kurdên sovyetî Ereb Şemo ye. Nivîskar di malbateke koçerên kurd de hatiye dinê û di zarotiya xwe de şivanî kiriye. Bilî zimanê dayika xwe, ew di jiyane de hînî fileyî û tirkî bûye û di dibistana gundê xwe de fêrî nasîneke têrker a xwendin û nivîsandina rûsî jî bûye. Ew hê xort bû gava Şerê Cîhanî yê Yeka dest pê kir. Bi saya nasîna xwe ya zimanan ew karî di ordiyên rûs ên ku Kurdistanê dagîr kirin û ketin nav tixûbê Tirkîyê bibe tercuman. Ji ber belengaziya zarotiya xwe ew tiyê bextiyariyeke mestir bû û gava ku Şoreşa 1917 qewimî ewî baweriya xwe bi îdeala komunîst anî.

Di salên Şerê hundir de Şemo wek dilxwaz şer kir û piştî serketina bolşevîkan, bû yek ji sazkerên sereke yê sovyetan li nav eşîrên kurd ; ewî tevî J. Maragûlov di sala 1929 alfabeyeke kurdî bi tîpên latînî çêkir li Ermenistana sovyetî (Piştî, di 1940 de, alfabe kirîlîk a rûsî li Kurdên Sovyetî hate ferz kirin.). Ji sala 1921 ve ew di şerê dijî "beg, axa û şêxên feodal" ên kurd de roleke muhîm leyist, lê di dawiyê de li wî jî hate gilî kirin û ew di 1937 de şandin sirgûnê. Piştî 17 salan li kampên Sibiryayê di sala 1954 de bêrîtîya wî hate nasîn û ew vegeriya Rewanê. Ta mirina xwe, di 1978 de, ew li wê derê jiya û xwe da xebata xwe ya edebî.

Di *Şivanê kurd* de Ereb Şemo, bi awayekî gelek xwezayî û sade û ne bê şîir, bûyerên her roj, jiyana eşîrên kurdên koçer bi me dide nasîn. Mirov ewê nikaribe van nivîsaran bê heyecan û bê eleqe bixwîne, nemaze ji ber ku êdî îro ev orf û adet ên sedsalan di piraniya Kurdisanê de li ber windabûnê ne.

Ev çîrok afirandina navdartir a edebiyata Kurdên sovyetî ye. Navdariya wê ya li nav Kurdan ji bo pareke mezin, ji çapa wê ya ku dostê me yê rehmetî Nûredîn Zaza di 1947 de li Beyrûtê belav kiribû tê. Ev çapa bi wêne bi nihênî li her aliyên Kurdistanê belav bû û tesîreke mezin kir li ser ciwanên kurd ên xwenda.

Kurdiya vê çapa nû jî bi bingeheke ya metnê Dr. Zaza ye, tenê hin kêmasiyên wê hatine temam kirin û ji ber eslê wê hin guhartin tê de hatine kirin. Heçî wergerandina fransîzî, ew bi qelesa kurdnasê bi nav û deng Bazîl Nîkîtîn, qonsulê kevn ê Rûsya li Wirmê, nivîskarê nemaze kitêba hêja *Les Kurdes, étude sociologique et historique, édition Klincksieck, Paris, 1956*, hatiye pêk anîn. Nîkîtîn ew di 1946 an de li ber wergerandina rûsî ya ku di sala 1935 de li Tiflîsê ji ber *Şivanê Kurmancan* (Erîvan, 1935) çap bûbû kiriye zimanê fransîzî. Wergerandina Bazîl Nîkîtîn ta niha li tu ciyan derneketibû. Û çapa kurdî jî demeke dirêje ku peyda nedibû. Bi vê çapa du-zimanî ya vê çîroka navdar, em hêvîdar in ku xwendineke dewlemend û balkêş pêşkêşî xwendevanên pircure bikin ; ên ku bi fransîzî an kurdî dipeyivin û berî hemiyar, ciwanên kurd ên ku fransîzî hîn dibin û fransîzîaxêvên ku dixwazin hînî kurdî bibin û kêmasiya metnê du-zimanî dikşînin.

BIRA PÊŞÎN

1- Malbat û zarotiya min

Şemo Şamil ji Eşîra Hesênî, Kurdekî bê milk bû. Di mentîqeya Sûrmelî de -berê tabîê Hikûmeta Erîvanê- şivanî dikir. Piştî ko jina wî mir, Şemo her du kurên xwe -Bro û Derwêş- bi xwe re birin û ji wê derê derket.

Di himbêzê de, bi van her du zarokan re bi rê ve çûn, jê re ne hêsanî bû. Bro hîngê sê û Derwêş jî du salî bûn; ji bextê wî yê baş, pêre ji bo hilgirtinê tiştên din tunebûn.

Li nêzîkî Qersê, di gundê yûnanî Azatê de, Şemo li cem Yûnanekî bi navê Todor bû şivan. Li cem Todor bi navê Mayane, keçeke bêkes hebû. Şemo Şamil xwest vê keçikê ji xwe re bîne. Lê, xadimeke bê dê û bav wek milkê axayê xwe tê hesab kirin. Todor dizanî ku Kurd jinên xwe bi pere tînin, ango qelen didin, ji lewre, ewî ji Şemo Şamil xwest ku du salan belaş pezê wî biçêrîne. Şemo careke dî çavên xwe li Mayane gerandin, û ji bo jineke ewqas delal xebata du salan kêr dît û bi dilxweşî razî bû.

Di kadînekê de, bi kêfxweşî daweta wan çêbû.

Mayane, xweş bi kêrî îşên malê dihat. Ji hiriyê rîs dirist û benik çêdikir û jê jî palas diwûnandin. Her du xweşkên min - Çîçek û Gulzar - û ez Ereş Şemo, em di vê kadînekê de hatin dinê. Diya min her du kurên mêrê xwe - Derwêş û Bro - diêşandin, lê em zaro me gelek ji hev hez dikir.

Şemo di zivistanê de, li cem dewlemendan dibû rencber û li karên wan dinêrî. Zar û zêçên wî êdî pir bûbûn. Bi xebatên xwe yê rojê, dê û bav, bi zor em xwedî dikirin. Tenûra me di nav kadînekê de, di zivistanê de, carna bi rojan ve bê agir dima. Tu dewarê me nebû ku em ji ziblê wan sergîna çêkin û tevî kayê tenûra xwe pê germ bikin, ji ber ku li aliyê me dar û devî nebûn.

Pircaran, dadê, li cem xelkê bi rojê kar dikir, bi wan re li hev dihat ku bihêlin em zaro, li axurê an li gova pez rûnin, ji ber ku di zivistanê de ciyê pez û dewar germ dibe. Lê tu xwedî belaş nedihîşt em xwe germ bikin. Ji lewre, gava dadê li mala wan dişixulî emir didane me ku em li ber alifên miyan rûnin û ji sibê heya êvarê, birçî êmên ku ji alifan diketin em wan berhev bikin û dîsa wan deynin cihê wan. Eger em li wê nebiwana, miyan pê li ewqas qûtên giranbiha bikin.

Gava em hinek serbest diman, xwediyê pez helez datanî ber me ku em ji bo sobeya wî, wî hûr bikin. Êvarê, piştî şixul, bi dadê re, ji tab ketî, bi lez û bez em diçûn kadîna xwe ya cemidî.

Ji roja ku ez hinek mezin bûn, min xwest ez bibime şivan. Birayên min ji nihû de bi bavo re diçûn çolê wek du şivan û arfkariya wî dikirin û ewî jî ew hînfî şivantiyê dikirin.

Daxwaza min bi cî bû. Rojekê, serê sibê, bi bav û birayên xwe re ez çûm çolê ber golikan. Wê roja ha, diya me jî bi me re hat da ku pincaran şanî me bide (spînk, tirşo, mendik, pêkesk, hwd...). Diviya bû, em şivan, zikê xwe bi nan û pincaran têr bikin. Dadê, heftêkê bi me re hate çolê. Piştî ku me ev pincarên ha naskirin, ew êdî nema hat. Her sibê, ewê perçeyek nanê lewaş û hinek xwey bida me da ku em wan bi pincaran bixwin. Birayên min, pincarên ku tên xwarin û ên nayên xwarin ji hev nas nedikirin û ew ji min dipirsîn? Diya min pesnê min dida û digo gava ez mezin bibim ezê bibim şivanekî pispör.

Bavê me jî, giyayên ko bi kêrî pez nedihatî şanî me didan. Kîjan giya di pez de kûrm pêyda dikin, bi kîjana pezên nexweş tên derman kirin, û pez ji guran çawa tê parastin.

Di destpêkê de, me pincar ji bo xwe ber hevdikirin û ew bi nanê xwe dixwarin. Lê, piştî, diya me, hîn giyayên din ji me re dan naskirin, wek : spîdak, gûtîk û sîso. Me ew hişk dikirin, ji bo ku zivistanê bixwin. Tûrikek dabû her yek ji me û diviyabû em bi xwe re ji çolê miqdarek gotî ya pincarê bînin. Diya me ew dinêqandin, ew datanîn ser hev, û baş hişkirî, ew hiltanîn ji bo rojên zivistanê.

Gava em hîn mezintir bûn dadê ji me di zeviyan de peydakirina helezê xwest, me jî her gav bi xwe re hinek jê tanî mal.

Me rêxa hişk jî berhev dikir, bi avê şil dikir û jê sergîn çêdikir. Li ber germiya tavê, tepikên me hişk dibûn, û êvaran me ew bi xwe re dibirin mal. Her yek ji me, dibiyabû her êvar deh liban jê bîne. Lê, ê min bi xwe, kêfa min ji pîskirina destên min bi ziblê nedihat. Dadê gazina ji min dikir û ez ceza dikirim.

Dê û bav jî ji xebata me kêfxweş bûn. Vê zivistana ha, tîrsa me ji sermê ewqas ne giran bû. Me têra xwe helez, pincar û sergîn pêkanîbûn.

Payîzê, nîv tazî, em ji sermê, baran û zîpika gelek diêşyan. Bê sebir, em li benda ketina berfê bûn ko em neçin çolê.

Sala şivantiya me ya pêşîn bi vî awayî derbas bû. Li mal, nivîna me ji kayê bû. Me ew li erdê radixist û me hesîrek ji giyayê nerm çêkirî datanî ser; balgêha me jî ji vî giyayî bû. Li ser xwe jî me merşeke fireh davêt. Em zaro, li cem hev, li ser rêzekê, radizan, û di navbera me de pevçûn bê hesêb bû, heryekî ji me dixwest li nivîn raze, ji ber ku ew der hêj germtir bû. Herwekî ez piçûkê gişan bûm, ew ciyê şeref pir caran, ji min re dihiştin.

Di vê zivistanê de, cara pêşîn, agirê me hebûn, û dadê gelek bi kêfxweşî tenûr germ dikir. Piştî ku şîva me çêdibû û nan dihate pehtin, diya me bi palaseke

mezin devê tenûrê digirt ku bi şev sar nebe. Êvaran, em li dora tenûrê rûdiniştin û me lingên xwe dixistin tê de û xwe germ dikir. Diya me ji pincarên ku ji havîne de me hişk kiribûn (tirşoyê kelandî) ji genim danû, û ji ard haşil, ji ardê qelandî jî devşewitî û gelek xwarin rengareng pêk tanîn.

Ji bo çêrandina çêlekan, bavê min genim distand. Ewî bi vî karî, ji destpêka nîsanê heya dawiya çiriya paşîn, ango heya ketina berfa ewil radibû.

2- Kerê me yê piçûk Şivaniya Molokan

Bavo, ku genim ji xwediyê dewaran distand bi pişta xwe dibire êş. Gelek hez dikir ku kerekî wî hebe. «Hingê, ewê şixul hêsanîtir bibe», wî pir caran digot.

Bê dewarekî, îşê me dijwar bû. Ji bo îşekî ne hêja, diviya bû em serê xwe li ber cîranan xwar bikin. Kûlak (têr mal û pêre) ker didane me lê, ne bê tu tişt; ji bo kiriya wî, rojek an du roj, ji me xebat dixwestin.

Ji bo kirîna kerekî, bavo her sal du rûbl (pereyê rûsî) datanîn alîkî. Piştî sê salan, şeş rûbl bi girêkeke mezin di paçikekî de, paçik di elbikeke tenekê de û elbik di xurcîkê de, hatibûn veşartin. «Bi sê an çar rûblên din emê bikaribin kerekî ji xwe re bikin», bavo digo.

Gelek caran, bavo girêka bi sir vedikir û pereyên paxurên giranbiha, jê vala dikirin. Bi dadêre careke din ew dijmartin. Di hesabê xwe de, xwe şaş dikirin û di cî de ji nûve dijmartin. Carna, em zaro, ji dengê wan

şiyarbûyî, me li wan dinêrî, çawa dijmêrin: bi hûrikên 5, 3, 2 kopek (pereyê rûsî) rûbl pêk tanîn, piştire paçika pere têde datanîn nav elbikê û elbik jî li nav xurcîkê.

Di vê zivistanê de, bavo li cem Yûnanekî bi navê Polba Triandofflof dixebitî. Ewî aşek û gelek pez hebûn. Li biharê, li meha adarê, 4 rûbil dan bavo, ser de ji bo xebata wî ya baş jê re paltoyê eskerî yê kurê Triandofflof hediye kirin. Ê me di dawiyê de ji xwe re kerek jî kirî. Li dora heywên me çenberek girt û bi helahela me ew bir hundirê kadînê.

Ev kera ha, delala hemû malê bû; li havînê ewê dehşek anî. Me gelek bala xwe dida her du kerên xwe. Ji bo zivistanê me ji wan re ji dil û can alif pêk tanî, me giya diçinî, me jê rêsi çêdikir, û gava hişk dibûn me ew dikişandin mal. Kera me, di mala me de gelek bi kêrî me dihat, me pê gunî û giya tanîn mal û li ser piştta wê me tûrên genim ên giran dibirin êş.

Di vê wextê de ez dûşivanekî têgihiştî bûbûm û pir caran bavo, kerê bi timamî disparte min û brayên min û ew bi xwe diçû mal. Salek welê derbas bû. Brayên min bûbûn şivanên bi serê xwe û ez jî bi bavê xwe re dimam. Nihu em li ciyekî din rûdinin, Aleksandrovka; piştî ku bavê min bê şixul mabû, em hatibûn vir. Di vê cihguharinê de kerê me yê piçûk gelek bi kêrî me hat. Ewî serweta me bi timamî kişand-palas, kulav, beroş, giyayê me yê nivînê û firaxin dîtir.

Bajarê ku em niho tê de bûn, bcrê Kurda jê re Konê Sor digotin lê mihacirên rûs ên Molokan jê re

navê Aleksandrovka danîbûn. Ev gundê ha 7 kîlometre ji Qersê wê da ye û bi awakî gelek şaîrane li ber çemê Qasat hatiye ava kirin. Gava yek çem bi çem diçû, li doralîyên xwe wek xalîçeyên rengareng mêrg didîtin, û hinek li dûr, zeviyên çandiniyê yên çarkoşe kesk dikir, di nav zeviyên re, coyên avê li bin tûrêjên tavê wek şivên zîv diçirîsîn. Li wî aliyê gund jî ciyê bîstanan bû. Molokan li wê kelem, gîzer û hêşinayiyên din diçandin. Aleksandrovka di nav heşînayî û kulîlkan de xerîqî bû. Li biharê, wextê vebûna kulîlkan, bihneke xemrevîn li her derê newalê însan mest dikir.

Molokan di nav xweşiyê de dijîn û erdê wan têrhatin bû. Bi xwe, li her derê mintiqeya Qersê, gundên Rûsan li erdên baş hatibûn ava kirin, û Molokan li serê her nefs ji 50-80 donim milk hebû.

Aleksandrovka ji gundên ermenî, tirk û yûnan ên cîran gelek cihê bû. Molokan cotkarên pir şehreza bûn : ew aletên cotkarî yên pêşveçûyî bi kar tanîn, erdê bi cotên du gîsin dikêland, giya bi qiriman diçinîn û drûnê bi şeneyên kişandî yên mezin dikirin. Genim û ceh bi mangêran di zeviyên avdayî de tov dikirin. Lewra ne ecêb bû ku li cem Molokan hatina genim ji ya gundên cîran gelek baştir bû. Li zeviyên wan ên baş çandî nêrîn bi xwe zewq dida. Bi saya bolixiya giya Molokan pir dewar xwedî dikirin.

Xelkê Aleksandrovka du bir bûn û her bir dêr û keşekî xas hebûn. Molokanên kûlak (dewlemend) ku bi henek xelk ji wan re (merivên qenc) digotin, li me û li Molokanên feqîr gelek zilm dikirin. Carna, ewqas bê

insaf li şivanên piçûk dixistin ku bi saetan ve bê hiş em li erdê diman. Hîn di bîra min de ye, şivanek hebû, bi navê Misto, rojek -êdî baş nizanim- dewar dereng anîbû an du ga ketibûn bîstanê kûlak Matûyû, evî hingî lê da, her dû dest û lingên wî şikênandin.

Ji me pê ve, çend şivanên din hebûn ku gelek di perîşaniyê de bûn. Lê, piraniya wan bê kiflet bûn, ji lewre halê wan dîsa dihate qedandin. Şivanekî gihaştî, bi kirêya xwe îdare dikir. Hîn tê bîra min, bi navê Cewoyê Bîrkele, şivanek hebû dostê bavê min bû. Carna, êvarên zivistanê, dihate mala me û ji me zarokan re serhatiyên xwe digotin. Ji tebea wî ya vekirî û nerm me gelek hej wî dikir û tucaran, gava ewî guhê me dikişand da dengê me bide birîn, em jê nedienirîn.

3- Tadariya guran

Li payizê, gelek caran gur dihatin heya nêzîkî gundê me, xwe davêtin nêv kerf û pez dibirin. Dadê û bavo ji bo selameta pezê ku me diçêrand, gelek ditirsiyan. Tirs a wan a mezin, nemaze, ji bo min bû; ewan dizanîn ku zarokekî wek min nikare xwe ji guran biparêze. Her êvar gava min kerf tanî mal, bêî ku tu pez jê kêmbê, dê û bavê min bi dengêkî bilind, ser hev: «Şikir ji Xwedê! Şikir ji Xwedê ku roj bê xisar derbaz bû!...», digotin.

Gava di zeviyan de, giya dest bi hişkbûnê dikir, jiyina me diwartir dibû. Bê pincar ku parekê xwarina me ya bingehîn bû, me têra xwe nedixwar. Vî halî, heya gihaştina genim dom dikir. Hingê me simbil jê dikirin, û li ser êgir me ew dikizirandin, fêrik çêdikirin û bi vî awayî birçîbûna xwe me dikuşt. Me çengek simbil diçînî, davêt nav agir û ew bi darek li hev dixist ku nehêlin simbil bişewitin. Piştê, me bi carek agir ji hev

belav dikir ji bo ku tene sar bibin û agir nekeve nav genimê zeviyê. Me teneyên baş qelandî di quncikek cilê xwe de hûr dikirin û jê xwarineke pak bi nave *qelînok çêdibû*.

Piştî paleyîya genim, di zeviyên vala da êdî tu tişt nedima. Ji aliyê din, di bîstanan de kartol digihaşt. Her sibê çî wext me pez dibir çolê, me ji pîrekên Molokan çend kartol dixwest; gava kebanî çavtengî dikirin û bera me didan, ji nêza xwe, bi veşartî em diketin nav bexçan û me dizî dikir. Bi vî awayî me timî kartol hebûn. Piştî me komek helez berhev dikir, agir berdidayê û li benda vemirina wî diman da ku kartolên xwe bêxin di nav xuliyên germ de; piştî bi xwey me ew gelek bi lezet dixwarin.

Eger me dizî dikir ji neçarî bû. Şivan kiriya xwe li payîzê, dereng, piştî ketina berfê, distandin, û heya wê wextê diviyabû em îdara xwe bikin.

Di nav pîrekên Molokan de yek hebû, gelek kêfa wê bi min dihat, xaltika Paraşa. Ewê hej min dikir. Bê şik dilê wê bi vî şivanokî rebenê ji sermê tevizî, dêşîya, ku serê sibê, li payîzê keriyê pez dibir çolê. Heftê du car, xaltika Paraşa, bi dizî ji min re nan û xiyarên xweykirî didan. Tu zaroyê wê nebû. Gelek caran, êvaran piştî ku me pez dixist govê, ewê banî min dikir û bi bermayiyên şîvê ez têr dikirim.

Bêî ku em pê bihesin, payîza rast a bi baran, tevî serma û mija, dest pê dikir. Ber bi vê demê re, şixulên çolê timam dibûn û li beriyê ji şivana pêve tu kes

nedima. Lê min xwe bi tenê his nedikir; li cem min, hergav, hevalê min ê sadîq, seyê meyê pez, Kavreş hebû. Min gelek hej Kavreş dikir, tucara ew bi gavek ji min dûr nedibû.

Bavo tim digote min ku divê di payîzê de şivan çavvekirîtir bin; gur ji birçîna pir çavsor dibin, û hema firseteke piçûk bikeve destê wan, xwe davêjin nav pez û çendek jê dibin. Bavê min ez hîn xwe parastinê ji guran dikirin. Her sibê wextê derêxistina pez, ewî çend perçe darê çam ên hişk û qulkirî dixistin tûrikê min. Min êdî dizanî ku ev dar zû pêdikevin û rewîneke mezin didin û eger gurekî êrîş kir, divê vî darî vêxim û bixim devê wî, ewê baz de.

Rojeke sar û bi mij, min keriyê xwe dibir çêrê. Piştî xurîniyeke sivik, ez dîsa birçî bûbûm. Digel vê yekê, perçeyê nan ku sibê, dadê danîbû tûrikê min, gelek piçûk bû. Min nanê xwe kir du par, yek jê min xwar û ya di jî min da Kavreş. Lê ev perçeyê piçûk, şûna ku min têr bike, birçîbûna min hîn tûjtir kiribû. Wextê taştê nêzîk dibû, lê tûrik vala bû. Çawa bikim? Min kerî nêzîkî bexça kir, ketim nav wan û ji xwe re çend kartol dizîn. Piştî min pez bir ber şkeftê. Li wê, komek helez hebû; min agir dada, xwe germ kir, û bi bêsebriyeke tamar, li benda vemirina êgir mam da ku kartolên xwe bêxime di nav xuliyê de. Gava ku rewîn bi timamî vemirî, bi lez û bez min kartolên xwe avêtin tê de.

Ji nişkave, min dît ku Kavreş radibe, guhên xwe bel dike û di nav mijê de li tişteki dinêre. Dilê min his kir ku xeter nêzîk dibû. Lê ez gelek birçî bûm û ji min nedihat ku ez kartolên xwe di nêv êgir de bihêlim û herim. Ji ciyê xwe nedilebitîm û bi fikandineke sivik min îşaret didan Kavreş. Se bi nûzenûz û reyîneke tûj di nav mijê de winda bû. Ez ji piya, şaş li ber êgir dimam û min qenc guhê xwe dida reyina kûçik, pê re jî, bi çavên birçî, min li kartolên xwe yên nîv pijayî dinêrî. Dilê min xurt davêt. Di nav mijê de çi derbas dibû? Gur an diz? Şivanekî hîn bêtir tecribekar, ji reyina se wê fehim bikira ku Kavreş bêhna gur kiribû.

Çend deqîqe derbas bûn, Kavreş dîsa xuya kir û bi reyinên xurt hate ber min, herwekî dixwest tişteki bibêje min car din çû. Min fehim kir ku belayek hatiye serê me. Min lez da xwe. Destê min dilerizîn. Min êzingê çam xiste gopalê xwe, lê ji gêjbûna xwe min pêxistina wî ji bîr kir û ketim pey Kavreş. Bîstek dî, min du gur dîtin. Yekî ji wan, ji nihu de miyek xistibû devê xwe û ê din jî xwe danîbû ber Kavreş, diranên xwe jê re qîc kirin, herwekî hevalê xwe diparast.

Di vê demê de, şîretên bavo hatin bîra min. Wek berikekê, min xwe gihande êgir, êzingê xwe pêxist û gava rivîna wî geş bû, min xwe avêt ser gurê ku miyek biribû alîkî. Gava Kavreş ez bi êgir dîlim cesaret girt û xwe avête gurê li ber xwe ku qet netirsiya. Şerekî dijwar di nav wan de dest pê kir. Dilê min bi Kavreş êşiya. Min dev ji miyê berda û çûm arîkariya hevalê xwe yê sadîq. Di vê gavê de, Kavreş gur xistibû bin

diranên xwe, lê heywanê kûvî bi awakî welê diranên xwe xistibûn qiriqa Kavreş ku kûzekûzên seyê reben ji yên gur bilindtir bûn. Diviyabû ez xwe bilezînim. Min bi destê xwe yê çep darê bi rivîn girtibû, û bi destê xwe yê rast jî min rahişt kevirekî. Min êzingê pêxistî anî heya ser pozê dijmin û heya ji min dihat, bi hiz, min kevire xwe li parsûyên wî xist. Gur xwe ji lepên Kavreş derêxist û bi lez berê xwe da newalckê. Hevalê min êdî rizgar bûbû.

Digel vê yekê, gurê din mî kişandibû nav mijê. Ez ji heyecanê dilerzîm; min berê xwe da aliyê wî û ez gihaştimê. Bi dîtina min, gur xwe da ber tehtekê, pez avête alîkî, û diranên xwe li min beş kirin.

Êzingê min êdî tu rivîn ne dida. Ez bê çek mabûm, û gur bi çavên xwe yên tûj û şerût li min dinêrî û xwe kar dikir bête min. Lê baş bû min xwe şaş nekir. Bêî ku ez çavên xwe ji gur hilînim, min hêdî hêdî êzingê din pêxist, ji siûda min bû êzing zû agir girt, û hingê min êrîş birê. Gava gur rivîna geş dît, xwe ji miyê bi dûr xist xwe gij kir û diranên xwe qîc kirin. Di vê demê de min reyîneke xurt bihîst, Kavreş dihate hewara min.

Rewş herhal guhirî. Kavreş bera gur da, min jî kevirek avêtê, û piştê bi êzingê xwe yê pêxistî ez çûme ser û min agir xiste gepa gur, tirs pê ket û di cî de, di nav xiraman de winda bû.

Şer xilas bûbû û dijmin reviyabû. Min xwe nêzîkî miyê kir. Rebenê, ji tirs dilerizî, û ji sê ciyan brîndar

bû. Gava ez vegeriyam keriyê xwe, min dît bizinek avêtiye erdê, gur ew dirandibû.

Min pezê belavbûyî da hev û ew anî nêzîkî êgir. Ez ji tabê ketibûm, û birçîbûn ji ezabekê xurtir ez gêj dikirim. Bi destên xwe yên bi lertz, di nav xuliyên de li kartolên xwe geriyam. Kartol li ku ne?... Tu tişt jê nemabû... Giş şewitîbûn. Deqîqeke tehl... Ez li ber girînê bûm...

Ji goştê bizina dirandî min perçeyek da Kavreş. Lê min bi xwe jê tam nekir û êvarê ji nêza diliyayî, ez vegeriyam gund. Min, bi rûmetî, goşt bir xudiyê wî ku ji bêsiûdiya min keşeyê Molokan bû. Xezebeke dijwar ew girt; ez birim axurê, û li wê, ewqas li min xist ku min nedikarî xwe ji erdê rakim. Ez bê hiş li wê mam. Bavê min hat û ez li wê dîtim û bi zehmet ez kişkişandim mal.

Adet wa ye ku şivan ji xisara ji pez re ji aliyê guran, neyin berpirsiyar kirin. Herwekî şivan bê çek in, ev tişteki maqûl e. Lê, kûlak Selîverstov, mezinê Molokan, guh neda adet û qanûnan. Ji bo bizina dirandî, saliya min -çend rûbil û çend kopek- ji min birî.

Ji van peran mehrûm bûyî, ji bêgaviyê, zivistanê, ez li cem xelkê nanzikî xebitîm. Biharê, min xwest ez dîsa vegerim karê xwe yê ku min gelek hez dikir, ango şivaniyê. Ez pir geriyam ku ji xwe re ciyekî peyda bikim. Tu kes, ji bo piçûkbûna min bi min qafil nedibû û digotin ku ez ne hêja me nanê zivistanê.

Piştî mideteke dirêj, gundiyeke ez ji bo zivista-
neke timam birim cem xwe.

Li cem xudiyê min ê nû, gelek pez û dewar hebûn.
Ez li axurê, li ser textikan radizam.

Şixul ne hêsanî bû, diviya bû ez berê şefeqê
rabim, axur bimalim, zibil bibime hewşê, wê baş kom
bikim, alifa paqij bikim, û ji gişan diwartir êmê
hespan bidim. Taqeta min nedigihîşt ku ez êm bi darek
tevîhev kim û min awayek hêsatir dît : ez diketim nav
alifê û min bi destên xwe êm tevîhev dikir. Min ev tişt
bi dizî dikir ku xudî pê nehise. Min giya dida dewarên
din. Berê derketina rojê, diviyabû ez vana giş xilas
bikim.

Ji xebata min a baş, axayê min, ji min gelek razî
bû. Sibeha gava dihate axurê, ciyê hesp û yê çêlekan
gelek paqij û dewar û pez têr xwarî didîtin. Ez gelek
dixebitîm û ji axur qet dernediketim. Xwarîna min jî ji
min re tanîn wê derê. Bi tenê, rojên cejnê, min li mal
dixwar, ew jî ne bi xweyiyên malê re, lê bi tena xwe.

4- Çetel bi kêrî çî tê ?

Havîn hat, xwîşka min Gogî û ez, me li cem yekî xwe kir golikvan. Havîn bê serêş derbaz bû û heya payîzê em xweş bi karê xwe rabûn.

Carek mielimeya gund, ji bavê min xwest ku ji bo şixulekî xwe min rêke Qersê, ji gundê me Aleksandrovka heft kîlometir wê da. Bavo razî bû. Mielime tûrek û mektûbek dan min jî bo mêrê xwe ku bi du kurên xwe re li Qers rûdinişt û li wê memûrtî dikir. Piştî ku ji bo vê zehmetê, min 15 kopek xistin berfika xwe û tûrik avêt ser mile xwe, bi dilxweşî ez bi rê ketim. Li bajêr, ji bo peydakirina mal, li gora adresa ku da bûn min, ez gelek geriyam. Piştî, di hewşekê de min du kurik dîtin ku bi xweşî dileyistin. Bê pirsîn, min nas kir ku ew kurê mielimê ne. Min mektûb şanî yekî ji wan da. Kurik qîr kir: «Bavo, mektûbek ji yadê!»

Bavê wan, di cî de derket, mektûb vekir û piştî ku ew xwend, banî min kir. Zarok jî, ji hewşê hatin û em tev de ketin mezeleke dî. Her du bira bi hev re pistepist dikirin û şaş li min dinêrîn. Ji vî tiştî bêhna min gelek teng bû. Bîstek dî zaroyên din û hin jin jî hatin. Giş li mezelê kombûyî, çavên xwe ji min hilnedikirin. Ez gelek acîz bûm. Piştî, sebeb ji min re dan zanîn; mielimê di mektûba xwe de gotibû ku ez Kurd im. Bê şerm, wek dehbekî ecêb, ji serê qehfê min heya neynûkên lingê min, li min dinêrîn. Hin ji wan ji min çend tişt pirsîn; min jî bi lez bersiva wan da.

Wa dixuya, mielime, di mektûba xwe de hin tişt xwestibûn, ji ber ku mêrê wê em berdane û berê xwe da aliyê bajêr û ez jî tevî zarokan derketim hewşê. Zarok dora min girtin û ji min xwestin ku ez jî bi wan re bilêzim. Lê her wekî min leyistikên bajaran nedizanîn, min xwe da alîkî.

Gava bavê zarokan ji sûkê vegeriya, ew banî taştîyê kirin. Ji min re jî li metbexê xwarin dan. Xadima wan, jinekeke bi laş û gewde û bi hinarikên sor, firaxeke şorbê da min û li cem firaxê jî kefçî, kêr û çetelek danîn. Min dizanî kefçî ji bo xwarinê ye lê, kêr û çetel ji bona çi...? Min da eqlê xwe û min jê derêxist ku ev leyistikên zarokan in; hediyeke ji min re... Li gund, milhebên mezin min dîbûn ku pê giya li ereban bar dikirin û kêfa min gelek bi van milhebokan hat. Min sehina pêşîn û a dîtir jî bi kefçiyê xwar û gava ez ji masê rabûm, min kêr û çetel xistin berîka xwe. Xadima ku çavên xwe ji min nedizivirandin çû û mesele gote efendiyê xwe. Ewî ji min pirsî eger min dil dikir bi rê

herim an na? Min gotê ku min dixwest ku ez vegerim mala xwe. Rexma tiştên baş ku min xwaribûn û hedyên delal ku min standibûn, dilê min ne rahet bû. Her tişt li vir ji min re biyanî û nenas bû û her kesî li min bi awakî ecêb dinêrî.

Efendî ji odê, tûrikê bendkirî anî û du elbik jî dan min ku ez wan deynim bêrîkên xwe. Ewî qesden ev tişt dikir da ku bibîne ezê çawa xwe jê derêxim. Lê, bi awakî gelek adetî, min çetel û kêr ji bêrîkên xwe derêxistin û ew kirin paşila xwe, da ji elbikan re cî çêkim. Hingê efendî ji min pirsî :

- Te kêr û çetelê me ji ku birin?

- Ma, we bi xwe ew ji min re hediye ne kirin...?, bi telaş min jê pirsî.

- Bê şik, na. Kê ew ji te re hediye dan?

Ew jî şaş mabû. Ê min, êdî, min xwe negirt û bi xeyd min qîr kirê:

- Nexwe, wextê xwarinê, we çima ew danîn ber min...?

Di vê gavê de zaro xeber gihandibûn cîran û metbex tije xelk bûbû; giş guhdariya me dikirin.

- Kêr û çetel ji bo xwarinê danîn ber te ne ji bo tişteki din, efendî gote min.

Min nedizanî êdî çi bêjim. Zimanê min nedigeriya. Ez bi girînê ketim.

Di nav jinan de ku li me kom bû bûn, Ermenîyek hebû; ewê xwe nêzîkî min kir û pirsan ji min kirin. Baş bû ku min bi ermenî dizanî û karî derdê xwe jê re bêjim.

Bi girîn, bi dengekî êşayî û dilşkestî min gotê :

- Li van leyistokan binêre -kêr û çetel- ew ji min re hediye kirin û nihu jî dibêjin ku min ew birin.

- Ev ne leyistok in, jinika ermenî gote min, ew dan te da ku tu bi wan xwarin bixwî...

Dawiyê em li hev hatin. Hinckan dikeniyana û dilê hinekan jî bi min ve dima. Efendî gote xadimê ku du çetelên kevin bide min; lê ez xeyidî bûm û min ew red kirin. Efendî bi xweşî ez qanî kirim û dawiyê min her du çetelên giranbiha xistin paşila xwe. Piştî ku ji mielimê re mektûbek dan min, min 'ûrik hilgirt û berê xwe da dîsa gundê xwe.

Di riya xwe de, ev hadîseya pîs ji bîra min qet dernediket, lê digel vê yekê bi van çetelan ez ewqas ne dilşikestî bûm û min bi leyistika wan ji xwe re gelek xeyala dikirin. Gelek caran, li rê, ez disekinîm, min ew derdixistin, heyran heyran li wan dinerî û bi wan, kayên li erdê ketî hildikirin.

Wê roja ha, dinya pir xweş bû û ez beriya êvarê gihastim gund. Min mielime, digel keça wê li hewşê dît. Ew li aliyê sefikê disekinî û ji ber êzingên windabûyî bi dergavan re dixeyidî. Gava çavê wê bi min ket, nebi lez, bi aliyê min ve hat. Min mektûb û elbik danê.

Bi xwendina mektûbê mielime kenî, keça wê hat cem û sebeb jê pirsî. Wê jî, çîroka çetel gote, her du jî li min nêrîn û mideteke dirêj kenîn. Min tûrik jî da wan. Mielime pesnê min da û got ku ez kurikekî gelek jîr im û hişt ez herim mala xwe.

5- Dersên pêşîn - Nifûsa min

Piştî du rojan, gava miclime bi keça xwe re digeriya, ber bi aliyê koxika me ve hat. Ez derketim û bi bez çûm pêşiya wê. Ew bi şîrînî kenî û pirsava bavê min kir. Min jî bi lez ban bavê xwe kir. Ewî jî hat, bi edeb kumê xwe rakir û silav lê da. Miclime jê xwest ku mehê bi sê rûbil ez bibim dergevanê dibistanê. Bavê min bi dilxweşî razî bû û ez bi mielime re çûm dibistanê. Li wê, ewê berî gişan, ez birim ciyê êzingan û piştî dersxanê; li wê karên min çî bûn, ji min re dan zanîn: Diviya bû her roj, ez dersxanê bimalim, tozên mase, pencere û derî paqij kim, sobeyan pê xim, bermîl tije av kim, û her sibê û êvar semawara mielimê hazir bikim û ji bo şixulên wê car car herim bajêr.

Roja pêşîn, gava ez ketim dersxanê, hema heyran min temaşaya tabloyên li dîwaran daleqandî kir. Çi nebû li wê? Teyr, heywan, heşrat, xerîte... Min tu tişt ji wan dermedixist, lê kêfa min bi wan gelek dihat. Bi tenê, tişteke hebû nedikete serê min; li cem teyrên rengareng tabloyeke ecêb û bi tirs hebû. Ev zilamekî bi

qehfeke rût bû. Di qehfê de diran û şûna çav û difin qulên mezin hebûn û ev zilam bi tenê ji hestiya pêve ne tu tişt bû. Welê dihate min ku, ev yek ji wan cinan bû ku li mal em pê ditirsandin. Tesîra vî tiştî di min de ewqas mezin bû ku gava ez di ber re derbaz dibûm min çavên xwe digirtin û êvaran, di tariyê de, min nediwêrî bi tena xwe li odê bimînim. Min gelek hez dikir mana vî ji mielîmê bipirsim, lê ji fehîtiya min, ji min nedihat. Piştî min bala xwe da ku şagirt qet guh nedidan vê tabloyê. Bi vî awayî dilê min jî êdî xurt bû. Hêdî, bê tirs ez li ber dimam û min seyra tabloyên teyrên xweşik dikir.

Roja pêşîn, gava êvarê piştî şixul ez vegeriyam mal, hemî xelkê malê bi kêfxweşî dora min girtin, min jî ji wan re yek bi yek çî dîtûbû û kiribû got. Bavê min bawer nedikir ku mehê sê rûbil bidine min û pir caran digo ku eger rûbilek biwa dîsa baş bû. Lê, gava meha min qediya mielîme banî me kir û ji min re 3 rûbil dan. Min nedizanîn navê xwe binivîsim; şagirdekî li şûna min îmza min danî. Mielîme pere xiste destê min, emir da min ku ez ji xwe re çakêt û şebqekê bikirim û gote min : «Hingê ezê te bêxim dersê û te bielimînim xwendin û nivîsandinê.»

Bavo ji bona kirîna çakêtekî minasiptir razî bû, lê ji bo xwendin izna min neda; ji tirs ku eger ez jî wek şagirtên din bielimim, ez êdî tu kiriyê nestînim. Ji min re pantalonekî kevin, şebqe û saqoyek li gora min gelek mezin kirîn. Bi vî awayî ez nihu ji berî bi cilê xwe ê kevn kêmtir diketim ber çavan. Li dibistanê, bê haya

bavê xwe, ez diketim dersê, ji dil dixebitîm û bi ser de jî, min karên xwe yên dergevanîyê jî xweş bi cî tanîn.

Min, bi rûkenî û kêfxweşî hemû şixul dikirin û mielime ji min gelek razî bû. Lê, rexma çekên min ê nû, zaroyên Molokan nedixwestin li cem min rûnin û digotin ku ez gelek qirêj im. Mielime mecbûr bû min bi tena xwe bide rûniştin.

Di şobeya nûhatiyan de, min dest bi xwendinê kir. Min pir dixwest ez bielimim û ez zû bi hêsanî dielimîm. Mielime pir caran dihate maseya min û didît ez bi çi xîretê herfan dinivîsim. Pesindanên wê ez teşwîq dikirim û roj bi roj ez gelek pêşve diçûm. Em hînfê elfabe, bi tîpên li ser kartonê zeliqandî, dikirin; me ew dibijartin û ji wan pirsên ji me xwestî pêk tanîn; min jî her gav ew pirs ji ber dikirin.

Ez bi keça mielimê, Marûsiya re, bûbûm heval. Ew keçikeke gelek delal û qenc bû û di şobeya dibistanê ya diwemîn de dielimî û baş bi xwendin û nivîsandin dizanî. Ewê di naskirina tîpan, dirûstkirina hecan û pirsan de gelek arîkariya min dikir. Her du mielimeyên min, ya mezin û ya piçûk, ji pêşveçûnên min ecaîb diman. Min gelek hej Marûsiya dikir, û sibeha gava, zû, li dersxane û mezela mielimê, min sobe pê dixistin ez li ser pêçiyên xwe dimeşiyam da ku wê şiyar nekim.

Carek serê sibê, berî destpêkirina dersan, min semawar anî û ew danî ser masê û vegeriyam; di vê gavê de, mielime ez sekinandim û Marûsiya bi awireke

cidî û bi çavên biken ji min re elfebayek hediye kir. Li ser kitêb, nivîsandineke destan hebû ku hingê min nedikarî bixwenda. Ez lê heyran mam û ji vê hediyeê ewqas kêfa min hat ku min nedizanî çawa ji bin vê qenciyê derkevim.

Gava şagirt hatin, ez li pişt maseya xwe rûniştûbûm û bi serbilindî kitêba xwe danîbû ber xwe.

Êvarê, carek ji ders û şixul xilasbûyî, min kitêba xwe danî bin milê xwe û min bazda mal da ku xwişk û brayên xwe jî ji kêfxweşiya xwe paydar bikim. Bi kitêbekê vegera min mal, qiyamet rakir. Xelkê malê min girtin, li kitêba min bi elaqeke mezin nêrîn û guhdariya mesela wê kirin. Di gel vê yêke, xwişkên min bawer nedikirin ku tiştê ewqas baş ji min re hediye kiribin û ji bavo û yadê re digotin ku her hal, ew kitêb li şûna kiriya min a meha diwemîn dane min. Her çend jî bi sond û yemîn, min gote wan ku ew elfabe ji min re hediye kirine, dîsa baweriya wan bi min nedihat.

Roja dîtir, xwişka min a mezin bi yadê re çû cem mielimê da rastiyê jê seh bikin; gelo min ev kitêb bi pere kirîbû an ji min re hediye dabûn?

Mielimê gote wan ku ewê, ev elfabe, ji min re hediye kiribû, bi ser de jî ewê his kir ku li ber zimanê xwişka min tiştêkî dî heye û newêre bêje.

Mielimê fikra wê fehim kir û gotê ku wê belaş dersa min dida, ku ez lawikekî gelek xebatker û zîrek im û ku serê salê, gava ewê here bajêr, ewê ji min re cilekî kevn ji yên kurên xwe bîne.

Gava min dît ku halê min çêtir dibû, min hîn bêtir xwe da xebatê da ku rojek berî rojekê bikaribim kitêba ku Marûsiya ji min re hedîye kiribû, bixwînim.

Rojek ji rojan, Marûsiya ji min pirsî ka ji kitêba wê ez çî elimbûm û rûpela pêşîn vekir? Min zû, zû, xwend : «Ma-şa na-şa (Meryema me), Sa-şa (navek) au-ua (hece), oza (moz), h.ş...» Marûsiya bi lez çû cem diya xwe û gotê ku Şamil ji nihu de elimiye xwendinê. Mielime heta nêzîkî min û piştî ku guhdariya xwendina min kir, destê xwe li ser serê min gerand, ez pîroz kirim û got : «Ji îro bi şûnda, tu êdî zû bielimî!».

Ji pesin û hezkirina mielimê, ez ewqas bextiyar bûm ku min nedizanî çî bêjim û çî bikim, ez gelek sor bûm û hindik mabû ez ji dilxweşiyê bigirîm...

Ez bi Marûsiya re dost bûm, lê zaroyên Molokan hejî min nedikirin, li min dixistin, ez diheqirandim û nedihîştin ku ez bixwînim. Marûsiya ez ji wan dipiras-tim, diket navbera me û bi xweşî dixiste serê wan da ku dev ji min berdin.

Bi vî awayî, zanîna min li dibistana gund dest pê kir.

Li havînê, gava dibistan girtî bû, min şivantî dikir, lê nihu, di tûrikê min de, li cem perçekî nan, kitêbek jî hebû, min tê de, tiştên ji berê de elimî, dîsa dixwendin. Li zivistanê, wek berê, min li dibistanê dixwend û karên xwe yê dergevanîyê jî dikirin.

Bi pêşveçûna xwe, ez pêşiyê sinifê bûm û min gelek numereyên baş distandin : pênc û çar, li di dersa

dîn de min sê stendibû ji ber ku min ji vê dersê hiz nedikir û nedixwest wê hîn bibim.

Ûsa, di çend salan de, min dibistana gund qedand û xwendin û nivîsandin hîn kir.

Rojek, bavê min xurcîn vekir, jê desteyek kaxitên kevin derêxist û ji min xwest ku ez jê re pasporta wî pêyda bikim. Nihu bihar hatibû û ji me re pasport lazim bû, ji ber ku, me dixwest em xwe neqlî bajarê Vladî Qers bikin. Bi zanîna xwe, min xwe dinepixand û yek bi yek min ew kaxit giş xwendî; di nav wan de, wesîqeya jêrîn kete berçavên min.

Emir :

Ez emir didim muxtarên gundan û bajaran ku ji bo dîtna mehîneke boz, esîl û rana wê ya çep damxakirî, arîkariya Şemoyê Adil bikin. Heçî bi emrê min nake, ewê bête ceza kirin.

Îmzayên Serekê polîsê û katibê mintiqa Qizil Çak-Çak.

Ez şaş mabûm... Gelo bavê min di wextekê de zilamekî hikûmetê bû, ji ber ku di emir de hatibû gotin ku diviyabû hemî muxtar arîkariya bavo bikin, yan na ewê berpirsiyar biwana...? Bavê min ji dil kenî û gote min ku berî çend salan, ew li gundê Qizil Çak-Çak şivan bû, û serekê polîsê vê minteqê jî li wê rûdinişt. Rojek mehîna wî winda bûbû û bavê min nedikarî wê peyda bike, hingê, Serekê Polîs ku gelek hej mehîna xwe dikir, ji bavê min re emrekî nivîsandî dabû; ewî jî

bi arîkariya muxtaran mehîn bi dest xistibû. Bavo gote min ku wê roja ha bi xwe; ez hatibûm dinê, bi awakî welê ku ew wesîqa, bi tarîxa 28 çiriya pêşîn 1898, nifûsa min bi xwe bû.

Piştî ku min dibistana gund qedand, bi mideteke piçûk, em ji Aleksandrovka derketin û berî çûn gundê Vladî Qers, ji wê jî, saleke dî, cem Kurdên koçer, da ku li wê dîsa, şivantiyê bikin.

Di gundên Kurdan de yên li aliyê me, xudîkirina pez ne wek a Molokan e, li cem van koçeran, di welatê çiyar de heyat bi tamamî, bi awakî din bû.

6- «Baro-dan» - Cejna biharê

Jiyîn di gundekî kurd de, ne wek ya gundên rûs ên Molokan e, li wê, ê bêtir bi ziraetê mijûl dibin. Kurd xwedî pez in, û li çiyayên bi têr-çêre û giya rûdinin. Çêreyên çiyayên dewlemendiya welêt pêk tînin, bi deh hezaran pez li wê diçêrin, goşt û bez digrin.

Li zivistanê, çiya bi berfa stûr pêçandî ne lê li bin tîrêjên rojên biharê yê pêşîn tebîat zû vediniye. Berf dihele, erd nerm dibe, hêşinayî û kulîlk qûntarên çiya dixemilînin.

Li çiyayên, hewa siviktir e û wek li newalan ne germ e. Ji lewre li wê, li havînê bi xwe, giya tu caran hişk nabe. Şûna giyayên hişkbûyî, giyayên din ên ter derdikevin û kulîlk ciyên xwe ji yê nû re dihêlin. Pez her gav çêreyên ter li ber xwe dibîne û ji sibê heya êvarê bêf ku ji germiyê aciz bibe, diçêre. Li wê, wek li newalan, pez ji pûşî, mêşên mezin û heşeratên din aciz nabe. Li ser deviyên çiyayên çivîk, refên teyr û tirûdan bi hev re difirin û nêçîra kelmêş û mêşa dikin.

Hema berf dihele, giya şîn dibe û kulîlkên daran vedibin, gundê kurd xwe tev dide.

Serê sibê zû, çûn û hatin destpê dike, Kurd xwe pêk tînin da ku bi keriyên xwe ve herin dolgan.

Kurd li dolgan gelek bala xwe didin berxên nû-zayî, wan xweş têr dikin da ku zû mezin bin û bikaribin gava dinya dibe germ, derkevin zozanan.

Li zozanan, Kurd, bi awakî xaş dicivin hev û bi navê *obe* ji 40 heya 80 êl pêk tînin, da bikaribin tev de, li çiyayê keriyên xwe biçêrînin. Li serê her *obê* obebaşiyek heye, endamê dewlemendtir û bi nifûztirê xudiyên pez. Her tişt di bin emrê wî de ye. Ew bêş davêje ser xelkê, ciyê çêreyan nîşan dide û wextê zivirandina wan dibêje. Ew merkez bi întixabê dibû û gelek bi şeref bû, diviya bû her kes bê lam û cîm emrên obebaşî bi cî bîne. Obebaşî hemen her gav serekê qebîle ye û li ber çavên feqîr û karkeran hakimê mitleq e. Ji lewre, li ser şivanan wacib e ji şixulên xwe yê şivan-tiyê pêve, hemî karên obebaşî jî bê pere biqedînin: anîna pezê wî konê, her êvar jimartina wî, her sibê paqijkirina govan û derêxistina ziblê derve.

Li gundê Karakala em bûne şivan. Em di meha sibatê de hatinê, û hema giya di newalan de şîn bû me pez da hev û me ew bire dolgan.

Li gora adetên wî ciyî, piştî pez digehe dolgan û dest bi zayînê dike, her Kurdê dewlemend pezekî serjêdike, xwarin dirust dike, cîran û şivan diezimîne.

Xudiyê pez û jina wî bi destê xwe xwarin didin mêvanên xwe. Piştî xwarinê, ku li derva tê xwarin, xort stran dibêjin û bi şivanan re direqisin. Gava cejn diqede, her kes spasên xwe pêşkeşî mêvandarê xwe dike û dia dike ku jina wî li havînê gelek rûn û penîr pêk bîne, ku tu nexweşî neyête pez û ku zozan bi xweşî here serî.

Wê roja ha, mêvandar gelek comerdî nîşan dan û ewqas nan û goşt dan me ku çar rojan têra xelkê malên me kir.

Kurd ji vê cejnê re *Serê Pez* dibêjin. Di heyata xwe de cara pêşîn bû ku min ev tişt didît û jê heyran mabûm; lê yadê û bavo dikeniyên û digotin ku *Serê Pez* ne cejneke ewqas mezin e, lê di nêzîkê de, *Baro-dan*, roja salê ya xweştir, wê bê. Ez jî bê sebir, li benda *Baro-danê* dimam.

Ji roja ku berxik hinck mezin û xurt bûn û berf hîn bêtir li çiyên heliya, obbaşî roja *Barodan*, ango derketina pez ji dolgan ber bi zozanan ve, tayin kir. Berî hefteyek her kes haziriya xwe ji vê rojê re dikir. Ev roj bi xwe hat.

Serê sibê, xelk, giş cilên xweşik ên cejnê li xwe kirin. Keçên ciwan, cilên bi rengên ronak û têrzînet wergirtî, serên xwe bi kulîlkên ter dixemilandin û karafîl (xizêm) datanîn bêvilên xwe. Karafîl xizêmek zêrîn ê qasî polokek 5 rûbil bû û xelekek zêrîn pêve kirî bû. Kurdên dewlemend hê di zarotiye de bêvilên keçên

xwe qul dikirin ji bo xizêmê. Kurd, li stûyê mî, beran û bizinên xwe kulîlkên rengareng danîbûn û li yên nêriyên çêtirîn jî zengilên sifir ên reng bi reng xemilandî daleqandibûn. Piştîre mî û berxan ber didan nav hev û saeta meşê tayîn kirin.

Ber bi rê derketina me ve, roj li ifîq qederek bilind bûbû. Ezman safî û bê ewir bû, hewa bi xweşiya germiya rojekê biharê û bi bêhna kulîlkan dagirtî bû.

Her tişt pêkhatî bû û obebaşî emrê seferê da. Li pêşiya *Baro-dan* bi cilê xwe yê xweşiktir û bilûra wî di dest de, serşivan dimeşiya. Ewî wezîfeya serfermandar dikir; ji şivanên xort re, ji bo îdareya berxikên piçûk û miyên neban talîmat didan. Li dû serşivan nêriyê mestir û spehîtir dihat, li stûyê wî zengilek hebû ku, awê digotin, dengê bilindtir dida.

Berê em bi rê kevin, axa banî şivanên xwe dikirin û ji wan re digotin: «Bi girtina te ji xwe re şivan, ez ji te dixwazim ku tu wezîfeya xwe baş bi cî bînî û qenc bala xwe bidî pezê min.» Gava tenbîhat qediyar, serşivan dest bi blûra xwe kir û em giş bi rê ketin. Keriye me bi nîzam li pey şivan û xortan diçû û dûşivan û zaro li her du alî, vir da, wê da, baz didan, nedihîştin ku nîzam xirab be û bi gopalên xwe, an bi fikandineke xas, di nav kerî de, ji her pezî re ciyê wî nîşan didan.

Ji vê rojê heya niha gelek sal derbaz bûne, lê tesîrên cejna *Baro-dan* a pêşîn, di bîra min de, pir vejandî mane. Her wekî îro bû, ez li ber xwe rûyên

biken ên zaro, xort û şivanan dibînim û stranên wan dibihîsim. Arxalix, oyme û beşmet, cilên bi neqîş yên keçikên delal û serê wan ên bi kulîlkan xemilandî, xemlên mî û mêsînan di ber çavên min re derbas dibin. Newal giş bi heşinayiyê pêçandî ye. Li her derê, ronahiya rojê diçirise û li dûr, çiya hîn li bin berfê ne. Barîna mî û ya berxikan, stranê şivan û xortan li dûr, di newalan de olan didin û gundî ji malên xwe derdikevin û tèn seyra me.

Ev tişt, di salê de du caran çêdibin, li biharê, gava pez dibin zozanan û li payîzê dereng, gava ji zozanan vedigerin mal. Divê ji bîr nekin ku dewlemendiya Kurdên koçer gî di keriyên wan de ye. Kurd ji şîr, ne bi tenê penîr û rûnê xwe yên salekê derdixînin, lê jê gelek jî dibin bajaran û li wê digel hirî û pezên xwe didin û ji kifletên xwe re tiştên lazîm dikirin. Divê ku bacên xwe bidin û ji malên re tiştên ku li bajêr tèn firotin peyda bikin. Ûsa, qet ne ecêb e ku Kurd, çûn û vegera zozanan di heyata xwe de bûyerên hêja bigirin û rojên *Baro-danê* wek dema mestirîn a salê bihesibînin.

7- Li zozanan

Riya heya qonaxa pêşîn ne kin bû. Xort, piştî çend kîlometir, bi hêwirze, bi me re meşyan, em berdan û veşeriyên malên xwe, lê şivan û dûşivan barên wan li pişt wan, hêdî, hêdî, dom bi riya xwe dikirin. Adetî, roja ewil mesafeyêke piçûk dibirin. Piştî, her roj, hin bi hin wê zêde dikirin da ku pez gelck newestûnîn û wî hînf cîguhîrandinê bikin.

Kerî, ji hev û du hinek dûr, li dû hev, bi rê ve diçûn. Li qonaxa pêşîn, em hinek rawestan da ku pez hinek bêhna xwe bistîne û biçêre. Hingê, bavê min, wek serekşivan, ji me re, dest bi parkirina diyariyên ku axeyan dabûn me, kir : nan, goşt, helaw û meyweyên hişkkirî. Bi rê de û li warê pêşîn, heya hatina axan, bavê min wekîlê wan bû. Li rê, êvaran şivan dihatin cem bavo û şîret jê distandin. Gelck pirsan jê dikirin: ji bo istiraheta mî û berxikan çend car rawestan diviyabû, çend car ji wan re avdan lazim bû...?

Li warê pêşîn, em bi tena xwe pir neman. Piştî çar rojan, axên me bi kifletên xwe ve hatin û di cî de konên xwe danîn. Konên Kurdên dewlemend gelek mezin û bi çar, pênc çîtan ji hev veqetandî, bi mehfûr û qoşmeyan (kulavan) raxisû bûn tê de ciyek ji bo mêvanan û xwarindanek cihê hebû ji bo rûn, penêr û dew. Konê feqîran piçûktir bû, ji malikek rûniştinê û razanê û xwarindanek pêk dihat.

Kon, hin ji wan ji hev dûr, hinekan jî li cem hev, li quntarên çiyaran, li nêzîkî tectan, lehî û robarên çiyaran, dihatin danîn. Ji dûr, ev konên reş, wek warekî eskerî, dixuyan.

Di van robaran de, masiyên berad hebûn, ku di wê wextê de ber bi kaniyan ve derdiketin. Li hin ciyan kaniyên zeal û sar ji zinaran dizên. Her kes xwe, li wê, şidiyayî û şêntir dihesiya û şixul ji me re xweş û hêsanîtir dihat. Zaroyên axan, ji sibê heya êvarê, li derve diman, dileyistin, di robarên nêzîk de, masî digirtin û li çêre giya diçinîn.

Jiyîna şivanan, bi awakî din bû. Li vir jî, dewlemendên kurd ji yên Molokan kêmtir em nedîşandin. Li vir jî em perîşan û bedbext bûn. Di hatina me ji deştê ber bi zozanan ve, di ser kevir û zinaran re em hema pêxwas gihastibûn jor. Gava me pez dibir çolê, ji dirih û daran, cilên me diqetiyar û em bi kincê zerzilî diman, wek li cem Molokan. Bavo ji min re ji hiriya miyan kumek çêkiribû, lê ew gelek grûzerkî bû, guh û stûyê min dixurand. Ev kum ez ecêb diêşandim

û ji serma û baranê, ji tîrejên germ ên tavê kêm disitirandim.

Malê min ji van tiştan pêve nebû: kulavê şivaniyê ku bi şev min xwe pê dipêçand, tûrikê xwey, perçeyek nanê timf hişk û tasek sifir ku pê min ji xwe re ava vexwarinê tanî. Carna, ji şivanan hinek şîr min bi dest dixist. Diviyabû ku xwarina germ tu car neyê bîra me. Digel vê yekê, halê min dîsa ji yên din hinek çêtir bû. Her du sê hefte carek, min dikarî serekî bidim mal û li wê ji destê diya xwe, xwarineke germ bixwim. Bav û birayên min, hîn ji me bi jortir, li serê çiyê, li nav zinar û kendalên ku qet rê û şiverê pê nediketin û pezên bi qiloch nikaribûn derbas bibin, pezê mêşin diçêrandin. Ewan bi mehan rûyê mal nedidîtin.

Li ber destê min kerek hebû ku pê, carna, berxek nexweş an ling-şikestî, min tanî mal. Hûmirê min jî giş, li ser piştê vî kerî bû. Şivana hemû, 24 saetên xwe li bin ezmên derbas dikirin. Wextê baran û bager, min xwe li bin beriha, di şikeft an di quncikeke şil de, vedişart û bê agir, bi cilên xwe yên şil, bi saetan ve, li wê, ji sermê dilerizîm. Carna, bi heftan, heta bi mehan ve, min dengê tu însan nedibihîst.

Di jiyîna xwe de, li ciyên kûvî, em her gav li ber xetera mirinê bûn. Me pez, ji tada guran, ji çeteyên dizan, ji herikandina sîpanên berfê û ji gundirbûna keviran diparast. Carna, kevîrên mezin ji serê çiyên bi dengê gur digundirîn û li ber xwe çî hebû, dibirin newalan.

Bi rojan, em li palên çiyayên asê, di kenarên zinaran re û di kortalan de dimeşyan, pez ji ciyên bi xeter bi dûr dixist û bala xwe dida ku tu ziyar negihê axayên me. Carna bi strandin, an bi fikandin, bê tirs û telaş, wek pezkûviya, ji tehtekê me xwe davête tehteke din. Lê, piştî, me li jêr dinêrê û li bin xwe, newalan, an kortalên kûr ên bi lehiyan, didîtin, tirs dikete dilê me û em jê gêj dibûn.

Her wekî dibêjin : ji mirinê, em bi tiliyekê, dûr bûn. Le masûlkeyên me pêşve diçûn, xurt dibûn û hisên me ziravtir û zîztir dibûn. Çayên şivanan gelek baş dibûn. Di cî de, bi roj an bi şev, gava tişteki xerîb xwe bi dizî keriyê nêzîkî keriya me dikir, em pê dihesiyan û dengên gelek nizm, xûşîneke piçûk nêzîkî keriyê zû digihaştin guhên me.

8- Leyistikên me

Car car, dûşivanan keriyên xwe nêzîkî hev dikirin û bi xweşî bi hev re dileyistin. Hin ji leyistikên me ji yê kevin bûn ku ji piçûkahiya xwe de me dizanîn, lê hin jê, me bi xwe derdixistin. Ew jî pir caran reqîs û stran bûn. Mesela, me destên hev digirtin û me heleqeyek çêdikir; yekî ji me distrand û ên din jî bi dengê lê vedigerand.

Yek ji stranên me ev bû:

« Lo şivano, lo, lo şivano!

Tilf zêro, dil kovano.

Bi vî dengê xwey xweş,

Ew di blûrê de dixûne.

Lê lê dayê şivanok,

Baş guh nade keriyê.

Lê lê dayê şivanok,

Dilikê min ketiyê.

Dayê min bidin şivanok,

Bavo min bidin şivanok.

Ezê timî pêre şabim.

*Ezê ji bo qelenê bedewa xwe
Bibim şivanê bavê wê
Sibe bû
Roj wa hilda
Zerê eniya bedewa min
Şewq û şemal da
Min heft sal tamam şivantû kir
Qewl û seeta me hatiye
Ezê ji bedewa xwe re
Kemberek zîvî bikirim.»*

Me stranên kevin ên li ser egîdan jî, digotin. Wan zilamên ku bi mêranî, ji bo bidestixistina çêreyên baştir, xwe davêtin ser Kurdên din, ew dikuştin, an ew bi xwe di şerek bê eman de dihatin kuştin. Em wisa jî bi leysitikeka xasa şivanan, zeze, dileyistin. Leyistik ev bû : her yek kêrek an darikek çîk dixist nav pêçiyên piyê xwe û heya jê dihat ew bi aliyek ve dûr davêt, yek ji leyistikvanan diviyabû timî bigota ze-ze-ze û bêî ku hilma xwe berde here bemû tiştên avêtû berhev bike. Eger ew berî ku hemûyan berhev ke hilma xwe berda leyistikê winda dikir. Carna, me bêhna xwe, bi şerê berana jî derdixist, ji nav keriyên xwe, li beranên xurt û şerker digeriyên, ew berdidan hev û seyra wan dikir. Karkirî ji me ew bû ku beranê wî bera yên dîtir dida.

Ev leyistikên me bi dizî çêdibûn. Axeyan qebûl nedikir ku em keriyên xwe bînin cem hev; ji tirs ku pez têr nexwe û goşt negire... Di tenhayiya me de, teseliya me ya bingehîn, blûra me bû.

Her yekî ji me yeka wê hebû û xweş lê dixist. Blûr

bi kêrî gelek tiştan dihat: bi hewakî hezîn, me pez û kerî li hev didan, bi ahengeke din me ew dibirin avê, dîsa bi nexmeke din me banî yên windabûyî fikir. Hêdî, hêdî me ew hînî deng û nexmeyan fikir. Gava berxik hin gelek piçûk bûn û me ew dibirin avdanê, me ji wan re, bi awakî welê lê dixist ku li ciyên din nayê lê xistin. Gava me xwey dida wan ji bo ku bêtir giya bixwin, dîsa bi hewakî xas me ew didan hev.

Berxên me zû dielimîn dengên blûrê û ew ji hev gelek xweş ferq dikirin. Kîjan deng ji bo kîjan sebebê bû, zû dikete guhê wan û li gora wî dikirin. Di nav berxan de me ji hinekan bêtir hiz fikir û navên dilovan li wan datanî : Kavê, Kurê, Qerqasê.

9- Yê ku şîr dide

Gava ku em li serê çiyay tevî keriyay digeriyan axeyên me bi şîr mijûl dibûn û jê xurekên ku demeke dirêj hilanîna wan û barê wan sivik be çêdikirin. Ev, bê guman, bi awayekî iptidâf, dihate pêk anîn. Li cem kurda çêkirina rûnê nivîşk karekî zehmet û giran e û barê milê jina ye. Kebanî hemû şîrê çêlek, mî û bizinan e ku di rojê de hatiye dotin berî nav qazanên sifir ên mezin didin ; her yek ji van qazanan ji du ta deh satilan hildide. Qazanê datînin ser agir û gava kela şîr radibe wê atînin û dihêlin ku hinek sar bebe. Qasî her deh deqîqan carekê kebanî kevçiyek şorbê tijî mast dixin nav her qazanê û serê wê bi poteke ji hirî bi navê *yelop* qenc dinixêmin. Serê sibe her tişt hazir e û kebanî mastê qazanê dixin nav denên ji çerm ku jê re *meşk* tê gotin. Piştîre karê girantir dest pê dike. Divê ku van meşkan carina bi vî alî, carina bi aliyê din ve bikulin û carcarna hinek ava sar bi ser ve zêde kin, heta ku mast bibe dew. Ew wisa zû bi zû nabe dew, divê ku xwe gelek bi vî karê

yeknesak û wetar biêşînin. Gava ku êdî mast dibe dew nava meşkan hemû vala dikin tûrikên caw û rûn ji dew vediqetînin. Piştî rûnê hazir ji tûrik derdixin, ew bi ava sar dişon, xwe pê werdikin û ew dixin derdanên xas.

Ji bermayiyê rûn re bi kurdî *dew* dibêjin û jê jî cureyek pênrê spî çêdikin. Xwey lê dikin û hin giyayan dixin navê û gava ku ew baş hevûdu digre, ewî dixin tûrên cawî û tişteki giran datînin ser tûrik ji bo baş vî penîrê bê avdan bê givaştin. Dew û avdawê didin golikan ; heçî penîrê spî yê givaştî, vî dixin nav deman. ev penîr yek ji xureken sereke yên Kurda ye. Dew lemend jê miqdarek mezin, qasî deh heta panzde denan, feqîr jî ji bo malbata xwe yek an du denan hazir dikin.

Penîr jî bi awayekî ne kêrîm iptidaî tê çêkirin. Jin şîrê ku di rojê de hatiye dotin berdidin nav qezanan. Divê ku ev şîr bi adan be, rûnê wî jê nehatibe standin. Ji bo Kurda ji şîrê bê run penîr çêkirin gunehkariyeke mezin e û ji vî şîrî re şîrê bê îman dibêjin. Piştî şîr dikelînin û havên davêjin nav. Kurd havênê xwe ji berê miyan çêdikin ; gava mî dizên berê wî distînin, bvaş bi sîlikê dişon û ziva dikin. Piştî ew hûrhûr dikin heta ku her perçeyek bibe qasî poleke piçûk û paşê vî havênê bji bo çêkirina penîr di qazanan de bi kar tînin. Şîr zû havên digre, di panzde an bist deqîqan de tîr dibe. Piştî qazanan vala dikin nav tûrikên cawî yên xas û devê wan girê didin û ew datînin ser tehteke hilû kevirek mezin datînin ser wan. Penîrên givaştî ku ji tûrikan derdixin pehn û giroverên in û ew li ber hewayê hişk dibin.

10- Ji zozana veger Cejna payîzê *Beran-berdan*

Koçeriya Kurdên xwedî pez ne bê sebeb e. Li biharê di newalan de berf zû û li çiya dereng dihele. Berf, li quntarên jêrîn dest pê dike û hêdî, hêdî, her hefte, li ciyên ku berf li wê winda dibe, li bin germiya rojê, erd şîn dibe û bi giyayên ter tê raxistin. Bi berfê re ku hin bi hin xwe bi şûnda dide, koçer bi keriyên xwe ve, hîn ber bi bilindahiyê ve derdikevin. Li payîzê, piştî nîvê çiriya pêşîn, tevdan ber meqlûb dest pê dike. Li newalan baran û li çiyayên bilind berf dikevin; Kurd jî, bi keriyên xwe ve, ji berfê direvin, berê xwe didin jêr û digehin warên xwe yên berê; li wê, nihu giya ku li havînê hîşk bûbûn, ji nû ve, ter derdikevin. Piştî, di dawiya payîzê de, pez dadikeve newalên ku hîn berf li wê neketiye, eger bikeve jî zû dihele û qet xwe nagire. Digel vê yekê, berf dereng namîne ku bigehe newalan

jî, hingê, xwediyên pez bi keriyên xwe re vedigerin wargehên xwe yên zivistanê.

Kurd, vê vegera payîzê bûyereke bi xêr dihesibînin; ji ber ku rojên zozanan her xweştir û serbestir bin jî ne bê xeter in. Ev dem bi xweşî digehe dawiya xwe û kerî bi selametî vedigerin ciyên xwe û şivan jî kiriya xwe ya havînê timam ji axayê xwe werdigrin. Digel vê yekê, ev roj ne wek a *Baro-danê* ye. Di vê de kêmtir tevdan û can heye. Guhirandina mewsim li ser nefsa Kurdan tesîreke mezin dike. Ev tesîr, di dema hatina rojên payîzê yên bi mij û baran de, hîn bêtir xuya dike. Yek dibê qey pez bi xwe bi vê guhirandinê dihese. Gava min pezê xwe ji zozana ber bi germiyana ve dibir, welê ji min re dixuya ku heywan, bi serên xwe yên bi awakî dilşkestî xwar kirî, ji borîna rojên serbestî yên çiyayî poşman bûne û naxwazin vegerin govên teng û heya dawiya zivistanê, ji azadî mehrûm, tê de bimînin.

Lê heyat bi ihtiyac û zerûretên xwe, me her gav bindest dike. Jinên xweyî pez, li ser riya vegera mal, ji hev dipirsin eger havîn xweş derbaz bû an na? Bi hev re hesab dikin û ji hev dipirsin her yekê ji wan, çiqay rûn, penîr û cacî li hev daye?

Kurdên dewlemend, bi xirabî û bi hesûdiyê, qala Kurdên feqîr, ku rexma kêmaniya pezên xwe, bi xebat û zîrekiya xwe bi nisbeta wan, gelek rûn û penîr, çêkiribûn, dikin. Zilam hesab dikin, bêî ku xesarê bighînin mala xwe çiqay rûn, penîr û hîrî bikaribin

bifroşin û bi pereyê wan ji xwe re genim û ce bikin. Kurdên koçer ku bi piranî bi xwedîkirina pez îdara xwe dikin, bi çandiniyê mijûl nabin. Ji lewre mecbûr in dextlê xwe bikin. Ev, ji bo wan meseleyeke gelek muhîm e.

Îşê peydakirina çêreyên zivistanê jî ne hêsanî ye. Herwekî koçer li havînê ji pezê xwe re ji bo zivistanê tu êm pêk naynin di zivistanê de pezê xwe derdixînin çêreyan.

Pîrekên can bi tiştên ku ji çerçiyên kirîne xwe dinepixin û wan şanî hev dikin: destmal, derzî, ta, bişkokek, kibrît û zînetên por. Xort û keç sirên xwe dibêjine hev; ji xwe re kê û kê dergistî girtine û wan bistînin an na? Dilketî behsa rojên bextiyarî yê zozanan dikin, û ciyên ku bi delalên xwe re, bi saetan, li wê diman, tînin bîra xwe: kaniyên ku ji ava wan a sar û zelal vexwarin, şevên tavheyivê, gava bi tena xwe, ji çavên xelkê dûr, li bin stêran, li serê çiyên, di nav kulîlk û heşînayîyê de, deqîqeyên jiyîna xwe yê xweştir derbaz dikirin, lawikan digotin û direqisîn û di dawiyê de bi navê Xwedê sond dixwarin ku heya mirinê ji hev re sadîq bimînin. Ev tişt niha, giş, dihatin ber çavên wan û pê dilê wan davêt.

Keç diyariyên ku ji dergistî an dilketiyên xwe standibûn, şanî hevalên xwe didin: gustûlkên zîv, ên sifr, eynikeke dora wê zêrkirî, morîkên rengareng. Xort jî ji aliyê xwe hediye yê xwe şanî hevalan dikin: destmal, cizdanên bi mirariyên piçûk neqîşkirî, kirasên bi neqşên hevrişim, goreyên hirî, lepiç... Ev giş û li

dora wan, giyayên zer, kulîlkên çilmisî, dar bi pelên xwe yên hişkbûyî, ezmanê tarî û bayên hişk, deriyên zivistanê vedikin û li benda wê disekin.

Bi vî awayî, Kurdên koçer bi kiflet û keriyên xwe ve li ser riyên ji ber baranên payizê bi herf, ber bi warên zivistanê ve dimeşin. Gava digehinê, pîrek hûrmirên xwe zû saz dikin, tiştên ji çiya anî bi cî dikin, pez dijmêrin û karên xwe pêk tînin.

Piştî cejna *beran-berdan* tê. Ji vê re, ji her kesî bêtir, kêfa şivan û ya dûşivanan tê. Di vê rojê de, karê wan xilas dibe û kiriya xwe ya havînê ji axên xwe distînin. Roja *beran-berdanê*, mî dixin govekê bi tenê û beranên tovê ku, li havînê, ji wan cuda diçêriyan, berdidin nav wan. Ûsa dikin ku li biharê, mî giş di carekê de bizên.

Gava beran berdidin nav miyan, Kurd tifingan berdidin, herwekî şahînetî zewaca miyên xwe dikin. Wê rojê ha, xwarinên rengareng çêdikin : mirtoxe, gata, qawirme ; xelkê diezimînin şivê banî belengazan dikin û ji wan re xwarin didin.

Keçên ciwan, destmalên xwe ji serê xwe dikin û wan davêjin stûyê beranên hêjatir û xort jî diçin destmalên keçên ku hez dikin û dixwazin bistînin, direvînin. Dê û bav bala xwe didin ka kîjan xort destmala keça wan distîne. Bi vî awayî dizanin ku keça wan li havînê, bi vî xortî re li hev hatiye û di dilê wê de heye ku wî bistîne. Eger dê û bav razî dibin, nîşana wan

tête birîn û piştî demekê jî, daweta wan çêdibe. Bê guman, dê û bav adetî bêtir hez ji dergistiyên dewlemend dikin û di demên berê de kêr axeyên zengîn razî dibûn ku keça xwe bidin şivanekî.

Piştî cejna *beran-berdan*, xwediyên pez hesabê şivanên xwe didîtin. Şivanekî, ji bo xebata xwe ya havînê, ji 8 heya 9 pez distandin û dûşivan jî, ji 3 heya 5. Li gora adetên ciyî li ser her 25 serî, şivanekî pezek distand. Bi vê hesabê, xwediyê 200 an 250 pezî, diviya bû 10 an 15 pez bide şivanê xwe, ev jî li gora dijwarî û zehmetên ku dihatin kişandin, ne tu tişt bû. Lê, bi ser de, her xwediyê pez, bi awakî din em dixapandin. Ew bi cîranên xwe li hev dihatin, miqabilê pere, keriyên wan jî bi yê xwe re dibirin zozanan, û bi vî awayî 200, 300 serî bêt ku tiştê bidin şivanan, didan çêrandin. Lê selamitiya vê keriya zêde jî ji şivan dihate pirsîn.

Digel vê yekê, rexma kêmbûna kiriya me, li cem Kurdan halê me ji yê li cem Molokan çêtir bû. Ji bo miyekê ji aliyê gura revandî, an dirandî, Kurd ji heqên me nedibirî û wek Molokan, bi bêinsaffî ewqas li me nedixist. Jê pêve heqê her şivan hebû ku li havînê ji xwe re, bi dilê xwedî, pezekî serjêke. Ji bo sivikkirina perîşaniya me, ev tiştê gelek giranbiha bû.

11- Pezên windabûyî Mirina birakî

Havîna dîtir dîsa li gundê Karakala Reş li cem Baroyê Evdê em bûn şivan. Bavo, her du brayên min û ez, me çêrandina hemû pezên wî *baranta* li ser xwe girt. Me gelek bi xweşî karê xwe pêk tanî; me guh dida gotinên bavo û bi xwe jê şîret dipirsîn. Bavo êdî pîr bûbû û çêrandina pez êdî jê re pir zehmet dihat. Me bi tena xwe şixul dikir û nedihîşt ku bavo rind ranezê û gelek biweste.

Lê bavo li ser vê yekê pir bi ya me nedikir. Ewî bi tenê bi roj rahet dikir û bi şev, her wekî baweriya wî bi me nedihat, ew bi xwe diçû ber pez. Ewî digote me ku xort bi şev nikarin heya sibê bê xew bimînin, û ku bi şev diz bi tîfingan têne pez. Gur jî bi şev bêtir xwe davêjin kerîyan û bawerî bi kûçikan jî bi tenê nabe.

Gava dibû şev, bavo kincên stûr li xwe dikirin, çifta xwe digirt, saçme dadigirt, nizim diffikand û

çavên xwe di tariyê de digerlandin. Ji kûçikan re ciyê sekna wan nîşan dida û li wê ew didan vezelandin û nobet girtin. Bi tenê Bêlas, seyê hêja, tim bi wî re dima û bi bihustek jê ne dibû.

Rojekê, serê sibê, gava em şiyar bûn, brayê min Bro ne xuya bû. Em gelek lê geriyan û li tu dera me ew peyda nekir. Bi vî awayî ez û birayê min ê piçûk Derwêş bitenê li ber pez man. Piştî çend mehên din hin Kurd gotin me ku Bro li gundekî dûr şivantî dikir. Bavê min, di cî de bi rê ket û çû wî bîne. Lê Bro nexwest vegere û got ku li mal bi têra xwe nedixwar, ku kifletên malê gelek bûn û çêtir bû jê re ku bi tena xwe bişixule; qet nebe bi vî awayî ewê birçî nemîne. Bavo û yadê gelek li ber ketin, Bro bi rastî malê xwedî dikir. Berî şivantiyê gava ku betal bû ew tevî yadê diçû bajêr û gundên cîran zekatê berhev dikir. Gava ku ew tevî me bû halê me xweştir bû. Lê liavakirin û gazinekê dê û bavê me bê feyde bû, Bro xistibû eqlê xwe ku bi tena xwe bimîne û hemû havînê li gundekî din şivantî kir.

Havîn bi xweşî derbas bû lê, li payizê felaketek hate serê me : ji keriyê me sê pez winda bûn. Bavê min pir li wan geriya, lê taba wî vala çû. Ji ber bê umîdî, çû cem falçiyekê, ewê jî gote ku şivan Mîrza Temo ew dizîne. Bavo çû cem, xeber danê û jê xwest an peza an heqê wan bidiyê. Şivanê reben sond dixwar ku haya wî jê nebû, lê bavo, jê bêtir bi gotinên falçiyê baweriya xwe anî û bi xeyd çû cem Mûsa Beg, serekê eşîra Mîrza Temo. Beg gelek bi nifûz bû, çî dixwest dikir. Da ku giliyên bavê min bibihîse, jê berxek xwest. Bavo qaîl bû û bi vî awayî ket dîwana wî û gotê ku li gora fala

qereçî, Mîrza Temo sê pezên wî dizîne. Mîrza Temoyê reben, ku tu cara dizî nekiribû, bi sond û yemîn xwe xilas nekir, Mûsa Beg, bi zor, sê pez jê standin, lê şûna ku wan bide bavê min, ew ji xwe re hiştin. Bavê min ji vê miamelê pir aciz û dilşkestî bû; çend car çû cem beg û pez jê xwestin. Lê Mûsa Beg guh nedayê û dawiyê gotê ku eger dom bi telebên xwe bike, ewê wî bide girtin û lêxistin. Bavê min dizanî ku her tişt ji destê Beg tê, tirsîya û nema bi ser de çû. Me êdî dizanî ku pezên me winda bûne, û bi wan re, kiriya me ya havînê jî. Em li ber diketin, pir caran hêstir di çavên me re dihatin xwar û me digo ku bela li pişt hev, wek kevirên giran, têne ser me.

Êvareke xweş a payizê, ez, bavo û brayê min Derwêş, gava em li çolê rûniştibûn û me nanê xwe dixwar û şîrê ku me nû dotibû vedixwar, Kurdek, ku me nedinasî, hate cem me.

Kurd, qedrê mêvanan ne bi tenê li mal, lê li çolê jî digirtin, ji lewre, bavo di cî de çû, şîr doşî, xwarin û vexwarin danîn ber mêvanê me, jê re li ser kulavekî nivînek çêkir û piştê jê pirsî ka ewê bi çi dikaribû arîkariya wî bike. Mêvanê me, piştî ku spasên xwe pêşkeşî me kirin, ji bo şîvê û mêvandariya me ya germ, gote ku eve çil roj in ku sê pezên biyanî ketine nav kerîya wî û pê re diçêrin; ji xelkê pirsîbû û gotibûnê ku ên me ne, ji lewre hatibû xeberê bide me.

Ji vê xeberê em ewqa kêfxweş bûn ku me nedizanî ji bin qenciya ku vî zilamî bi me dikir, çawa derkevin.

Piştire me bi hev re xeber da; welê derket ku mêvanê me jî wek me şivanekî bi icare bû û ku ev bela bi xwe rojek hatibû serê wî jî, ji lewre dilê wî bi me ve mabû û ewqas zehmet dabû xwe ku vê xeberê bigehîne me.

Roja dîtir ez pê re çûm da ku her sê pezan bînim. Gava em nêzîkî kerî hatin, şivan û dûşivan xwe li dora me civandin û ji min xwestin ku ez pezên xwe bina-sim...

Ji dût, min li keriyê mezin nêrî; ûsa, bê imkan bû ku ez wan ji nav ewqas heywanan, derêxim. Hingê ez derketim ser tehteke bilind û di cî de min dît ku her sê pez, her wekî biyanî ne, bi tena xwe diçêrin.

Şivanan pesnê min dan û gotin ku ez pisporekî hêja me. Piştire ez sekinandim ji bo xwarina goştêkî biraştî, bi isûla şivanan : piştî ku berxekî qelew gurandin û postê wî jê derêxistin, goştê wî kur kirin, giyayên bi bihin û sîrik danîn tê de, û dîsa ev goşt xistin nav çermê. Di vê gavê de, dûşivan, li erdê ciyek ne gelek kûr kolabûn, postê goşt tê de xistinê, ax li ser kirin û li ser wê jî agireke mezin dadan. Du sê saet bi şûnda, agir û ax ji ser de avêtin, û hêdî hêdî, postê goşt tê de derêxistin û ew danîn nav kodikan.

Bêhna goştê di nav giya û sîrikê de biraştî, bi vî awayî îştaha me vejand, bi xwe ji sibê da me tişteke tam nekiribû: Bêhna giya, ewqas xweş bû, goşt ewqas tamdar dixuya ku bê aram (sebir), em li benda xwarinê diman. Her wekî şivan li cem hev bi isûl, bi heleqe

rûdiniştin, min xwe digirt ku bê edebî nekim û berf wan xwe navêjim sifrê. Lê çi şîvek bi lezet !

Piştî xwarinê ez vegeriyam mal. Bavê min minasib dî ku here cem Mîrza Temo û efwa xwe jê bixwaze. Lê, Begê zalim guh nedida feqîrên wek me û Mîrza Temo; ji lewre, ewî her sê pezên Mîrzayê reben, jê re venegerandin. Qereçî jî, ji derketina pezên me beicî û derewên wê li her derê hatin bihîstin û êdî tu kesî miraceata wê bi tu tiştî nekir.

Havîn ûsa derbas bû. Dû wê, pâyiz bi mij, baran û bi bayên xwe yên cemidî, bi ser me de girt. Brayê min Derwêş, bi nexweşiyekê ketibû, tum ser û parsûyên wî diêşyan û roj bi roj êşa wî zêdetir dibû. Bi zor dikarî li dû kerf bimeşe û hin bi hin ji taqet diket. Dawiyê kete nav nivîna. Bavê min çû cem hekîmekî kurmancî. Evî tewsiye kir ku tenûr germ bikin, pezekî serjêkin, çermê wî derênin, brayê min tê de bipêçin û midetekê, li ser devê tenûrê bigirin û rojê, du sê car vî tiştî tekrar bikin.

Bavo û yadê gotinên hekîm, yek bi yek bi cî anîn. Bi ser de jî, hekîm ji brayê min du sê car xwîn berda, di nav şîr de kilis keland û ew danî ser singê wî. Van dermanên ha tu tesîreke baş neda. Brayê min, hin bi hin, ber bi mirinê ve diçû.

Bavo, dilşkestî, miraceata pîr û şêxan kir. Lê, ewan jî, ji êşa reben re tu çare nedîtin û Derwêş terka me da û ji destê me çû. Bê wî jî êdî bavo pîr bûyî, nedikarî keriyên mezin îdare bike. Ji wê rojê bi şûnda,

li cem zilamên bi pezên hindik şivantû kir. Bi vî îşî dikarî bê berdest jî rabe. Ser xwestina wî, ez çûm bajêr, da ku ji xwe re karekî peyda bikim, qet nebe, yê dergevaniyê. Belê, bi şivantiyê, êdî me nedikarî nanê xwe derêxin û ji zûda bi xwe, me bi têra xwe nedixwar.

12- Li bajêr - Şerê emperyalîstan

Cîranên me yê kurd xwe pêk tanîn ku herine bajêr, li wê genim û cehên xwe bifroşin û bi pereyê wan ji xwe re şekir, çay, cil û caw û tiştên dîtir ku ji wan re ji bo zivistanê hewce bûn bikin.

Diya min ji min re nan peht, tûrek dirût, cilên min ên qetiyayî çêkirin û bi şev min xwe gihande karwanekê erebeyan û di du rojan de em ghiştin Qersê.

Bajarê Qersê, li milê çiyakî hatiye avakirin. Li serê çiyê, keleheke mezin heye. Li dora Qersê, li ciyên bilind gelek asêgeh hene; bi xwe, Qers bajarekî eskerî ye. Kêfa min, gelek bi wan xaniyên, bi du sê tebeq, bi kolanên kuçkirî û bi bexçeyên di heşîmayiyê de xeriqî dihat. Lê,ê bêtir ez lê hêyan dimam mexazeyên mezin bûn. Min nedikarî ji ber cemekana ku li pişt wan ewqas tiştên bi texlît û spehî hebûn bi dûr bim. Ji bo peydaki-

rina karekî ez li her derê bajêr geriyam û min ew xweş nas kir.

Ez li xanekê peya bûbûm û kiriya wê bi xebata xwe derdixist: her sibê min axur paqij dikir û hewş dimalî. Bi roj ez li şixulekî digeriyam. Lê, her roj destvala dizivîrîm xanê û pereyên min jî digihaştin dawiya xwe. Ji 25 kopek pêve, tu tiştê min nemabû. Yekê, hingê şîret li min kir ku ez herim febrîqeya kevirê xiram ku li Alexandrovka vekiribûn, gundê ku berê me li wê şivantî dikir. Ez çûmê û li karxanê rastî Molokan hatim ku min bi wan re li dibistanê dixwend. Bi arîkariya wan, ez ketim şixul. Xebata min ev bû: danîna kevirên ku ji bin axê derdixistin, di sendûqan de. Qederê 150 keç û xort bi vî îşî mijûl dibûn.

Ev kar ne gelek çetin bû, min zû xwe hînî kir. Ji şefeq heya bo rojava, em dixebitîn, ango, qederê yanzde saet û nîv li havînê, û dch saet li zivistanê; rojiya me jî, bi tenê, bi 30 kopek bû. Min kevirên baş û xirab ji hev ferq kirin; mehê, ji bo cûdakirina wan ji hev, ji min re 10 rûbil didan. Piştî min her du xwişkên xwe jî xistin xebatê. Gava ew hatin û bi cî bûn, me ji xwe re xaniyek bi tena xwe girt; welê halê me hinek xweş bû û me dikarî, ji bo dê û bavê xwe, çend kopek jî deynin alîkî. Di vê febrîqeyê de ez du salan xebitîm; gava em hîn li wê bûn, Cenga Emperyalîst (Şerê mezinê pêşîn ê salên 1914-1918), dest pê kir.

Di payiza sala 1914 de, alaya sisiya ya Kozakên Kizlaro-Grebenskoy, hate gundê Aleksandrovka û li nêzîkî fabrîqeya me bi cî bû. Pirîcar, piştî şîvê, ez

diçûm alayê, ji Kozakan bermayiyên xwarinê dixwast û min ew tanî malê, xwe pê têr dikirin.

Rojên yekşembê, ez bi wan re diçûm çem; gava hespên xwe dişuştin min gelek arîkariya wan dikir. Eskerên Kozak û çend zabitên wan gelek hej min dikirin. Gava Femandarê wan bihîst ku ez baş bi kurdî, rûsî, ermenî û tirkî dizanim, ji min xwest ku mehê bi 25 rûbil, ez li alayê bimînim û bibim tercimanê wê. Xwişkên min digirîn, nedixwestin ku ez terka wan bidim. Lê, 25 rûbil mehê ji min re ji hêstirên wan bihatir bûn; min guh neda hêviyên wan û ez ketim ordiyê. Lê berê, min sê roj izin xwest da ku ez xwişkên xwe bibime mal û vegerim. Piştî ku min ev tişt bi cî anî, ez vegeriyam alayê û min dest bi xebata xwe kir. Digel bicîhanîna karên xwe yênercimanîyê di navbera zabit, memûr û muxtaran de, diviyabû bi riyên wê minteqê ez giş bizanim, ji hespa re êm bikirim û bi tacira re jî bazar bikim.

Piştî heftêkê, di bajarê Kaxîzman re ber bi Sarîbûlax, li ser tixûbê tirk, em bi rê ketin. Berê, em li ser cadê dimeşyan, piştî, li ser qerara femandar, em ketin şiveriyên gundan. Karê min pir dijwar bû: min hem tercimanî, hem jî rêberî dikirin; diviyabû ez bi xelkê cî re xeber bidim û rê binasim. Pircara em bi şev dimeşyan, li welatekî bi çiya, bi geliyên kûr, rêveçûn û rêderêxistin ne tişteki hêsanî bûn; şopên dewaran û şiverê li gelek ciyan tevîhev dibûn. Gundiyên wê derê hej Rûsan nedikir û pîrîcar rêyên xelet şanî me didan. Carek Kurd û Tirkên wê derê em xapandin. Gava zabitên me hesiyar ku em di reyekê xelet re diçûn,

miawinê fermanar bi hêrs ket û du qirbacên xweş li min xistin; di gel vê yekê tu sûç di min de nebû.

Welatê ku em tê re diçûn, gelek spehî bû. Lê pêşveçûn jî pir dijwar bû, girbûna keviran, zinarên bilind, kaşên asê û lehiyên çiyar, meşa me dereng dikir. Hespên alayê ne elimîbûn rêveçûnê. Em mecbûr man bîst û çar saet sekinîn, me solên hespa nûkirin û erebeya selihandin. Jê pêve jî her ro, em hinek radiwestiyan ; li çend ciyan, pirfîcar di newalên bi star, me bêhna xwe distand, xwarina çêdikirin û dixwarin. Adetî, alay bi şev ji warê xwe bi rê diket ji bo ku meşa xwe ji dijmin veşêre. Roja neha em ghiştin sînore Tirkîyê. Esker hin bi hin li Sarfûlax kom dibûn û li dirêjahiya geliyên kûr ên ji dijmin veşartî, komên xwe datanîn. Piştî istiraheta çend rojan, eskerên rûs derbazî tixûbê Tirkîyê bûn. Sê kîlometir ji Sarfûlax wê da, şer dest pê kir. Top, tîfing û mîtralyoz dinya li hev dida, di geliyên de olan dida. Gurgira wan bi awakî dayimî hewa dadigirt!

Karê me ew bû ku em di pişt çiyar re bizivirin û paşiya eskerên tirk bigirin. Di vê zivirînê de min rê winda kir; ji ber ku Kurdên koçer rêyeke nerast şanî min dabûn. Piştî vê hadisê baweriya screkên alayê êdî bi min nema. Welê hate wan ku min ew xapandibûn; ez ji tercimaniyê derêxistim û ji bo du mehên xebatê bi tenê 7 rûbil dan min. Heyif bû ku ez karekî welê berdim, lê tu tişt ji destê min nedihat; min nedikarî li cem kesî gilî bikim.

Alaya me bi rê ket û li serê çiyar, bê çek, li welatekî nenas, ez bi tena xwe mam.

Bi ku da herim? Min qerara xwe da ku ez vegerim Sarfbûlax û ji wê jî herim Qiznefer, cem mêrê metika xwe ya mirî. Di van geliyên kûr de, tije dehbeyên kuvî, bi tena xwe man ne tiştêkî xweş bû. Bi dilekî givaştî û tevizî, ez bi rê ketim û hêdî hêdî, gava ez fikirîm ku ev ne cara pêşîn bû ku ez li ber xeterê dimam, cesaret hate min.

13- Hezkirin û jin xwestin

Wek ez ditirsiyam nebû; li rê ez rastî tu serpehatinê nebûm. Sax, selîm, ez gihaştim Sarîbûlax û ji wê Qiznefer. Li wê, min merivên xwe zû peyda kirin. Mêrê metika min ez nas nedikirim. Bi tenê ewî ji şivanên ku ji navçeya Qersê dihatin bihîstibû ku ez diçûm dibistanê û ku min bi xwendin û nivîsandinê dizanî. Ewî ez gelek bi xweşî qebûl kirim û pirsax xelkê mala me kir. Ecebmayî dima ku riya 50 kîlometir, bê tirs, ez tena xwe hatîbim. Min jî ji wan re bi kurtî, çawa ez li fabrîqeya kevir dixebitîm, çawa ez bûbûm terci-man û çima ez jê hatibûm derêxistin, gote wî...

Welê, qedere mehekê, ez li cem apê xwe mam û di vê midetê de, di îşên malê de, min arîkariya keça meta xwe, Karê dikir. Em her du jî xort bûn; di vê mehekê de, berê, em bi hev re bûn dost, piştî, bi rastî, dilê me kete hev. Bi hevî û rica Karê ji min dixwest ku ez wê mehir bikim; eger bavê wê bêdilî bikira, ez wê birevînim. Pirsax melûn "ez ji ku qelen peyda bikim" li ber me wekî serê bilindtir ê çiyayê Agirî disekinî. Ma

ez rebentirê dinyayê nebûm? Min ne pere, ne jî pez hebûn û min dizanî ku bavê Karê wê bê qelen nade min. Li ser vê meselê ez û Karê, em çiqas fikirîn. Karê, heta stranek jî çêkir û tê de lanet li wana anî ku frotina jina kirine adeteke kirêt û genî.

Ji careke bêtir, bavê Karê zilamekî tirtire û bê dil, ku ji tu kesê nehatibû hez kirin, xwe têkilî axaftinên me dikir. Digo ku şêxê mezin, heta pêxemberê me bixwe, jinên bi qelen anîne; nexwe, Xwedê bi xwe ev adet danîye. Karê ciwaba wî dida û digo ku bav keçên xwe wek dewaran difroşin, wek pezê adî û ji bo isbat gelek mîsal jî tanîn. Lê dawiya wan pevçûnan her girîn û hêstir bû. Gava min dît ku îştixalî bê feyde ye û em nikarin vî kalî şerût iqna bikin min Karê bire alîkî, min gotê ku divê xem nexwe, ku ezê bixebitim û qelenê wê pêk bînin.

Bajarê Sarîbûlax, ku li ser tixûb bû, bûbû qerargeheke mezin. Hemû eskerên rûs ku diçûn eniyê an jê vedigeriyan, li wê kom dibûn. Gelek eskeran li wê, ez wek tercimanê kevin dinasîm û ez bi xwe re dibirim xwarinê.

Rojekê, serê sibê, eskerek hate mala me û gote min ku serekê qerargehê, Mîralay Emerîk, min di cî de dixwaze da ku jê re tercimaniyê bikim. Min zû cilên xwe wergirtin û çûm Sarîbûlaxê. Di van rojan de, gundiyên dorê, gelek zad û qût anîbûn vê qonaxê. Tu kes ji wan bi rûsî nedizanî û tu Rûs jî ji zimanê wan fehim nedikir.

Gava ez nêzîkî erebeyan bûm, min dît ku ferman-
darê qerargehê bi xwe li nav gundiyan sekiniye û dike
nake nikare ji wan fehim bike çima naxwazin pêştir
herin? Bi kurdî min ji wan pirsî: gotin min ku dewarên
wan ji tabê diketin û ku rê gelek asê bû. Ez çûm cem
fermandar, min silaveke eskerî dayê û çî ji gundiyan
bihîstibû, gotê. Fermandar li min nêrî, kenî û ji min
pirsî eger min dixwest ez bibime terciman, min bi çend
zimanan dizanî, mehiya min berê li alayê bi çî bû û
çima ez jê hatibûm derêxistin...? Min jê re vegerand ku
ez bi kurdî, bi ermenî, bi rûsî û bi tirkî dizanim û seba
derketina xwe jî ji alayê gotê. Fermandar ji zanînên min
şaş ma û ji min pirsî ka di kîjan dibistanên bilind de min
xwendibû...? Min jî gotê ku ez Kurd im, ku bi tenê rûsî
min di dibistanê de xwendiyê û şhada xwe şanî wî da ;
zimanên mayî, min li cem Tirk û Ermeniyên şivanî
kiriye û bi vî awayî, min zimanên wan girtine. Ferman-
dar emir da ku çekê eskerî li min kin û ez mehê bi 25
rûbilan bixebitim.

Bi karê min ê nû halê min gelek baş bû. Sarîbûlax
nihu ji aliyê *Drûjîna Orengbûrg* (Eskerên bi emir gelek
mezin ku du caran eskeriya xwe kirine) îşxal kirin. Ji
wan re *Ordiya Îsa* digotin, ew jî jê gelek aciz dibûn. Min
pirsî çima vî navî li wan kirine û esker gotin min ku ev
hemû eskerên ihtiyadî ji bo Çar û Welat hatine şer û li
ser şewqeyên wan xaçên mezin hene. Ji bo nîşandana
sedaqeta wan ji Çar re.

Carna erebeyên xwarin û zad gelek dereng dihatin
û yekîneyên eskerî bê qût diman. Hingê, zabitê le-

wazim Andrijev, miawinê wî Nîkolayêv û ez, bi çend Kozakan re, em diçûn gundên dora xwe da ku pez, dewar û dexil bikin. Gelek caran, malê gundiya, hema hema bê pere distandin. Li ber çavê me, muhasib qayimeyên sexte pêk tanîn û gundiya icbar dikirin ku wan imza bikin; pereyê kêr didan wan û pereyê mayî bi zabitên din re par dikir.

Min zivistanên sala 1914 û 1915 bi timamî li wê derbaz kirin. Herwekî her tiştê min li ser ordiyê bû ji meaşê xwe min kêr xerc dikir û min pereyê xwe giş dida bavê Karê, Zahiro, li ser hesabê qelen. Ez pêre bi 150 rûbil li hev hatibûm; eger min ev pere gî bidayê, Karê wê ya min bibiwa û hingê heqê min hebû ez wê bibim. Qelen ne gelek giran bû, Zahiro bi vê miqdarê razî bûbû ji ber ku ez ne xerîb lê kurxalê Karê bûm.

Bi vî awayî, hin bi hin, min qelenê Karê dida Zahiro. Ev tiştêkî hêsanî nebû, lê ji bo anîna Karê, minê her tişt bikira... Gava ji qelen çî dima min da, min sê roj îzin stand û ez çûm cem Zahiro; min jê re got ku divê Karê hazir bike ku ez wê bibim cem dê û bavê xwe û dîsa vegerim ser karê xwe. Lê hingê tiştêk qewimî ku min tu cara neanîbû bîra xwe. Zahiro qebûl nekir keça xwe bide min û bi êşkere got ku min tu qelen nedabûyê û ku bi zor min dixwest ez Karê birevînim. Bi xeyd, min gotê ku min qelen dabûyê.

Zahiro bi tehqîr li min nêrî, her tişt inkar kir û got:
- Ka şahidên te? Li ber kê te pere da min? Isbat bike...! Ka xwezgîniyên te ?

Ev pirs wek brûskeke li min ketin. Min fehim kir ku Zahiro ji xeşmî û dilpakîya min dixwaze pereyê min bixwe û Karê bifroşe yekî din ê zengîntir. Li ser pêvçûna me, cîran li dora me kom bûbûn; ewana dizanîn ku min qelen dayê, bi qencî gotin Zahiro ku bêbextiyê neke û keça xwe bide min. Lê zîlamê çikûs û zalim, guh neda wan û herwekî du qasê min bû, rabû ku li min xe. Tifinga min li ser milê min û qûndaxa wê jî li destê min bûn. Gava Zahiro hate min, min baz da. Ew kete dû min û ez li hewşê girtim. Destê xwe avêt tifinga min, lûla wê girt û ew bi aliyê xwe ve da. Bêî ku ez vegerim paş, min xwe avête pêş û tifing di destê min de teqîya. Zahiro di cî de hatibû kuştin.

Ez girtim û ez birim cem fermanîdar, ji wê jî gundê Kûlpî, li cem serekê polîsê minteqê. Di pirsîyarê de, şahid û Karê jî bi wan re îfada min tesdîq kirin û gotin ku eger Zahiro tifinga min nekişandaba ez direvîyam û ev misîbet nedihate serê wî. Li ser xwestina fermanîdar, îşê min bi derengî nexistin û ez berdîm. Lê merivên Zahiro dawa xwinê li min kirin û li kuştina min digeriyan. Êdî min nedikarî ez li wan deran bisekinim û Karê careke dî bibînim. Merivên wê ew bi xwe re bir...

14- Li Tirkîyê Siyabend û Xecê

Li ser şîreta fermanîdar ez bûm tercimanê Alaya 1
a Kozakên Labînskî û çûm eniya Tirkîyê.

Li gundên ku ketibûn destê Rûsan teqrîben xelk li
ciyê xwe mabûn. Ezab û işkence ku ji aliyê zabit û
eskerên rûs bi wan dihatin kirin, min bi çavên xwe
didîtin. Leşkerên Çar wa bawer dikir ku li şer her tişt
mesmûh e: talana malê xelkê, şikênandina irza jin û
keçan... Da ku xwe biparêzin, gelek jin dest bi şerê canî
û bêbextan kir û li gora adetên kevin, xencer di dest de,
bi mêranî namûsa xwe parast.

Hadiseyek hin di bîra min de ye: di vê minteqê de,
li gundê Kêrik, pîrekek ji eşîra min hebû. Ewê di mala
xwe de çeteyeke jina pêk anîbû û nedihîşt ku zabit û
esker bikevin hundirê malê. Di gel vê yekê, zabitên
xort aşîqî vê delala şerevan bûbûn û gelek dixwestin ku
wê bêxine destên xwe.

Zabitên rûs di herbê de gelek pere distandin û gava li eniyê lihev xistin disekinî, xwe didan sefaheteke mezin. Bi rojan ve, nemaze bi şev, diketin vexwarin û qumarê. Serekên wan ew didîtin bêî ku dengê xwe bikin, herwekî ev tişt gelek adetî bûn...

Carek piştî vexwarinekê, di şeveke xweş de ji yên havînê, çend zabit xistin serê xwe ku bikevin mala jinên kurd ên asê. Gava deriyê hewşê girtî dîtin, xwestin di ser dîwarên bilind re bikevin hundir. Zabitekî xwe bilind kir da ku derkeviyê. Van serxweşên ha wa dizanîn ku di mal de tu peya nîne, lê gava ku tifingek li wê teqiya û berik di ser serê zabit re derbaz bû, şebqa wî qul û serê wî jî hinek birîn kir, pir şaş man... Zabit di cî de ji dîwêr hate xwar û careke dî newêrî xwe nêzîkî wî bike. Lê, yekê din xwest mêraniya xwe nîşan bide û çû ku ji wî alî derbazî hindurê malê bibe; tifingeke dî hate berdan, û zabit bi milekî sivik brîndarbûyî, pol, poşman, veqerîya cem hevalê xwe... Ji nîşandariya pîrekan ecayibmayî û ji tirsê ku dengê tifinga bigehe guhên dewriyeyên alayê, zabitên me dest vala û sernizim veqerîyan ciyên xwe.

Piştî çend rojên din, ji nû ve avêtin ser vê malê. Lê dîsa, zabitê ku dixwest bibihure cem jinên kurd ji aliyê tifingvanên veşartî derbek li milê xwe xwar û bi lez xwe bi şûnde da.

Îcar, yekê raporek da Erkanê Herba Ordîyê. Di cî de, zabitekê inzibatê ji Ordîya IV a Qefqesê bi çendekên din re hate wê derê ku têhqîqatê bike. Ez jî di

vê encimenê de terciman bûm. Gava em gihaştin mala jina kurd, zabit di pêşiyê de ez şandim da ku ji pîreka re bibêjim ku ev encimen ji bo parastina wan hatiye. Ev giş bi roj çêdibûn û gava gihaştim mal, li ber derî tîfingek dirêjî min bû, lê min bi kurdî gote wan: «metirsin ez ji we me!» Hiştin ku ez bikevim hewşê û piştî hundirê malê bi xwe. Hingê min dît ku şervanên me çar pîrek bûn: xesû û her sê bûkên wê. Sereka çetê, bi rastî jinekeke spehî, bûka piçûktir bû; her du bûkên din û xwesû li bin emrê wê bûn giş bi tîfing û rext. Min gote wan ku Mezinê eskerî yê bilintir hatibû tehqîqê; dixwest rastiyê bizane da ku yên bi sûc ceza bike. Pîrek çûn mezeleke dîtir ku bi hev re şewrê bikin. Yek ji wan tîfinga wê bi dest û li min dirêjkirî, li ber derî sekinî. Piştî ku qederê niv saet, bi hev re axaftin, vegeriyan û li ser niyetên heyetê ez dam sondê. Min jî bi ya wan kir, sond xwar. Piştî heyet hat û ji hemû jinan, ji hin zabit û eskeran, pirsan kirin. Evan gazinan ji wan jinan dikirin û gelek tiştên xirab di heqê wan de digotin.

Ji pirsiyarê, pir fêlên zabit û eskeran ên nebaş derketin meydanê. Dawiyê, hin zabit hatin rêkirin yekîneyên din, û ji bo parastina jinên kurd jî, nobetçî hatin danîn li ber mala wan. Lê, pîrekan baweriya xwe bi wan netanî û nedihîşt ji min pêve tu kes bikeve mala wan.

Çend hefte bi şûnda em hîn bêtir ketin nav Tirkiyê û gihaştin çiyayê Sîpanê ku bi bilindahî ji Agirî ne kêmtir e. Çiyayê Sîpanê yê muhteşem, çiyayê

(Siyamend û Xecê) ku li wê çend car min strana wan bihîst. Bi kurti çîroka wan ev e :

Di wextê berê de, nêçîrvanek keleş, ji eşîra Zillî, li serê çiyayê Sîpan dijî ; navê wî Siyabend bû. Dilê Siyabend kete Xecêya bedew. Lê ew belengaz bû, diravê wî nebû ku qelen bide bavê Xecê. Loma rabû Dedewa xwe revand, bir serê çiyê. Li wir bi xweşi û bê xem sê roj û sê şevan derbas kirin. Roja çaran, Siyabend serê xwe danî ser çoka Xecê û di xew re çû. Wê gavê, çend pezkûvî di ber wan re derbas bûn û yek ji wan, yê mestir û spehîtir xezalekê rakir û xwe tevî wê ji keriyê da alî. Gava Xece ev dît, girî pê ket û hestirêk ji çavê wê ket ser rûyê Siyabend. Ew şiyar bû û dît ku Xecê digrî, jê re got :

- Eger te bê dil ez kirime, ezê bi te re êdî wek xwişk û bira bim û ezê te bibim mala bavê te.

- Na, Siyabendê min ê delal, ez ji te hez dikim û ezê timî ji te re jineke sadiq bim, lê ez digrîm ji ber ku min dît çewa pezkuvîyek spehî û mezin xezalek ji nav keriyê rakir bêî ku tu pezkûvî yê din biwêrîbe li ber wî rabe. Ev pezkuvî jî wek te mêrxas e, mêraniya te hate bîra min û ez ji ber dilşayiya xwe ya pir mezin giriyam, lê vegerand Xecê.

Siyabend hingê jê pirsî :

- Ka ew pezkuvî û xezal çûn ku ?

Xece şanî wî da ew bi kîjan alf ve çûbûn û Siyabend gote :

- Ez nêçîrvan im. Ez li serê vî çiyayî ji xwe xurtir tu kesî nas nakim, çewa pezkûvîyek li ber çavên min xezalekê ji keriyê wê direvîne : ew ji min re rûresî ye !

Ew ciyê xwe rabu û da pey pezkuvî. Çewa nêzikî wî bû, bi tûrkevanê xwe nîşan lê girt, lê pezkûvî xwe avêt ser wî bi darên xwe lê da û ew avête kortalê. Xecê wî li wir brindare xedar dît. Ew di bin kortalê de vezeliyabû û Xecê xwe bi sr wî ve xwar kir, dest bi girîneke tehl kir. Ewê li bedewiya dar û beran, li kulîlkan, li hemû ihtişama xwezayê lanet dibarand ; ewê li ava kaniyê, li deviyar, li meywan û li vî giyaye ku pezkûvî xaribû û pê gihîstibû vê qeweta ku hişt bi ser Siyabend bikeve lanet barand. Ji behêvîtiyê, ewê li séreyên zozanan ên ku di hêşinahiye de xeniqîbûn, li hewa xweş a tîj behna kulîlkên çiya û li taa tûj a ku Sîpanê Xelatê, warê vî pezkûvîyê xirab, ronî dikir lanet barand.

Siyabend û Xece yek ji çîrokên kurdî yên xweştir û spehîtir e.

**15- “Ez hêvî ji we dikim, mebin
qurbanên derbên min!”
Vegera min a mal**

Li ber çiyayê Sîpanê em gelek neman, piştî çend rojan, ji serfermandar emir hate me ku em bi pêşve herin. Belê, li ser serdestiya ordiya rûs eniya şer gelek çûbû pêş. Zabitekî, çend Kozak û ez jî bi xwe re birin û di pêşiyê de derket. Diviyabû, berf hatina esker, em ji qerargehê re cî, ji esker re xwarin û ji dewaran re jî êm peyda bikin.

Gava di quntara çiyakî re ber bi jêr dibûn me Kurdek dî direviya û 10-15 peya jî li pey wî, dida ser û tifinga berdidanê; lê berikên wan gî vala diçûn. Firar tim dizivirî û digote wan:

- Ez ji we hêvî dikim, bela xwe ji min vekin û mebin qurbanên derbên min. Ji min çi dixwazin? Ev meseleke borî ye.

Mêrik baz dida, şîreta li wan dikirin, û gava guh nedidanê dizivirî wan, bera wan dida û di her derbê de yek ji dijminên xwe dixiste erdê. Kozakên me tev de,

me bêbextiya Femandariya Bilind bû û li bendê bû ku şer rojek zûtir xelas bibe. Gelek ji wan ji eniyê direviyan.

Her çend em nêzîkî cephê dibûn, rewşa me xirabtir dibû. Min xiste eqlê xwe ku ez xwe ji wezîfe derêxim. Meaşê pênc mehan dan min û di cî de min berê xwe da gundê Astafîlû (li minteqeya Sûrmelî, tabîf Erîvan) û welatê bavê min.

Gava ez gihaştim mal, min xelkê xwe di perîşaniyeke mezin de dîm. Du sal dûrketina min ji mal, ew ji xebatkarek mehrûm kiribûn û îşên wan tevlihev bûbûn. Di vê nebûna min de li mal, çavên diya min êşiyabûn; her wekî doktor nebûn, çûbûn cem hekîmê kurmancî; ewan jî çavên diya min ewqas baş derman kiribûn ku rebenê hema kor bûbû. Ew bi zor roj û şevê ji hev dineqand, tiştan xirab ditût û nema êdî bi kêrî îşên malê dihat. Her du xwişkên min kebanîya malê dikir. Bavê min jî, rexma pîrî û êşên xwe, dîsa diçû ber dewarên xelkê.

Gava ez ketim hundirê malê, diya min ez ji dengê min nas kirim. Xwe avête min da min maçî bike; nedihîşt ku tu kes berî wê nêzîkî min bibe. Rebenê nedikarî cilê min ê eskerî bibîne; destên xwe li ser min digerandin û kêfa wê bi bedla min a eskerî û bi bişkokên wê yên mezin dihat. Piştî ku ez têra xwe himbêz kirim, diya min hişt ku xwişkên min jî bîn silav li min bikin.

Xebera hatina min zû li gund belav bû. Meriv û nasên me hatin xweşhatina min. Bavo ne li mal bû,

destek fişek berdanê û li lingê wî egîdî xistin. Mêrik mecbûr bû xwe bide dest.

Di pirsiyarê de hate zanîn ku ev zilam, ji bo hılanîna tola xwa, ketibûn dû vî peyayê hêja. Firar ku, bi mêranî û nîşandariya xwe em heyirî hiştibûn, çûbû gundê ku ji zûda li wê merivek kuştibû. Merivên kuştî wî dibînin û herwekî dizanin ku ji malbata wî tu kesê dîtir nemaye, didin pey ku wî bikujin. Qatil ji gund direve û ji tifinga xwe bawer, ji dijminên xwe natirse, heneka xwe bi wan dike û ji wan re dibêje: «Qurbanên berikên min mebin, bela xwe ji min vekin!». Ewên ku ketibûn dû wî giş hatin girtin û rêkirin ber hakimê Melazgirt, nû ketî destê Rûsan. Brîndar jî hate danîn xestexaneyê eskerî; li wê, piştî ku brîna wî bi timamî rahet bû, dîsa vegeriya mala xwe.

Jiyîna min li eniyê, bi vî awayî derbas dibû: çûn û hatinên dayimî di nav gundan û warên koçeran de. Zivistana sala 1915-1916 nêzîk bû. Halê min jî pê re diwartir dibû; serma dest pê dikir û ez difikirîm vegerim mal. Di vê wextê de, gelek eskeran ji malên xwe xeberên xirab distandin. Ji wan re dihate nivîsandin ku ji ber seferberiyê, xelayî hebû, tu kes li gundan nemabû ku bi çandiniyê mijûl be. Ji wan re dihate nivîsandin ku dest datanîn ser pez û dewaran û ew serjêdikirin, ku malbatên eskeran, zaroyên wan ên piçûk birçî ne. Mektûbên wilo eskerên ji vî şerê dirêj westiyayî gelek xemgîn dikirin. Dihate gotin ku li Eniya alman rewş roj bi roj ber bi xirabiyê diçe û bi deh hezaran, sed hezaran birîndar di xestexaneyan de bê xwedî mane. Hemû bawer dikirin ku sedemê şkestinên

çûbû ber golikan. Xwişka min çû xeberê bidiyê û li ber garanê rûnê da ku ew vegere mal. Rexma pîrbûna xwe, bavê min, bê sekin, bihinçikandî û çav bi hêstir, bi lez hate mal, ez himbêz kirim û gote min:

- Çima te ez berdama? Ez êdî pîr bûme û nikarim herim ber dewêr...!

Piştî rûnişt, bêhna xwe kûr kişand û bi girînê ket. Hingê, min heştê rûbilên xwe derêxistin, danê û got:

- Evê ji bo zivistanê, têra we bikin.

Gelek kêfa bavê min hat: ji bo wî, her wekî elimfû kiriyên bê qiymet, heştê rûbil xezneyeke mezin bûn.

Qederek ji payizê derbaz bûbû û çêreyên havînê digihaştin dawiya xwe. Min ciyê bavê xwe girt; da bihêlin çend rojan xweş rahet bike.

Min tûrikê xwe yê kevin bir û dîsa çûm çolê, ber golikan. Bi xwe piştî çend rojên din berf daket, çêre êdî neman û ez vegeyam mal. Ez çend rojan di nav xelkê xwe de mam û piştî li şixulekî fikirim.

16- Di partiyê de

Min îzna xwe ji mal xwest û berê xwe da bajarê Sarîqamîş. Li wê, ji bo xebatên avahiyê di Drûjana 6 a de (tabûra ihtiyatan), ez bûm emele. Piştî çend rojan, gava serekên min bihîst ku ez bi çend zimanan dizanim ez dîsa kirim terciman.

Drûjana me ber bi Erzerûmê ve, ku di meha sebatê de ketibû destê Rûsan, rêhesina teng çêdikir. Di vî karî de, ji her miletan, Kurd, Ermenî, Tirk, Oset... çend hezar emele dişixulîn. Ji van pêve, ji Moskova û bajarên Rûsya yên mezin jî, gelek Rûs hebûn ku ji bo karên eskeriyên pişt Cephê hatibûn seferber kirin. Min ji wan gelek naskirin û bi Kilîmov, Mîxaîlov, Popov, Şûrka Kornev re ku piştê min li Moskova dî, ez bûm dost.

Ji Kornev pêve ewên din giş endamên partiya Sosyal Demokrat a Bolşevîk bûn û di teşkîlatên veşartî de dixebitîn. Kêfa wan bi min gelek dihat; ez kirim hevalê xwe û ez pir caran dibirim civînên xwe. Heya wê gavê, haya min ji civatên veşartî nebû. Cara pêşîn bû ku ez rastî xebatkarên sewrewî (şoreşger) dihatim. Di civînên xwe de endamên civat ji min dixwest ez ji

emeleyên ne rûs re bibêjim ku pir guh nedin şixul û zêdekirina kiriyên xwe teleb bikin. Min li ser xwe girtinên gihandin emeleyên kurd, tirk û yên dîtir... Ewan jî di cî de gotinên me ecibandin û xwestinên xwe beyan kirin ku, bi tercimaniya xwe min gihandin ciyên berpirsiyar. Meqamên bilind serên xwe di ber xwe re berdand, li ber xwestinên emeleyan serê xwe danîn û hin bi hin kiriyên wan zêde kirin.

Emeleyên Moskova ji min re neşriyatên şoreşger didin ji bo xwendinê. Bi saya xwendina van kitêban û tim û tim bi dîtina endamên partiyê, hêdf, hêdf min li ber xwe didît û ji bo azadiya miletên bindest û xilasiya feqîr û xebatkaran ji bin istimara xwedî milk û dewlemenda, dibûm şeravanekî bêtirs û serhişk. Berê, ferq di navbera Bolşevîk û partiyên din de çî bû, min nedizanî, lê, min hez dikir ku hemû şoreşer qewetên xwe bikine yek û tevde ji bo arancekê bixebitin : rakirina istibdad û zulm, sekinandina şer, xilaskirina feqîr û xebatkarên ji bin tehekûma sermiyan, ango ji ya dewlemenda . Min gumanên xwe gotin hevalên xwe. Kilîmov dûr û dirêj bi min re axaft û piştî kitêbeke pir mezin da min ku min bi diqeteke kûr xwend. Paşê, ez çûm civînên Bolşevîkan di nav rêla da, li wê ji bo qulibandina hikûmatê Bolşevîk xwe pêk tanîn. Tenbîhan li min kirin ku ji tu kesî re behsa van civîna nekim yan na polîs wê bihatana me û em giş bigirtana...

Bi vî awayî, hin bi hin, pêşiya min firehtir bû; xebata teşkîlatên partiyê ez bi xwe re kişandim û min xwe gihande Bolşevîkan.

BIRA DIWEMÎN

1- Sala 1917

Kela şahiya rojên sibatê xwê danî.

Bêmanabûna şer ji her kesî re êdî eşkere bû, lê dîsa, di gel vê yekê dom dikir. «Çar êdî nemaye, lê... Hikûmata Miweqet hikim dike.» Û alayên nû rêdikirin eniyê.

Li mîtingan, Menşevîk û SR (Sosyalîstên şoreşger) xwe tev didan û armancên xwe bi qîrîn belav dikirin: «Şer heya serdestiya dawîn!»

Esker, li ciyê xwe melûl û dilşkestî diman, bê deng guh didan gotaran, bê dil û bi sistî diqîrin “bijî”, û diçûn eniya şer.

Û li eniyê, grûyan (qitea) êrîşa dijmin nedibir û dixwest ku wan vegehrînin welatê wan, Rûsya.

Fermandarî, ji bo îtaeta wan, Kozak û Jûnkeran (xwendekarên xwendegeha Şer) rêdikirin. Ji Rûsya, di ser çiyên re xeberên bêbextî û birçîbûnê, dihatin.

Xeyid, gilî û gazine ji eniyê digihaştin paşiya wê û di nav esker û emeleyan de, belav dibûn.

Di nav van dilêşî û gazina de, zerûriyeta bi tehdîd xwe da bihîstin ; « Êdî şer rawestînin! Me vegeînin mal!»

Drûjana me ya 6 an a Qefqasya ya Komela bajaran hingê li Sarîqamîş dixebitî. Di nav me de gelek Almanên Rûsya hebûn, lê herwekî hikûmata Çar bi wan bawer nebû, çek nedida wan û ew di îşên avahî û çêkirina rîyan de didan şixulandin.

Cejna Yekê Gulanê, jî nêzîk dibû. Teşkilata Bolşevîkan a bi dizî jî ku ez tê de bûm, bi dil û can xwe ji vê rojê re pêk tanî. Me qerar da ku emê seyraneke gulanê û mîtîngeke pêk bînin, rêçika Bolşevîkan bidin zanîn û ji esker û xebatkaran re, çima Hikûmata Miweqet şer nedisekinand, bidin fehm kirin.

Armancên me ev bûn : «Rawestandina şer !. Aşîtiyeke bê ilhaq û terxîskirina ordiyê !.»

Wek endamê teşkilata bi dizî, karê min ew bû ku ez di nav xelkê bajêr de beyaname û gaziye komunîstan belav bikim.

Bi kincên min ên kurmancî, tu kes ji min bi şibhe nedibû. Bi kum û qeftanê xwe ve, serbest, ez li nav bajêr digeriyam û li ciyên ji berê de tayin bûyî, ez rastî hevalên xwe dibûn, beyaname û kitêboka didan wan.

Bi roj em di nav rêlê de dixebitîn û êvarê ez vedigeriyam bajêr.

Carekê, gava berîkên min tije beyaname ez ji holika xwe derdiketim, li ber sênca rêlê rastî hevalê

xwe yê Drûjana, Alman Şineydir hatim. Min bala xwe dabû ku, ew her gav, her wekî bi tesadîfî, li wê, rastî min dibû, heya ez ji ber çavên wî winda bibim li min dinêrî, her wekî dixwest min ji casûsan biparêze.

Ez sekinîm û bala xwe dayê. Ew kenî û nêzîkî min bû:

- Tu diçî? Ewî gote min û li dora xwe nêrî.

- Ez diçim. Ê tu jî, ji xwe re digerî?...

- Ez digerim, Şineydir kenî : Şamil! min jî bi xwe re bibe!

Diltengî nîşan da û sor bû. Min baş li çavên wî nêrî û gotê:

- Bi ku da?

- Bajêr...

- Çima ?

- Ezê bi te re bim. Ez dizanim...

- Tu çi dizanî? Bêje...!

Şineydir kenî.

- Metirse xeber bide!

- Ezê ji çi bitirsim? Ez dizanim... Ez ji zûda dizanim, hêdîka gotê guhê min û destê xwe li berîka min xist... Here, Şamil, bi dilekî xurt here! Ez li vir im...

Ê Şineydir, bi fikandinê, di ber sêncê re meşiya.

Ez ketim du wî, ew girt û gotê:

- Şineydir!

- Çi ye?

- Te gotiye hinekan?

- Tu dîn î... Gelo yek dikare vî tiştî bibêje her kesî ?

- Here !

Ev di şeva Yekê Gulanê de bû. Min ji wê bi şûnda êdf Şineydir nedît. Gava ez gihaştim bajêr, min beyan-nameyan dan hevalekî xwe ku li benda min bû, û berê xwe da stasyona Sarîqamîş da ku bikevim nav eskeran ku, ji bo bihîstina xeberên Rûsya, li wê kom dibûn.

Li stasyon min lihevghaneke mezin dît. Bi nêzîkayî, hemû lekên leşkergehê li wê kom bûbûn. Meydana li ber stasyon tije xelk bû. Civîn li ser vî tiştî hatibû xwestin: pakêtên ku ji eskeran re ji Rûsya hatibûn rêkirin, di rê de riziyabûn, û gava gihaştibûn Sarîqamîş, mudîrê stasyonê ew ji wagona avêtibûn, ji ber ku êdf bi kêrî tu tiştî nedihatîn.

Timam di vê gavê de, yekînekê rêdikirin eniyê. Eskera pakêtên riziyyayî dîtîn, ji enira xwe çûn li mudîr xistin û mîtûngek pêk anîn. Qebûl nedikirin herin cephê û dixwestin ku wan vegefnin malên wan. Gelek diaxaftin û sergm bûn.

Gotarên wan gelek tesîr li min dikir. Bi lerza şabûnê ez dilerizîm. Dilê min pir dixwest ku ez derkevim pêşiya van eskeran ku bê rawestan xwe tev didan. Quweteke nenas, ez ber bi sendûqan ve ku min-berek pêk tanîn, avêtim. Nêzîkî minberê, eskerekî ez sekinandim :

- Bi ku da diçî ?
- Bra, ez dixwazim xeber bidim, ez bolşevîk im!...

Kenî û destê xwe da min. Ez derketim ser sendûqê. Li wê qiyafeta min a kurdî, bi kum û qeftan, eskeran eleqedar kirin. Li dora min herkes xwe ker kir.

- Xeber bide, esker gote min, lê bi dengê bilind, da ku herkes te bibihîse!

Bi qetandin û nîqûrçîkirina pirsên rûsî, min dest bi axaftinê kir, û, di nav çend salên dawîn de, min çî dîbûn û his kiribûn, gotin wan. Min gote ku berê Çar em dixeniqandin, lê nihû, li şûna wî, bajariyên dewlemend, beg û axa me dixeniqîn û me rêdikin mirinê. Divê ku em wan ji hikim bavêjin û vegerin malên xwe.

- Ev Tirk e! Zabitekî lewtelewte kir, derket ser minberê û hate min.

Eskeran lê kir qîrîn: «Destê xwe dirêjî wî meke!»

Ez ji ser sendûqê hatim xwar û di nav xelkê de winda bûm.

Mîting heya miqdarekê ji şevê jî dom kir.

Bi şev dereng, ji tiştên ku min kiribûn kêfxweş, di kolana stasyona teng re, ez vedigeriyam holika xwe û min ji xwe re hêdî, hêdî straneke kurdî digot. Ji nişkave, ji paş min reperepa lingê zilaman hat. Ez sekinîm. Çend meriv dabûn dû min.

- Va ye...! Zabitê ku ketibû pêşiya wan kire qîr, û di destê wî de tişteki giran dikila.

Bi wî li serê min xist. Bê hiş, ez ketim erdê...

Di hebsa Sarîqamîş de, di hîcreke piçûk de, min çavên xwe vekirin. Nobetkar kete hicra min. Gava dît

ku min bi nalîn serê xwe ji erdê hildikir, pehineke hişk li rûyê min da û got:

- Tu dîsa hatî hişê xwe, ne? Sa, kurê sa...!

Ez dîsa ketim erdê...

Di hicra xwe de, çend rojan, ez bi tena xwe mam. Piştî pirsiyarê ez birim cem girtiyên din. Li wê, çend esker hebûn, di nav wan de, bi navê Nîkolayev, zilamekî rîspî û xwende jî hebû, xwedyê nifûzek mezin bû li nav girtiyan.

Gava bihîst ku ez di mîtingê de hatibûm girtin, Nîkolayêv ji min re dest bi dayina şîretan kir, da ku di pirsiyarê de, çi û çawa cewab bidim. Lê, hevalên min, ji berê de, rê şanî min dabûn da ku ez wan nefroşim.

Ez birim cem hakimê pirsê. Ewî, di mîtingê de min çi gotibûn, ji min pirsîn. Di bersîvên xwe de, bi rûsiyeke çat-pat min jê re tiştên tevlihev gotin.

Hakim qîr dikir û lingê xwe li erdê dida.

- Xwe li kerfî daneyne ! Te di mîtingê de behsa Bolşevîkan kir?

- Bolşevîk?... Û min şaş lê nêrî.

- Tu Bolşevîkan nas dikî?... Hakim bi dengêkî bilind qîr dikir min û şeşderba xwe dida sîngê min.

Ez dikeniyam û serê xwe dihejand.

- Bêje...

- Ez Bolşevîkan nas dikim! Miletêkî mezin... Dibê lazim e şerê Tirkan bête kirin...

- Divê herkes heriyê...

Hakim tif dikir, xwe hildavêt û banî nobetdaran dikir ku li min xin.

- Bêje... Hakim dîsa qîr dikir û şeşderba xwe li ber guhê min digirt. Lê, bi girîn, min dîsa digot: Bolşevîk, mîletê mezin, şerê Tirk dixwaze.

Piştî ku bi min re çend rojan kişkişandin, hakim qanî bû ku xeletî çêbûbû û li hebsê, yekcar ez ji bîr kirim û di destpêka hezîranê de ez berdîm.

Ez di cî de çûm civata xwe. Hevalan, mayîna min li wê minasib nedît; di wê rojê de, ez vegeyîyam welatê bavê xwe. Gundê me, Sûsûz (Bêav).

2- Li Gund

Li welêt tu tişt neguhirîbû. Wek berê, Walf hîn “Xwedê û Çarê” minteqê bû. Wek adetî, çawişê cendirme Kurdan davêtin ber daran û mal û pereyên wan dixwar. Kurd jî hîn xwe bê deng dikir û li ber zilamên hikûmatê xwe heya erdê ditewand. Nedizanîn ku li Rûsya inqilabek çêbûye û Çar êdî ji zû ve nemaye.

Min gundiyên xwe civandin û li Rûsya çî çêbûbû gote wan. Gundiyên bi tirs guhdariya min dikir û kala, bi pistepist, şîreta didan min:

- Bala xwe bide, Ereb! Hakim wê bibihîse û belakî bîne serê te! Û ez berdidam û diçûn malên xwe.

Mezinê gund, Cindiyê Emo guh li gotinên min bû. Hate cem min û bi çawişê cendirme ez tirsandim, eger ez dev ji Kurdan bernedim.

Gotinên min vala neçûn. Heta berî hatina min jî,

li ser azadî û parkirina erd û milkan, hîn gotin gihabûn gundiyan, lê Kurd ji hikûmetê ewqas ditirsiyan, nediwêrîn ji kê ku bû, tiştan bipirsin.

Lê, li gundê me bi xwe, ji min re hevalek derket. Ev, bi navê Morovê Emo, gundiyeke feqîr bû. Li serê çiyar, me bi hev re, çend şev derbaz kiribûn û li ser îşên dinê û jiyîna xwe, axaftibû. Min jê re qala Bolşevîkan kiribû û gotibûyê ku ev ji gundiya re serbestî û erd dixwazin. Morove guhdariya min dikir û ji şahiyê çavên wî yê reş ên mezin diçirisîn. Em bi hev re di zeviyan de digeriyan ; Morove bi tiliyên xwe, şanî erdên bi genim ên bê hed û hêşab ên Şewerş dida û ji kêfxweşî bihñçikiyayî, digot :

- Ev erd jî, wê yê me bin...
- Gişê me ne. Emê her tişt ji destê wî bistînin...
- Ê pez û dewar?
- Ew jî wê bikevin destê millet...

Morove dikenî û wek zarokekî piçûk xwe hildida:

- Divê ev tişt, rojek berî rojê, çêbibin.
- Em bi tena xwe nikarin. Divê millet tev de xwe rahije vî karî... Min gotê.

- Gundên Gomesoro û Qerekele bi xwe wê bibin ên her kesî? Lê eger erd têr neke?...

- Erd wê têra me gişan bike, min dilê wî rahet kir...

Carekê , ewî gundîkî xweşhal, Cindiyê Êso, anî.

- Erêb, ewî gote min, tu dibêjî ku erdê her kesî ye?
- Belê.
- Ê me divê ew ji xwedî milkan bistînin ?
- Belê.

- Û hikûmat? Ew erd nadê me...
- Emê ji xwe re hikûmata xwe deynin.
- Eskerên wan hene.
- Kî?
- Serekên me.
- Ême jî çiyayên me hene...

Cindî ponijî, û bêî ku tişteki dî bibêje, serê xwe nizim kir û vegeriya Gund.

Roja dîtir dîsa hat:

- Erebi, tu Îsrayil Mîrakiyan dînasî?
- Belê ez wî dinasim.
- Ez li cem wî bûm. Cindî sekinî û li çiya nêrî.
- Te tişteki gotê?
- Belê.
- Mamoste Îsrayil Mîrekiyan çi dibêje?
- Ew jî wek te dibêje, Erebi. Cindî xwe lal kir, piştê bi dengêki nizim bi ser de ajot:
- Ez çûm Qerekelê.
- Kurd çi difikirin li wê?
- Erd dixwazin.
- Erd dixwazin? Şaş min tekrar kir...
- Belê, li Qerekelê û li Gazacan, Gundî behsa erd dîkin... Bêje, emê çi bikin?
- Min got...
- Serekê xwe biqewirînin?
- Belê...
- Ew car din çû. Morov li riya wi nêrî û fikand.
- Çiyê te heye ?
- Ewê bi me re bibe, Cindiyê Êso, wê bibe hevalê me..., gote di ber xwe de.

Belê, Morov xwe nedixapand. Cindiyê Êso bû hevalê me, û piştî wî pir gundiyan dîtir jî ketin şopa wî.

Roja dîtir, serê sibê zû, siwarek bi lez hate gund, bi qîrîrê çû mala mezinê gund.

Di cî de Kurd li dora wî kom bûn.

- Muxtar! Siwar, bi dengê bilind, ban kir, axa emir daye ku gundî giş herin mala wî, ji ber ku îro amirek mezin wê bê cem wî û we giş dixwaze...

Cindiyê Emo bi îtaet serê xwe xwar kir.

- Ji bona çi? Hinekan li dorê pirsî.

- Mçirsin, siwar bi ken vegerand. Nihu, êdî serbestî ye. Axa nema dikarin zilim bikin. Piştî qîr kir hespê xwe, ew rakir telebê û berê xwe da çiyê.

«Serbestî? Axa êdî zilim nakin!...»

«Herin cem axa, Morove digo, nihu azadî ye!...»

- Zimanê xwe pir dirêj meke û bala xwe bide gotinê xwe! Cindiyê Emo gotê û bi tiliya xwe ya xwar ew tehdîd kir.

Herkes hiş bû. Emo, bi awirên tûj, li dora xwe nêrî, lêvên xwe yê qermîçî li hev xistin û got :

- Herin, lê bi tertîb, we seh kir?

Gundiyan da rê û bê deng ber bi çiyên ve meşyan.

Li gundê Dîgorê mezin, bi nêzîkayî, hemû xelkê mînteqê civiyabûn. Nemînendeyên hemû mîletên ciyê me li wê bûn.

Nemînendeyê Hikûmata Miweqet, gotarek da. «Sewreyek li Rûsya hatiye çêkirin, ewî digot. Çar ne-

maye, û êdî, millet ji aliyê nemînendeyên xwe tê gerandin û li ser wan jî Hikûmata Miweqet heye.»

- Ê erd? Morove kire qîrîn.

Pirsa «erd» weke barûdê, agir girt. Bi sedan ve deng ev pirs tekrar kirin.

Gotarbêj zor da xwe ku dengê gundiyan bide birîn; lê tu kes guh nedidayê. Ji bihtengiya xwe çû cem mezinekî kurd ê gelek bi nifûz, Egîd Beg.

Ez li nêzîkî memberê bûm û guh bi gotinên wî dibûm :

- Ev xwestin ji ku ketine nav Kurda?

Egîd Beg bi çav ez nîşan damê.

- A! A! Nemînendeyê Hikûmatê mirmirî, û bi diqet li min nêrî. Ez bi cilê eskerî bûm. Piştî devê xwe da guhê Egîd Beg, û tiştê pistepist kirê. Egîd Beg bi giranî serê xwe hejand û banî çawişê cendirmê kir. Ewî jî, bê deng, temaşa min kir, û bi îşareta teyid serê xwe bir ber xwe.

- Ereb, derkeve, Morov bide! Morove bi lez hatî cem min, digote min. Hevalên me hêvî ji te dikin ku tu ji wan re gotinên xwe yê gund bibêjî. Li benda te ne, zû bike!

Bi lez, ez derketim ser memberê.

- Firarê eskerî... Nemînendeyê Hikûmata Miweqet, di nav diranên xwe re fikand û xwe ji min dûr kir.

Guhdar bê deng bûn.

- Hevalino! Bi dengekî bilind min dest pê kir.

- Erebo... Erebo... Ev nav di nav koma guhdaran de ji devê herkesê derdiket.

- Em gundî, mihtacî erd in. Û erd, Bolşevîk wî didin me. Ew dibêjin: «Ji şer re dawî, ji xebatkaran re febrîqe û karxane, ji gundiyan re erd!»

Gava min his kir ku yek bi milê min digire û min ber bi xwe ve dikişîne, min xwe zivirand û min destê Nemîndendeyê Hikûmatê li ser xwe dît:

- Dengê xwe bibire... Yan na? Ewî xwe tewand ser min û ji guhê min re mirmirî.

Rûyê wî ji xezebê sor bûbû.

- Wî berde! Bira xeber bide...! Çima tu wî nahêlî?

Gundiya ji nû ve lê kire qîrîn.

- Bibêje, Erebo, bibêje...!

Gava min dî ku gundî diqîrin, mîtînga eskeran û hebsa Sarîqamîş hatin bîra min. Ez dîsa li wan zivirîm. Nemîndeyê Hikûmatê, xurt milê min girtibû ji hêrsê dilerizî. Egîd Beg bi çavên tije kîn û tinaz li min dinêrî. «Ne xema min e !», min ji xwe re digot.

Min milê xwe ji destê wî derêxist û dom bi gotara xwe kir: Cendirme, xwediyên milk, dewlemend û axa, Kurdan davêtin ber daran û ji îro bi şûnda jî, ewê li wan xin eger Kurd hukm nexin destên xwe û erdên xwedîmilkan nestînin. Divê em sovyetên gundî, emele û eskeran bibjêrin. Divê em gundiyên kurd ên feqîr bibjêrin.

Gotinên min ev bûn.

- Na! emê hikûmateke mehelî û miweqet deynin, lê, ne sovyetan! Nemînende kir qîr, û ez dehf dam alîkî. Min his kir ku destekî giran milê min digivaşt. Ev Egîd Beg bi xwe bû.

- Îşê min bi te heye, Ereb, ewî gote min.

- Tu gotinên min bi te nînin, bi xeyid min vegeandê, û milê xwe ji destê wî filitand.

- Ciwaba te ev e, Ereb?

- Bi gurekî re yek an bi agir an bi berik, xeber dide, min gotê, ji aliyê wî de tuf kir û ji memberê hatim xwar.

Civîn, heya derengiya şevê dom kir. Gelek helehele û deng hebûn. Nemînendeyê Hikûmata Miweqet, ji hemû xwestinên Kurdan re mazereta dîtin û bi cîhanîna wan li ser xwe girt. Lê, gava intixabat çêbûn, hemû namzedên Taşnaq û yên began derketin. Namzedê me, Îsrayîl Mîrakiyan ket. Di dema esasî ya dengdanê de, ew mecbûr kirin namzediya xwe bikişîne.

Di tariya şevê de, ez vedigeriyam mal. Ewrên giran di ser çiyar re hêdî hêdî derbaz dibûn. Car car, heyîv wek dasekê di pişt wan re rûyê xwe yê şên nîşan dida. Ez di şivereyeke çiyar re dimeşiyam û hevalên min ên bolşevîk, ku li wê, di bajarên rûs de, dixebitin, dihatin ber çavên min. Ji nişkave, ji tariyê, sê zilaman xwe avêt min: «Kemînek danîn ji min re...», min ji xwe re di dilê xwe de got. Çiqas ji min dihat, min kulmek li rûyê yê pêşîn xist. Min li destê xwe tiştê zeliqok his kir... Xwîn !

- Kurê sa! Mêrikî lerizî qîr kire min û rûyê xwe bi destê xwe pêçand. Diduyên dîtir, şûrên bi çirs li destê wan, ban kir min.

- Li ciyê xwe bisekine...!

«Ewê min bidin ber xenceran», di dilê xwe de got.

- Hun kî ne?

- Tu hatîyî girtin, yekê ji wan gote min. Eger tu li ber xwe bidî, emê te bikujîn.

- Ji bona çi?

- Li ser emrê serek.

Diduyê din jî, ji paş, xwe avêt min û destên min badan. Liberxwedan bê feyde bû. Destên min girêdan û ez birim Digorê.

Gava em gihastin mala Egîd Beg, çireyên wê pêxistî, tavheyveke çilmisî xwe raxistibû li ser gundê raketî. Cendirme derket jor û di hindurê xanî de winda bû.

- Wî bînin hundir! Nemînendeyê Hikûmata Miweqet kire qîr û li ber deriyê mezin sekinî. Li pişt wî, Egîd Beg, dev bi ken li min dinêrî:

- Derbaz be; tuê bibî mêvanê me yê gelek ezîz. Bi keneke tije henek, Egîd Beg gote min, ez dehf dam hundir û derî li me girt.

Min çavên xwe li dora xwe gerandin: Çawişê cendirmê, Nemînendeyê hikûmat û çend Taşnaqên dewlemend, li pişt masê rûniştîbûn. Egîd Beg ez kişandim ber wan û got:

- Ha ji we re!

- Tu bolşevîk î? Nemînende ji min pirsî.

Min deng nekir.

- Bêje! Ev tu î ku gundiyeîn kurd radike ser me?
Xeber bide!

- Li xwe nagire bi me re biaxeve jî, Egîd Beg bi henek got, çavên wî ji xezebê agir dibarand. Bi gavên hêdî û giran hate ber min:

- Biştexile! ew ziriya û kulmên xwe givaştin.

Min devê xwe venekir.

Hingê wek kitikekî xwe tewand û xwe avête min. Bi her du destên xwe qirika min girt û ew givaşt. Bihna min çikîya û ez ketim erdê.

- Ah! Ah! Sa! Kurê sa! Tu erd dixwazî?! Egîd Beg digote min û bi gîzmeyên xwe pê li laşê min dikir. Piştî ji cendirmeyan re got: «Wî bibin axurê û wî hepis bikin; ezê bikim ku xeber bide»

Ez kişandim hewşê û avêtim axurê. Cendirman û çawişên wan ez diêşandim û miameleyên xirab bi min dikirin. Zibil bi min didan kişandin, li rûyê min tif dikirin û li min didan; lê wa dixuya ku nediwêrîn min bikujin. Egîd Beg bi xwe, herwekî piştî min bihîst, nedizanî çî bi min bike; mîna ku li benda tiştêkî bû...

Êvara roja pêncan, ez birim daîreya hikûmatê û kaxitek bi min dan îmza kirin. Tê de min sond dixwar ku êdî di wê minteqê de tu tevdanê nekim. Piştî vî, serbest berdîm. Gava ez derketim derve, çûna xwe ya rast bi rast mal, min baş nedî, tirsîyam ku Egîd Beg min bêxe xefkê û li nav çiyayî tîfîngêkê li min bide berdîm. Çend rojan, ez li cem gundiyeke jî nasên xwe mam, û bi wî min ji Morove re da zanîna ku bi şev bi çek bê û min bibe.

Morove dereng nema, û bi şev çend Kurdên çekkirî re, hate Digorê. Di nav wan de min rûyê cidî û xemgîn ê Cindiyê Êso dît.

Li rê min her tişt gote wan.

Morove bihteng dibû û dixwest pereyê Egîd Beg jê re vegefîne. Ango, dixwest vegere Digorê û wî bikuje. Min xiste eqlê wî ku armanca me, ne xwîn rijandin, lê şiyarkirina Kurdan û xilaskirina wan ji bin nîrê beg, axa, Taşnaq, xwedîmilkan bû.

Tuê li mala min bimînî, Cindî gote min. Ew nayên cem min...

Ê min xwe li mala wî veşart.

Çend roj borîn. Êvarê, bi dizî, ez ji cem Cindiyê Êso derdike tim û bi Morove, li gundan digeriyam; min ji gundiyan re, Bolşevîk çî bûn dida zanîn û digote wan ku divê erdên dewlemendan ji wan bên standin û ji gundiyan re bêne parkirin.

Êvarekê, gava em li mala Cindî civiyabûn û me behsa tirs û sistiya Kurdan fikir, jina Cindî ji nişkave kete hundir û kire qîr: «cendirme!...»

- Li ku ne? Me qîrand û rabûn ser xwe.

- Li mala kalo Şemo

- Xwe veşêre! Cindî gote min û ji mal derket. Min xwe xist nav kahê.

Gava cendirmeyên siwarî hatin ber deriyê me, banî bavê min kirin û bi qirbac ew tirsandin:

- Bêje! Kurê te li ku ye?

Bavê min digirî û sond dixwar ku ji roja Digorê, ez nedibûm. Diya min, di nav ax û tozê de, li ber hespan, li ser çogên xwe, digirî û hêvî ji wan dikir ku rehma xwe li wan bînin...

Xelk li hev gihabûn. Cendirman li her derê malê geriyar, gava ez nedîm, ji kîna xwe, dîsa bela xwe dan dê û bavê min. Lê, gundiyan xwe xist nav wan û ew ji destê wan xilas kirin û gotin wan ku ji roja Digorê, êdî tu kesî ez nedîbûm. Cendirme, destvala vegeriyar û gotin dê û bavê min ku eger ewê min bigirin, ewê hesabê xwe bi min re bibînin...

Ev tişt giş, Cindî piştî vegeza xwe mal, gotin min; ji bo dê û bavê min ên pîr û kal, dilê min dişewitî, lê min dizanî ku heya ez li wê me, hikûmat û begên me ew rahet nedihîştin. Min fikra xwe gote Cindî. Ew hinek ponijî û piştî fikra min qebûl kir û qerar da ku piştî çend rojan ez ji wê derê herim. Jina Cindî tûrikê min tije kir. Min ji wan îzin stand û çûm ji dê û bavê xwe xatirê xwe bixwazim.

Di mala me de her tişt tevlihev bûbû. Diya min li erdê, bi girîn, hûrmirên me yê belawelabûyî, li hev didan. Bavê min rabû, hate ber min, midetekê li min nêrî :

- Ereb, bêje te çî diziye? Gote min û destê xwe danî ser milê min.

- Min tu tişt nediziye, bavo.

- Nexwe, te kuştinek kiriye?

- Min tu kes nekuştîye.

- Nexwe, cendirme, çima li te digerin?

- Ez nizanîm.

- Tu naxwazî rastiyê bêjî bavê xwe, diya xwe?

- Bavo!

- Bêje...

- Ez dixwazim ku gundî xwedî erd bibin, bextiyar bibin. Ê tu jî bibî xwedî erd. Te seh kir, bavo, çima bi dû min dikevin, li kuştina min digerin? Nihu ez diçim, lê, ezê dîsa vegerim. Bi xatirê we!...

- Ereb tu kurê me yê tenê yî, em êdî pîr bûne, çima tu li helaka me digerî?

Bavo digirî, û hêstirên mezin di çavên wî re dihatin xwar û di ser rûyê wî yê qermiçî re diherikîn.

- Em şivan in, em ne mihtacê erdê ne, diya min digo, li ser çoga xwe dikişkişand û bi tiliyên xwe yên hişk çîpên min digirtin.

- Bi xatirê te bavo!... Min ew xurt di hembêza xwe de givaşt, û piştî, min diya xwe ji erdê rakir.

- Ereb! Bi nalînê, ewê gote min, û bê hereket, kete ser koşmayê.

Min tûrikê xwe avête milê xwe û bi lez, min da rê. Li dûr, di nav tehtan re, şirîta şefeqê bi zor dixuya. Min berê xwe da Aleksandropol (îro Lenînan).

3- Ji Aleksandropol ta Stavropolê

Li Aleksandropol esker pêl didan. Li meydanê, li stasyonê, kom kom diçûn û dihatin.

Hin tirêna «mêrxasên Sen Corc» dibirin eniyê. Ew bi qîrîn û xeberan dihatin verêkirin, û hema bi hev re pev diçûn. Tirênên ku ji enî dihatin tijî gûşiyên eskerên çekdar bûn. Ewên ji cebhê hatî, li stasyon bi deng û tevdanên xwe, qiyamet radikir, mîtanga pêk tanîn, şandiyar rêdikirin yekîneyên din ku diçûn eniyê, siwarî tirêna dibûn bi gotinên «Mal...» bi rê diketin û di tariyê de winda dibûn.

«Herin enî êdî qe...» Vasiya, eskerê bolşevîk ku min di hatina xwe de li Aleksandropol naskiribû bi kêfxweşî, di nav diranên xwe re fikand.

Xwe avête tirêna ku dikete stasyonê, xwe pê girt û gote min:

- Şamil we re, xwe bavêjijyê!

-Di mezeloka tîrenê de min ciyê xwe çêkir.

Ber bi Tiflîsê ve em bi rê ketin.

Çend rojan, li Tiflîs, me nedizani em çi bikin? Dihate gotin ku li rê, tirên disekinandin., xelk talan dikirin, çek distandin û dikuştin. Rewş endîşenak bû. Digotin ku li nêzîkî Gencê, tirênek perçe perçe kiribûn, heçî tê de bûn çekê wan hatibû standin, û tu kes nedizani ew biribûn ku ? Mudirê stasyonê nedihîşt ku esker bi rê kevin. Ji nişkave, hate gotin ku ji bo bêçek û rêkirina eniyê eskerên ku li Tiflîs bûn, Kozak bi-aniyana... Esker xwe tev dan. Mîtîngêk danîn, da ku bizanin li gora vê xeberê, ewê çi bikin? Çekên xwe bidin wan an xwe li ber wan bigirin?... Vasiya diçû û dihat û bi çend eskeran re pistepist dikir.

- Şamil! Ewî dawiyê banî min kir.

Ez nêzîkî wî bûm.

- Gelo tu riya Viladîkokaz dinasî?

Gî li dora min kom bûbûn.

- Belê, ez dizanim. Min veğerandê. Tevî vê yekê tu cara bi peyatî, ez neçûbûm Viladîkokaz.

Me da rê. Panzde rojan em li çiya man, dawiyê, di meha çiriya pêşîn de em gihastin Viladîkokaz.

Li vir bi xwe, tu nîzam tunebû. Esker, bi timamî, tirên zêft dikirin û diçûn Rûsya. Hevalên min xistin serê min ku ez jî bi wan re herim Stavropol. Li Viladîkokaz jî, Hikûmata Miweqet hebû û min li wê tu kes nas nedikir. Min dilê xwe kir ku ez herim ciyên dûrtir, Rûsya, xebatgeha Bolşevîkan...

Bi vî awayî, em gihan Stavropol.

Roja dîtir, ez çûm li hevalên xwe yên partiyê bigerim. Rojeke timam, min her derê bajêr nas kir, bêî ku rastî tu nasê xwe bêm.

Ez vegeriyam stasyonê. Li nav bajêr, bêdengî hikimferma bû. Bi Vasiya re dûr û dirêj li ser rewşa xwe, me axaft. Di dawiyê de, me qerar da ku em hinekî bisekinin. Da ku em ji nêza nemirin, me ji xwe re hemaltî dikir.

Ûsa, me çend roj derbas kirin.

Carekê, li stasyonê ez li şixul digeriyam. Rêwiyek li wê rûniştûbû û li ber lingên wî jî çend çente hebûn ; min xwe nêzîkî wî kir:

- Hemwelat, belkî tu hewcedarê arîkariyê yî? min gotê û çenteyên wî nîşan danê. Ewî, ji ser serê min heya lingên min li min nêrî:

- Gelek baş e, arîkariya min bike, ezê heqê te bidim, ewî li min vegerand.

Min çente danîn milê xwe û em çûn mala wî ku ji stasyonê gelek dûr bû.

Çente pir giran bûn û yek ji wan di piştta min re hate xwar. Tirsiyayî ez sekinîm. Ewî şermezar li min nêrî :

- Min efû bike heval! Ez ji sîngê xwe brîndar im; ji lewre min nedikarî arîkariya te bikim.

Ji min re «heval» got., ez fikirîm û min çente dîsa hilgirtin û em di riya xwe re çûn.

Gava em gihaştin mala wî, ewî heqê min û çay û kolbasa dan min û ji ku dihatim ji min pirsî. Min baweriya xwe pê anî û çîroka rev û hatina xwe jê re go.

- Nexwe tu bolşevîk î? ewî ji min pirsî, bi ken.

- Belê...

- Kaxitên te hene?
  - Çi kaxit?
  - Şehadetname yan pirseke borînê.
  - Na...
  - Ûsa nabe... Lê, binêr min, ezê ji te re tişteki binivîsim; here vê adresa ha, ewê te qebûl bikin...
- Min karta wî girt û bi dilşahî ez çûm ku li Vasiya bigerim.
- Roja dîtir em ketin Ordiya Sor. Fermandarê me Mîralay Şpak bû...

4- Şerê Hundir

Di sala 1918 de, mifreza me di mintiqeya Salîsk de, Şerê çeteyên Rûsên Spî dikir.

Gava mifreza me girêdayî alaya yekemîn a Stavropolê kirin, hevalê min Vasiya, Çûgûnov di vegirtina Batayisk de, hate kuştin. Piştî, di mintiqeya Tsarîtsîn de, me bi Rûsên Spî re lihev xistin; û di dawiyê de, em çûn ku Stavropol ji çembera Kozakan xilas bikin.

Her wekî, ji leşgergeha wî, ji eniyên din re qiwet rêdikirin, rewşa Stavropol roj bi roj, diwartir dibû. Çeteyên Spî li dora bajêr xuya kir, û Ordîyên Spî xwe kar kir ku êrîşê bajêr bikin. General Şkûro, eniya me qelaşd û hate me. Piştî şerên xwînê, bajar kete destê dijmin. Me xwe kişande gundê Tatarskoye û ji wê jî, bi

ber êrîşekê, me xwest ku em bajêr dîsa bêxin destê xwe. Du caran, em gihastin nav bajêr, lê her du caran jî em bi şûnda vegerandin. Di van lihevixistinan de, yek ji fermandarên me yên mêrtir û hêjatir, heval Şpak hate kuştin. Ji gundê Tatarskoyê, me xwe kişande ser Nevîmoskaya. Di van şeran de, ez ji bo caran sisiya brîndar bûm, lê min xwe ji sefan dûr nexist. Ji bo êrîşa Stavropol, li ber çemê Manîç, bergeheke nû hate danîn. Bi mifrezeyên piçûk, me avêt ser bajêr, lê, li Medvêdka em bi şûnda hatin êxistin. Li wê, nexweşiya tîfûs ez avêtim erdê. Bi birîndaran re ez birim Piyatîgrosk û ji wê Viladîkokaz.

Li wê jî, bi nexweşiya paratîfoîd, ez dîsa ketim nav nivîna. Ez hêdî hêdî hatim ser xwe. Tîfûs, û paratîfoîd, ez yekcar ji qewet xistibûm û xwarina xestexanê jî nedihate xwarin. Hingê, Çeteyên Rûsên Spî, dest bi êrîşê kir. Rojekê, me dengê topa bihîst. Xestexane, wek kumîroyekê fûrî, kekelê bû.

- Rûsên Spî... Rûsên Spî... Ev pirs li dora me, ji devê her kesî derdiketin. Ên ku dikarîn ji piya bisekinin, lez didan xwe ku ji xestexanê derkevin.

Li cem min Kozakek ji Kûban hebû; rabû ser xwe û cilê xwe xwest.

- Tu diçî? Min jê pirsî.

- Herê.

- Ku da?

- Xwebigehînin ordiya xwe.

- Lê, ka binêr! Tu bi zor xwe li ser piya digirî...

- Xem nake, li derve, ezê xurt bibim. Ma tu

dixwazî ez li vir bimînîm da ku Stanişkirî (hêzên Rûsên Spî) bên û min bidin ber şûran ?

Kozakê me ji xestexanê derket. Min dil kir ku ez herim, lê, ez ewqas sist bûm ku bê arîkariya tu kesî, min nedikarî li odeya xestexanê bixwe bimeşim.

«Çiqas ji min bê, ezê xwe zû rahet bikim!»

Ev xwestin di min de ewqas xurt bû ku, yek dikare bêje, ewê di çend rojan de ez bi qewet kirim. Di nav odê de ez êdî, bi tena xwe dimeşiyam. nêzîkî pencereya dibûm û guhê xwe dida dengê tifingan.

Şer êdî, li nav bajêr çêdibû. Rojekê, serê sibê me bihîst ku Rûsên Spî ketine nav bajêr û ew girtine. Piştî çend saetan, Kozak hatin xestexanê ; ew di nav nexweş û brîndaran de li Kozakên komunîst ên navçeya xwe digeriyan; gava ji wan didîtin ew di cî de dibirin hewşê û ew didan ber qundaxên tifingan û piştîre dikuştin.

Serê minê rût û riha min a li xestexanê dirêjbûyî, şik xiste dilê wan ku ez cuhî me.

- Tu cuhî yî! Digotin min, her du milên min digirtin û ez dihejandim.

- Na, ez Tirk... Kurd im.

- Tu derewa dikî û ev?... Berde!... Binêrin... Bi zor derpiyê min daxistin. Min digote wan ku ez misilman im û ku... Şewata derbekê qûndaxa tifingê, gotinên min dan birîn. Ez avêtim erdê û bi kulman bi min ketin. Di vê gavê de, Sertebîb xwe gihande hewara min.

Li ser milên wî nîşanên zabitan hebûn :

- Ev çi ye? Çi dikin? Ewî qîr kire Kozakan.

- Ez benî, em hêsabê cuhîyekî dibînin...

- Kê gote we ku ev cuhî ye?...

- Cuhî bi xwe ye. Ez benî... Li vir, temaşe bike!...

- Ev Kurd e, misilman e... Wî di cî de berdîn!...

Kozakan, şaşbûyî, ez berdâm; lê ne bi dilê wan bû.
Gava derdiketin qîr kirin min:

- Emê dîsa bêne te, tu ji destê me nafilitî...

Wê şevê, ji derban ketî, mest û helak, min ji nexweşnêr hêvî kir ku ji min re cilekî peyda bike. Ên hevalên me yên mirî, giş li wê bûn. Pîrê ji min re pantalonek qetiyayî û çakêtek anîn. Ber bi sibê ve, min xestexane berda, û li derve, rastî Ermeniyên mihacir hatim ku bi min gelek şa bûn. Yek ji wan, Xaço, nasekî me yê kevn bû.

Li bajêr, talan û vegirtina xaniyan bê perwa dom dikir. Xwe veşartin dijwar û bi xeter bû. Xwediyên xaniyan ji bo nefsa xwe dilerizîn. Tu kes nedikarî gazinan ji wan bike, ji ber ku li kuçan, li ber deriyan, komunîst, eskerên Ordiya Sor û herçî kesên ku ew vedişartin didan ber tîfingan an bidarve dikirin. Li nav bajêr ger bi xwe, bi xeter bû; eger hema kêfa Kozakekî serxweş an zabitek bi rûyî yekî nehata, di cî de, te dikişandin xwendegêha eskerî ya "navdar" û kes ji wê sax dernediket.

Dawiyê, jina Xaço, derketina min ji mal minasibtir dî. Êvarekê Xaço ji min re nan û kartol dan û ez bi rê ketim. Bi şevê, ez ji bajêr derketim; armanca min ew bû ku di eniya Rûsên Spî re derbaz bim û xwe bigehînim bajarê Astraxanê.

Piştî çend rojan ez gihaştim gundê Qîzler. Min ne pere ne jî nan hebû.

Ermeniyekî dewlemend ez birim cem xwe ku ez jê re bexçevaniyê bikim.

Hema, li derva razan, xwarineke ne xirab tesîra xwe nîşan dan. Min dest pê kir bi lez werim ser xwe. Digotin ku di van rojan de, Soran, di nav zilan de xwe dabûn xuya kirin. Bi kêfxweşî min guh dida van xeberan û ji bin de jî min xwe pêk tanî ku ez dom bi riya xwe bikim. Piştî çend rojan, fîrseteke xweş kete destê min.

Carekê, çend zabitên serxweş hatibûn bexçeyê me. Efendiyê min ji wan tirsîyayî, ji wan re xwarin, vexwarin, jin anîn û sefahet dest pê kir. Wê şevê heta sibê, heya ji serxweşî bêhiş ketin, vexwarin. Hinek ji wan, mestbûyî, li bexçe, li bin stêran raketin.

Wê şevê, xew qet neket çavên min û min seyra sefaheta wan a kirêt kir. Gava giş serxweş ketin min xistê eqlê xwe ku ez çekên wan bidizim û xwe bavêjim nav zilan. Du tîfingên Kozakan, li ber masê avêtî bûn, lê, rext li raketîyan bûn. Min bêhna xwe girt û çar lepika, xwe gihande Kozakekî, rextê wî birî, tîfing girt û ji wê reviyam. Mideteke dirêj, bêf ku rastî hevalên xwe yên Sor bêm, ez di nav zilan de geriyam. Ji teab ketî, min xwe dirêj kir ku hinekî bêhna xwe bistînin. Hindik mabû ku ez di xew herim, çend zilaman xwe avêtin min û di nav milên xwe de ez givaştim. Min zor da xwe ku ji destê wan bifilitim, lê ez xurt girtibûm û li berfê min digeriyan. Min baş li rûyê wan nêrî û ji

nişkave, kenekê ez girtim. Nexwe, ew bûn... Fedaiyên me yên sor bi xwe bûn.

Gava zanîn ez kî me, ez birim mifrezeya canbêzaran. Li çiyar, li dar û deviyar me xwe diveşart û me davêt ser tirênên çek û posatşer û yekîneyên piçûk ên Rûsên Spî. Me riya eskerên General Dratsenko ên şikestî digirt û gelek xisar didan ordiya Şkûro ya tarûmar bûyî. Di van rojan de, Ordiya Sor jî, eskerên General Denîkîn, ji Xarkof derdikirin.

Di bihara sala 1920 de, li Georgîviyesk, me xwe gihande Ordiya Sor.

Li Qefqasyaya Bakur, dijminên Şoreşa Sor şikestibûn û hemû eniyên şer ji wan pak bûbûn. Em, şerevan bi xwe, çûn eniyeke nû, eniya ava û sazkirina aboriya (iqtisadiya) wêran a Qefqasya ya sovyetî.

5- Veger

Salên Şerê Hindur, ji bo mideteke dirêj, ji Kurdistan, ji welatê min ez bi dûr xistibûm. Di sibata sala 1924 de, partiya me ez rêkirim Ermenistanê da ku li wê, di nav Kurdan de bixebitim. Komîteya Navendî (Licne Merkezî) ya Partiya Komunîsta Ermenistanê, ez hînkê komîteya navendî û endamê şûba «Eqelîyatên qewmî» tayin kirin. Ji wê rojê de, rûpela jiyina min a nû dest pê kir. Min xwe xist dijminên sedsalan : şerê axa, Taşnaq û began, da ku li şûna wan, li warên koçer û li gundên sovyetan pêk bînin.

Bi dilxweşiyeke mezin, min çiya û çêreyên welatê xwe dîtî, ciyên ku di piçûkahiya xwe de, min bi bav û brayên xwe re keriyên xelkê çêrandibûn.

Mij hin bi hin stûrtir û bi xoftir dibû û serê Axrî yê bi ewir, ji min vedişart. «Dê û bavên min, hîn sax in gelo?». Di dilê xwe de min ji xwe dipirsî û sibê zû hêdî hêdî, nêzîkî çiyayên gundê xwe yên kesek dibûm.

Va ne holikên me, yên di erdê de temirî! Lê çi qewimiye? Gundên Kurdan giş vala bûn. Derî û pencereyên xaniyan vekirî bûn... Çi bi gundiyan hatibû? Morove li ku ye ?... Bavo, yadê ?... Ez daketim newalê. Di çemê şile re ku sînorên gundên ermenî û kurd pêk tîne, derbas bûm û li ber xaniyê pêşîn sekinîm. Ermeniyekî porspî, di bîstanekî de erd dikola.

- Heval! Min gotê, Kurd li ku ne?

Ewî çavên xwe yên nîv-kor rakirin ser min, bi milê xwe xweydana xwe paqij kir:

- Gelo tu nizanî? Ewî bi bê bawerî, vegerande min û dîsa zivirî şixulê xwe.

- Guh bide min, min gotê û ji hesp hatim xwar. Bêje min, diya min, bavê min Şemo, li ku ne?

- Şemo? Ma tu nû hatiyî?

- Belê.

- Ew giş çûne... Kalo destê xwe dirêjî çiyên kir.

- Ku da?

- Ser çiyayê Alagozê.

- Alagozê? Ji mêj ve?

- Belê, ji mêj ve. Here li wan deran bigere...

Piştire, kalo, pišta xwe, bi awakî welê da min, min fehim kir ku êdî tu gotinên wî nemabûn.

Piştî ji mal derketina min bi çend rojan, hikim ketibû destê partiya Taşnaq. Ev partiya Ermeniyên dewlemend, a dijminên sewrê, bû. Armanca wê ev bû: pêkanîna Ermenistanekî ji deryakê heya derya din ango ji Derya Reş heya Derya Spî. Ji bo bicîhanîna vê

armancê, ewê qelandina Kurd û Tirkên Ermenistanê danibû ber xwe, da ku timamî paşiya xwe ji wan pak bike û piştîre bi hemû qewetên xwe, xwe bavêje ser Tirkiyê.

Ji lewre, nihu min gund vala didîtin û ezab û şkenceyên xebatker û feqîrên kurd, dihatin ber çavên min. Kurdên ku min li bakurê Qefqasyê, dîbûn, ji min re qala zilma Taşnaqan kiribûn. Çeteyên Taşnaq, bi çekên ku Ordiya Çar li Ermenistanê hiştibûn, gundên kurd û tirkmen, talan û wêran dikirin.

Lê, eşîrên ku, wek Sipkî, Hesenî û Zurkî, serekên wan hikmê partiya Taşnaq qebûl kiribûn, li ciyê xwe mabûn. Mezinên wan ritbe û nîşan standibûn. Hinek ji wan bûbûn efser (zabit). Van axa û began, ji Taşnaqan re eskerên kurd pêk anîbûn û pê, bi hevaltiya Taşnaqan, feqîr û xebatker diqelandin. Li ser her mifrezekê kurd, Taşnaqan yek ji zilamên xwe yên mixlis datanîn. Li miqabilê vê arîkariyê, begên kurd ji nûve, sixreyên derebegitiyê danîbûn, heta ewên ku di zemanê Çar de bi xwe hatibûn rakirin jî. Xebatker, êdî ji taqet diketin. Taşnaq, mawzer di dest de di bin emrên ximpabêt (serekên çete) ên xwe, li gora dilê xwe, dikuştin, talan dikirin, dişewitandin, xelk didan ber şûran. Tu kesî nedikarî serê xwe li ber hovîtiya wan rake. Serekê eşîra Zerkî, Cangîr axa, bûbû serfermandarê quwetên kurdî yên «dilxwaz» û ritbeya serheng (mîrelay) standibû. Yusif Beg Teymûrof jî, di parlamenta Taşnaqan de nemînende bû.

Beg har bûbûn. Kê bi emrê wan nedikir, heya bikeve ber mirinê, di hate lêxistin; milk û pez û dewarê

wî jê dihatin standin. Ji bo Ordiya Tasnaq, bêşên bilind hatibûn avêtin ser xelkê, dewar û zadên wan, bê hesab û kitêb, dihatin zeft kirin. Lê, para şêr, dîsa di destê began de dima. Egîd Beg Teymûrof ji aliyê Taşnaqan serekê eşîra Şerqî tayin bûbû. Herwekî, Şerqiyan êdî nedikarî hikmê Taşnaqan hilgirin; li deşta Serdar-Abad isyan kiribûn û danîna hikmê Sovyetan xwestibûn. Ji bo şerê wan, Taşnaqan li bin ferman-dariya Garo Sasonî, ordiya xwe rêkiribûn. Eşîra Şerqî ya piçûk, bê çek û bê arîkarî nedikarî li ber alayên Taşnaq ên heya diranên xwe çekkirî, xwe pir bigire. Isyana wan neçû serî û rebena ji destê Taşnaqan, şkençeyên li tu deran nedidîtî kişandin; her tiştê wan hate hilweşandin û ew bi xwe di xwîna xwe de hatin xeriqandin...

Çend rojan, bi hêviya peydakirina dê û bavê xwe, ez gund bi gund geriyam, lê, tu kesî nedikarî min li ser wan ageh bike. Herwekî Kurd girêdayî adetên xwe bûn, gava min behsa wan dikir, serê xwe xwar dikirin û bê deng diman.

Hingê, min zanî ku felaketek hatiye serê dê û bavê min. Min berê xwe da Alagozê, cem Kurdên koçer. Di niqtek polîs de min bi xwe re cendirmeyek bir û êvara roja dîtir, hêdî hêdî, di şiverêyeke teng re, em gihaştin çiyê. Hespên me di kaşa çiyê re bihn çikandî bi rê ve diçûn.

Bîsteke dî em ketin merceke piçûk. Li vê, li wê, ber bi geliyê ve, konên reş hatibûn danîn. Li ber konekî, Kurd kom bûbûn; em li cem wan sekinîn û ji wan hêvî

kir ku konê serekê sovyeta koçeran şanî me bidin. Giş bê deng li hev nêrîn û destê xwe dirêjî deştê kirin :

- Sovyet li wê ne, cem me, li vir, hîn beg û şêx in.

- Ev çêre, ya kîjan eşîrê ye? Min pîrsî.

- Ya eşîra Hesenî ye.

- Serek kî ye?

- Elîxan Beg Teymûrof, yekî ji wan got. Û serekê çêre jî, Şêx Silêyman e. Tu bê feyde pirsî sovyetan dikî.

Piştî konekî mezin û zengîn şanî min da û bi ser de ajot :

- Mistefa Beg Teymûrof hatiye; ew hez nake ku Kurd behsa sovyetan bikin.

Zilamekî bejin kin, ji kon derket û ber bi me ve hat. Ji kemera wî ya zîv xencerek daleqandîbû. Di destê wî de, qemçiyêke bi qebda zîvîn hebû. Kurdan, li ber wî xwe heya erdê tewandin.

- Çi dixwazin? Bi rûsî, ewî ji me pirsî.

- Îşê me bi serekê sovyetê re heye, bi nermî, min vegerandê.

Mistefa Beg kenî.

- Êl-begî pismamê min e, û mala wî ha li wê ye! Ewî gote me û bi destê xwe newalek, di mija êvarê de nîv-xuya, şanî me da.

- Spas, min gotê û hespê xwe ji nû ve ajot.

Li ber devê newal, bi tenê bi kevir dora wan girtî, konên Kurdên feqîr hebûn. Li ber deriyê yekî ji wan, jinikeke bejin bilind û porspî, disekinî. Min silav lê kir; rû û dengê wê tiştê ji zarotiya min a dûrketî anî bîra min.

Min bala xwe dayê.

- Xaltîka Parê! Min qîr kirê û ji hesp hatim xwar. Ew, tirsiyayî xwe bi şûn de da.

- Ez Ereba im, Ereba Şemo. Ez nayim bîra te, Xaltîka Parê?

- Na, tu ne Ereba î, tu bê simbêl î, te rûyê xwe kur kiriye! Ewê bi hişkî gote min.

- Kurkirî ?

Hingê hate bîra min ku li cem Kurdan, kurkirina simbêl gunehêke mezin bû !

Min gelek xwe westand da ku bawerîya wê bînim ku ez Ereba Şemoyê şivan bi xwe bûm, ku pir caran, ewê ez ji destê bavê min derêxistibûm, gava ewî dikir ku li min xe. Ser van gotinan, êdî tu şikên wê nemabûn û bi kenekê dilxweşiyê ez ezimandim mala xwe. Em ketin konê wê yê dîsa weke berê perîşan. Di cî de, Xaltîka Parê, xwe da xebatê da ku ji me re xwarinekê pêk bîne.

- Ereba, çi hatiye serê te? Mûyên spî ketine porê te... Ê destê xwe li ser serê min gerand.

Min hingê behsa Rûsyaya Sovyetî û şerê hundir kir, û ji vî bi şûnda, Kurd êdî çawa wê bijîn, gotê. Bi şev dereng, Gelo, mêrê Xaltîka Parê, hate mal. Ewî, ji sibê heya wê demê, şixulê begê xwe dikir. Gava bihîst ku ez kurê Şemo me, bi kêfxweşî silav li min kir û rûnişt. Dûr û dirêj li ser jiyana Kurdan me ji xwe re axaft.

Çar şal bûn ku nîzama sovyetî, li Ermenistanê hatibû danîn, lê, gundî û koçerên kurd, dîsa wek berê bi isûla eşîrtî dijîn, li ser wan, dîsa axa an kurên wan hikim

dikir. Hîn, meclisên eşraf û dewlemendan hebûn, û şêx jî ji aliyê xwe gundî û rencberên kurd bi navê dîn tazî dikirin.

Isûlên istismara Kurdan weke berê diman, bi tenê rengê wan guhirbûn : nihu, axa û beg şûna ku rast bi rast bi destê xwe, xelkê biêşînin û malê wan bixwin, şêx didan pêşiya xwe. Perçeyên erd, çêre û zozanên baştir, di destên beg û gundiyan dewlemend de bûn. Û yên ku bi kêrî tu tiştî nedihatin, ji gundiyan feqîr, rencber, belengazan û hin piyan re hatibûn hiştin. Keriyên began, bi hezaran ve serî ji bêşan miaf bûn, ji ber ku xwediyên wan li ser hikim bûn. «Edalet» jî bi awayê berê dîsa bi destên began dihate bi cîh anîn. Di nav eşîrê de, ji bo neheqî û mixalefetekê, axan û bega pez an pere distandin, bê şik ku ji bo xwe, lê ne ji bo yên ziyandîtî. Xelk hîn xûkî didan beg û axan; lê nihu jê re *recû* ango diyarî digotin ! Zilamên began ên xas hebûn, ku xweş têrkirî, li her derê, pesnê begên xwe didan û ew parazkerên Kurdan didan zanîn. Gava nemînendekî sovyetî dihate wê derê, ev xulam diçûn pêşiya wî û li singê xwe dixistin û qîr dikirin ku di nav eşîrê de hikim gelek baş e û feqîr ji her tada û neheqiyê hatine parastin. Kurd ciyên qemçiyên began xweş tanîn bîra xwe lê nediwêrîn rastiye bibêjin nemînendeyên sovyetan. Ji çîrokên Gelo, yekî xweş his dikir ku ev Kurdên perîşan li riyekê digeriyan ku ji vê rewşa dijî qanûn xelas bibin. Gava Gelo bihîst ku ez ji Erîvanê hatibûm rêkirin da ku Kurdên feqîr bigehînim hev, erd û çêre ji destên began û axa bistînim û wan ji yên mihtac re par bikim, bi tirs gote min :

- Ereb, beg, axa û dewlemend xurt in, lê, em bi xwe ?... Û Gelo çavên xwe li konê xwe yê rût gerandin.

- Divê arîkariya Hikmê Sovyetî bikin, da ku xelk ji zilma axa, beg û dewlemenda xilas bikin? Divê ku hemû Kurd ji xwe re sovyetan deynin, min gotê.

Piştî ku ez bi Gelo re li hev hatim ku êvarê hemû Kurdên rencber û feqîr li mala xwe bicivîne, ez sibê zû, ji mal derketim. Nîvro, em gihan çêreya Yûsif Beg, serekê eşîra Hesenî. Li wê, li meydana piçûk, bîstek siwarî li hev gihabûn, û gundiyên feqîr jî, li dora wan kom bûbûn.

- Cîrîd! Hevalê min gote min.

Siwaran, bi qîrîn, serê hespên xwe ber bi newalê ve berdand û darên xwe avêtin hev.

Şêx, beg û mela, li alîkî, li cem hev bûn û li lêstikê leyistikê. Gava em ji wan xuya bûn, Elîxan Beg hate pêşiya me; ew ji berê de ageh kiribûn. Deh gavan ji me wê de, ji hesp hate xwar û bi rûsî xêrhatin da me.

- Li vir serek kî ye? Min jê pirsî û li koma beg, şêx û melan nêrî.

- Ez im, xulamê Dewleta Sovyetên Lenîn, serekê koçerên eşîra Hesenî, Elîxan Beg dîsa silav da û xwe xwar kir. Em Kurd bi xwe miletekî piçûk in, em têkilî tu kesî nabin, û tu kes kî bela xwe nade me. Miletê me bi xweşî dijî û giş jî nizama Lenîn razî ne, Elîxan Beg gote min.

Min dîsa çavên xwe li dora xwe gerandin û li ser balgihên nerm paldayî, min kalekî porspî dî. Ew Yûsif Beg Teymûrov bû, tevî Taşnaqan reviyabû Îranê û di

van nêzan de vegeyabû. Bi giranî ewî silav da me û em ezimandin konê xwe. Elîxan û Yûsif Beg ne dizanîn ku ez Kurd im û bi hev re serbest bi kurdî xeber didan. Beg, şêx û mela, li dora me li ser çogan rûniştin. Ez gelek kêfxweş bûm ku ez wek biyanî dizanim.

Gava Yûsif beg bihîst ku ez ji Erîvanê tîm, dest bi pesindana Nîzama Sovyetî kir.

Li ser *destexanekî* xwarin danîn ber me.

- Va ye xwarina me, Yûsif Beg gote min. «Em miletekî gelek feqîr in. Berê herkesî, Tirkan û Rûsan li me tade dikirin, lê nihu, li bin hikmê sovyetî, jiyîna me xweştir bûye». Dengê xwe hinekî birî û li dora xwe nêrî. Guhdarên wî, giş bi teyid serê xwe hejandin:

- Em bi nizama sovyetî pir kêfxweş in. Em ne Çar ne jî dewleteke kurdî ya biserêxwe dixwazin. Em koçerên serbest in. Heta zimanê me bi xwe nîn e.

- Zimanê Kurdan nîn e? Min gote Yûsif Beg û xwe şaş nîşan da.

- Me çi ziman heye? Li vir em bi rûsî û li minteqa Abaran, Kurdên me bi ermenî dixwînin.

Min dengê xwe nekir.

Êvarê, keriyên pez ên bê hed û hesab, li ber konên Yûsif Beg bûn kom, «Ev e halê te yê qedandinê?» Min di dilê xwe de got û li ber deh, donzde şivanên bi kincên peritî, li hezaran seriyên pez nêrî.

Me îzin ji wan xwest û me berê xwe da konê Gelo. Li wê, Kurdên belengaz li benda me bisekiniyana...

Wê şeva ha, di nav tehtan de, li cem konan, civînan Kurdên feqîr yên Alagozê ya pêşîn hate danîn. Koçera, bê deng, guh dan gotinên min ên li ser sovyetan.

Min gote wan ku Lenîn dixwest ku milletê kurd azad bibe, di xweşiyê de bijî û bi destê axa, beg û dewlemendan neyê talan kirin

Piştî civîné, Kurdên feqîr, dîsa bê deng ji hev cûda bûn, da ku sibê herin û ji gundiyên din re gotinên min belav bikin. Ev civîna me ya pêşîn, bê deng derbaz bû, lê, piştî vegera me, çiya û deşt û zozan wek lehiyekê xwe hildan :

- Erebe Şivan! Erebe Şemo, Lenîn bi xwe ew rêkiriye Kurdan gotin.

Adetên çend sed salan xebatker û rencberên kurd elimandibûn sebrê. Ji lewre, ewan bi tirs û bi dizî ji halên xwe gazin dikirin. Li cem Kurdên gundî, berê hatina min jî, li hinek ciyan, sovyetên gundan hatibûn danîn. Lê, hin dewlemend jî ketibûn nav wan.

Serekê yekê ji van sovyetan, hevalê min, Morove bi xwe bû. Min ev gund, jibo şerê beg, axa û şêxan, ji xwe re kire qerargeh. Li wê, bi saz û gihandina xortên kurd me dest pê kir.

Ji bo peydakirina dê û bavê xwe ez gihaştim heya Tiflîsê û li wê xwişka min, ji çî hatibû serê wan ez ageh kirim. Piştî çûna min ji mal, Taşnaq, bavê min gelek êşandibûn da ku bikin ku min vegere mal. Bavê min,

ji bêgaviyê bi kifletên xwe ve, ji welêt derketibû û çûbû mintiqeya Aleksendropol. Piştî wî, gelek mihacirên gundê me hatibûn wê derê. Lê, li wê jî, kîn û dijmintî xistibûn nav miletan û serekên eskerî bi kêfa xwe hereket dikirin. Carckê, ximpabêtên Taşnaq, bavê min biribûn derekê û ew êdî venegerandibûn. Piştî çend rojan, nêzîkî gundekî, bavê min kuştî dîbûn. Xwişka min jî bi yadê re derketibû çiyê; li wê diya min jî ji nêza miribû.

Bi vî awayî, min ixtiyarên xwe sax nedîn. Ez vegeriyam ser karên xwe. Di nav salekê de, min ji feqîr û rencberan, firqeke xurt pêk anî. Di sala 1925 an de, beg ji hiqûqên siyasî ketibûn *liçentsi* (berdayî); feqîr ew nedihîştin ku bikevin civînên wan. Şerekî dijwar di nav me û wan dest pê kir. Began xwestin ku xelk li me rakin. Şêx û mela laneta Xwedê li min û li hevalên min barandin û em xayinên dîn, dijminên milletê kurd, dijminên miqedesat û yên adetên bav û kalan îlan kirin.

Şêx, axa û began miraceatî her tişt kirin, li kuştina me bi xwe geriyar, lê me guh ne da wan û li ser rîya xwe bê tirs û telaş meşiyar.

Di sala 1925 an de, li hemû warên koçeran, sovyet hatin bijartin. Bi vî awayî, me dawiya hikmê beg û axa û şêxên kurd anî.

Kurdên Alagoz

1- Tirsâ Derebegên Alagoz

Çiyayê Alagoz, çiyakî gelek mezin û asê ye; ji beriya Serdarabad digehe heya geliyê Mîsxaan. Bi tenê koçer derdikevin zozanên wî û li wê keriyên xwe diçêrînin.

Pozê wî yê bilindtir, li raserê çar qezayên Ermenistanê yên mezin dinêre : Abaran, Mela Gokça, Talîn û Aştarak. Ji dûr ve, yek dikare li ser dirêjahî û pehnayiyê wî bibîne. Li wê, ewir, wek pêlên derya yên ko di beza xwe de hişk bûbin kom dibin. Ezman jî, li wê serbest û bê hed e. Alagoz di ser deşta Erîvan a dewlemend re hîlbûye û rojên germ ên havînê, di rojên paleyî yên dijwar de, çavên xebatkerên ji teab û germiyê ketî, li serê wî yê bi berf dinêrin.

- Gezo, Kurdek ji hevalê xwe re dibêje û bi destê xwe serê pozê Alagoz şanî dide, nihu li wê ba çiqas hênik e, li nêzîkî berfa ku li wê me par şivantî dikir.

- Belê, Beko. Eger me bizaniya ku axa û şêxên melûn, em dixapandin, qet me keriyên wan diçêrandin? Carekê, bifikir! Ez pênc salan, bi kifletên xwe re, çûm ber pezê Egîd û Mecîd Beg; lê, di dawiyê de bêf ku tiştêkî bidin min ez qewirandim. Min li cem mezinê wan giliyê xwe kir, ewî, di ser de şûna ku heqê min bide, ez dam ber daran, çima min ji began gazin kiribûn...

- Oh, Xwedê, oh Şêx Hadiyê Mezin, te welê kiriye, te ew dewlemend û em feqîr kirine!...

Her du jî xwe bê deng dikin û melûl, destên wan hîn bêtir qebdên xenceran digivêşin.

Ezman erd ji gelekî nêzîk ve dipêçand, herwekî dixwest wî himbêz bike, roj ewqas xurt diçirîsî, wa dixuya ku ewê di germiya xwe de bihele.

Gezo û Beko, piştî paleyiyê, vedigeriyan malên xwe û ji pereyên ku kar kiribûn, kêfxweş bi rê ve diçûn.

Nêzîkî çiyê bûbûn; bayekî honik ji quntarên Alagoz ew bawêşandin. Xiftanên wan vekirî, dilşa dimeşîyan û bêhna kulîlkên çolê ya xweş dikişandin hindurê xwe.

Gava Gezo û Beko gihaştin gundê xwe, Şemîran, roj çûbû ava û pez û dewar digihaştin mal.

Li dora gund, li ser mêrgê, qederê du sed zilam kom bûbûn. Gezo û Beko tirsîyan:

- Ev, her hal, begên me ne kêf dikin, Beko got,

eger me bibînin ewê ji me pêşkêşên begîtiyê bixwazin.

Emê li benda şevê bimînin, Gezo vegerand, û emê piştire, ji wê alî bikevin gund.

Her du jî li wê, qederekê, bê deng man, lê piştire da ku bizanin li wê çi derbaz dibû, hêdî hêdî, bi dizî, û di tariyê de, xwe gihandin nêzîkî xelkê.

Qeliya koçeran di dizîkan de sor dibû, agirê êzinga pêt didan. Li jor, li ezmên, stêr bi ronahiya xwe ya sar diçirisîn. Li ber êgir, li ser mehfûrên raxistî, doşekên stûr û balgihên nerm beg û axa rûniştibûn. Hempa (dewlemend) li cem wan cî girtibûn. Li paş wan, xulamên wan, heya diranên xwe, bi xencer, şûr, debençe û tîfing çekkirî, disekinîn. Li vî alî û wî aliyê singê xwe rextan girêdabûn.

Ji wan dûr, gundiyên feqîr, li benda emrên wan, serê wan xwar, li ser hev kom bûbûn.

Begek ji wan rabû û bi awirên tûj li dora xwe nêrî:

- Berî peydabûna vî komunîstê ha, her tişt xweş dimeşiya. Me xwe bi xwe îdare dikir. Xortên me bi gotinên mezinên xwe dikirin, lê, bi hatina wî, her tişt guhirî.

Şemoyê Oso, mêrxas û egîdê began, ji ciyê xwe rabû û got:

- Ewî ez ji serekîtiya gund avêtim û got ku ez hempa me (gundiye dewlemend).

- Zugirtên ku guh didine wî gelek in; ew jî bêbextiya adet û isûlên eşîretiyê dikin û di riya mezin

û kalan re nameşin. Binêrin meselen, kurê şivanê me, berê ji bo perçekî nan li cem Mihê dişixulî, û nihi jî giliyê wî kiriye da ku Mihê kiriya wî giş bidiyê. Ev tişt, giş ji ku tên? Bê şik, ji vî komunîstê; ewê wan hemûyan ji rê derêxe, Yûsif Beg bi ser de ajot.

Tu deng nîn e. Bişkulên pezdi nav agir de diçirisin, kevirên germbûyî perçên wek çirûskan dipejikînin. Ba dûmana agir dibe ser gundiyan ku li jêr rûniştine. Bayekî sar tê.

Dîsa bêdengî. Şêxê mezin radibe:

- Hun dizanin çima, Yûsif Beg, Cangîr Beg û Egîd Beg, hun li vir civandin? Ewan hun civandin da ku hun, xelkê eşîran, zilamên sadiq û mêrxas, kêfa xwe bînin, dilşa bibin! Hun, xadimên Xwedê!...

Bi dor ji gundiyan re bi denan mey didin. Xulam bi piyanan ew li civatê belav dikin.

- Bi xweşiya begê min! Şemoyê Oso dike qîrîn.

Evê ha, li gora talîmatên began, mala feqîr û fiqereyên ku bêemriya wan dikin dişewitîne. Ji lewre xelk jê ditirsin. Duhî bi xwe, çûbû talana eşîra Şerqî, ku ji wextê Taşnaqan de rabûbû began. Îro ew xiftanek sor û beşmetek zengîn li xwe kiriye, pişteker çermê zîvkirî li nava xwe girêdaye. Li bin beşmetê êlekek bestik rast û bi xeml tê dîtin.

- Serekê eşîra Şerqî dixwaze bi me re bibe, Şemoyê Oso dibêje, lê ev komunîstên zugirt wî nahêlin.

- Xulamên min, eşîra min a sadiq! Êsif Beg dest

pê kir. Hun dizanin ku bavê min, bapîrên min û kalanên min, mezinahî li we dikir. Em, nihu ji heft bava ye ku serektiya we dikin. Hun ji me re sadiq û mûtî bûn û hun ji adetên eşîrtiyê dermediketin. Mala Yûsif Beg a miqedes û nanê wî, hun ji bela, nexweşî û perîşaniyê û pez û dewarên we jî ji êşan parastin. Lê, nihu hikmeke nû derketiye, hikmeke ku ne dîn û ne Xwedê dinase. Li gora vê nîzamê, divê her kes feqîr, belengaz û zugirt bibe, û tu kes jî dewlemend nebe. Hingê feqîr di nav eşîrê de, wê çawa bijîn? Keleş, meselen, û hin perîşanên din, eger sê keriyên Xûdo nebûna, ewê nanê xwe ji ku derêxistina? Na, ev nîzam bi kêrî koçerên wek me nayê. Bi çi awayî ku be, bi arîkariya Xwedê, îro kurê min we îdare dike û Cangîr Beg jî li ser eşîra xwe ye. Me, bi vî awayî me xwe xweş îdare dikir û tu kes jî di van çar salên îdara me de ji rê dermediket. Lê, va ye, em nizanin ji ku û çawa hat? Kurê şivanê me yê kevin, Misto. Ewê bêbextî li dîn, malbat û milletê xwe kir û çû ji xwe re jineke rûs anî, ji dîn derketiye, Xwedê nas nake, bûye komunîst, simbêlê xwe kur kiriye, û yek dibê qey şîleatek (gawirek) e. Û ketiye nav şivan û gavanên ehmeq û wan dixapîne. Ew jî bêbextî li dînê xwe dikin û dikevin dû wî û xort jî xwe komsomol (xortên komunîst) dinivîsin.

- Ev e mehek e ku ketiye dû min, şivanê Mecîd Beg dibêje.

- Ev gawirê ha, Yûsif Beg dom dike, nihu jî dixebite ku, her wekî gotine min, me bê çek bike. Çi dixwaze? Em ji heqê intixabatê dûr xistin û nihu jî çekên me ji me distîne, dixwaze çekên malbata me,

çekên bav û kalanên me, ji destên me derîne.

- Xadimên min ên sadiq, xelkê eşîra! Bi çi awayî ku be divê em xwe ji Misto xilas bikin. Malê Beg pir e, heya hun bixwazin ewê pez bide we, konekî mezin wê bide we, bi şertê ku hun wî winda bikin.

- Bi navê Xwedê, bi navê dîn û îman, bi pakiya eşîra kurdî, divê hun wî sax nehêlin!

Li ser van gotinan, beg, axa, pisaxa û şêx rabûn û ji zilamên xwe re, dest bi belavkirina diyariyan kirin. Di nav feqîran de, ewê pêşîn ku qebûl nekir tiştê wan bistîne, rencberek ji eşîra Zurkî, Edê bû. Di cî de, hemû dewlemend û mirovên wan, xwe avêtin wî û kirin ku wî bitirsînin:

- Pîsê heram! Tu bi me re bêbextiyê dikî?

- Êdê xwe ji nav koma dewlemendan derêxist û xwe gihande feqîran ku wek keriyekî xwe digihandin hev... Tu tehdîd Edê ne ditirsand. Ew ji nihu de, di sovyetekê de bûbû endam û guhdariya gotarên nemînendeyên hikûmatê kiribû û ewî xweş dizanî ku, di nêzîk de, destê prolêtariya wê bigihîştta van çiyên jî û ewê dawîya van tiralan bianiya...

Hempa, tev dê ji serekên eşîran re sond dixwarin ku ewê heya dawiyê bi wan re bimînin. Lê, feqîran bi xwe xwe dabûn alîkî û bê mad û bê deng, li wan dinêrîn. Pîr Ebas xwe nêzîkî wan kir:

- Heft salan, min muxtarî kir û min tu cara Xwedê ji bîra xwe demexist; lê, hun wek berxan, ji aliyê vî xwedanenas hatin xapandin!...

- Tu tişt neqewimiye, cemaet vegerandê.

- Belê, nihu ji we re, bi qemçiya xwe, çawişekî cendirme lazim e, yan na diviyabû ev wezîfe bidana min da ku min hun bielimendana îtaeta beg û rûspiyên we û ne ya Misto. Pîr Ebas di nav diranên xwe re ev gotin fikandin.

- Bira bawer nekin, Mecîd Beg, ji aliyê xwe bi dengekî bilind got ku, Bolşevîk wê pir dom bikin. Di nêzîkê de, di nêzîkê de ewê dîsa bikevin bin qemçiya me, û emê hingê şanî wan bidin...

Ji şerabê serxweş ketî, beg çî dihate ser zimanê wan digotin. Mecîd Beg rabû, dengekê şerabê di destekî û piyanek jî di destê din de, bi hejandinê xwe gihande feqîran û ku şerabê bide wan. Li gora adetên kevin, herwekî beg bi xwe xizmet dikir, diviyabû ku herkes ji destê wî qedehê bistîne û vexwe. Hate ber Edê: «Kuro! Di wextê Taşnaqan de ez zabit bûm û nihu, kerê mezin, tu li min xwar dinêrî... Ezê şanî te bidim. Bigir, vexwe!... Piyanekî tije şerab dibe ber devê Edê.

- Mecîd Beg ez venaxwim, ez tayî me.

- Serseriyê mezin! Mecîd Beg bi tinaz kire qîr, tu nizanî ku şerab ta dikuje? Ewî qedeh danî ser lêvên Edî.

Lê Edê qet venexwar û feqîrên din jî jê tam nekirin. Şêx, axa û rîspî bi eşkere dijun lê kirin; çima ji destê beg qedeh negirtibû û ji rûyê wî feqîrên din jî venexwaribûn.

Goşt, nan û şerab, heya sibê, ji maseyan kêr

nebûn. Taşnaqek di nav Yûsif û Cangîr Beg de rûniştûbû û wa dixuya ku şîret li wan dikir, ji wan her duyan re pistepist dikir û piştî ewan jî dizivirîn û bi feqîran re diştexilîn. Şîv digihaşt dawiya xwe. Çend hev ji vexwarinê mest bûyî, li ber êgir raxistîbûn erdê û xir xir dikirin. Gelek şêx, hempa û merivên began, li cem hev rûniştûbûn û qala mêranî û talanên ku di wextê Taşnaqan de kiribûn, dikirin.

Merivên Cangîr Bek pesnê xwe didan ku di dema kuştinên qewmî de, tevî wî li gundekî miqdarek jin û mêr civandibûn, ew xistibûn axurekê û bi saxî şewitandibûn. Hinên din li ser çêreyên Alagozê ketibûn hev û digotin ew yên baştirên dinyayê ne !

Hingê Ermeniyê Taşnaq (ximpabêtekî kevin) rabû ; xweş bi kurdî dizanî; berê ewî, nivîsarên ku Misto, li ser beg, axa û pisaxa derêxistibûn xwendin û piştî jî gotara jêrîn da :

- Hun baş dizanin, ewî dest pê kir, ev nîzam çawa ye, ew mala gundiyan xira dike û dixwaze ku giş feqîr bin da ku wan hemû bike emele û xebatker. Ji nav we, ên feqîrtir dibijêre û wan dike mezin û serekên we, weke vî Mistoyê ha, mesela. Bi rastî, ev Misto kî ye? Hun giş baş dizanin ku bavê wî û ew bi xwe, li cem Tirk, Molokan, Ermenî û Kurdan, şivan bûn. Tu cara, ji olçekê bêtir zadê wan û ji kerekî pêve tu dewarê wan nebû ku pirtûpolên wan bikêşîne.

Taşnaq bi destê xwe pîrekî bi simbêl nîşan dide:

- Va ye axayê wî! Ew dikare rastiyê ji we re bibêje. Û nihu jî ev Mistoyê şivan, ketiye nav me û feqîran

radike beg, axa û şêxan. Xortan dixapîne, wan rêdike bajêr, û li wê ji dersên ku dabûn Misto didine wan jî. Eger hun hez dikin ku mala we neyête xira kirin, divê ku hun bikevin pey begên xwe û şerê zilamên wek Misto bikin.

Gotara wî, bi reyina seyan û bi dengê simên hespan, hate birîn. Dengê xurt li derve dikire qîrîn :

- Serekê sovyeta gund li ku ye ? Ji milîsan re (eskerê bejik) cî çêkin!

Cefil kete nav koma civiyayî. Giş xwe avêtin malan. Taşnaqê bizdiyayî ji şaşbûna xwe, kete nav koma kûçikan ku hindik ma wî bidirînin, eger hinekî dî xwe negihandaba mala Mecîd Beg. Gund xwe bê deng kir...

2- Piçûk di nav xwe de diaxêvin

Gezo û Beko di ciyê xwe de heyirî diman. Ewan xweş dizanîn ku, li wê, li deştê, li gundên Ermeniyên ku ew li havînê lê dişixulîn, siha tu beg nema bû, lê li vir, li gundên Kurdan, wek berê beg hîn bi çek in û hîn kêfa xwe hikim li Kurdan kirin. Gezo û Beko, mideteke dirêj xwe ker kirin û li ser tiştên ku dîbûn, raman.

Şeva payizê digihaşt dawiya xwe.

Stêr vedimirîn. Bayekî sar û sivik derbaz dibû.

Gezo ji ciyê xwe rabû, çû cem Beko û çawa zilamekî raketî dihejînin ew hejand :

- Rabe, herin mal, gotê; ew êdî ne li vir in. Emê sibê Edê bibînin û pê re li tiştên ku lazim e bikin, bifikirin.

- Belê, Gezo, gotinên te rast in. Edê kurikekî hêja ye. Em jî wek li gundên ermenî bikin; emê xwe bigehînin wî, malika xwe (hecre) deynin û tevde bixebitin.

- Tu çi dibêjî? Te xwe winda kiriye? Malikek ? Tu dîn î? Ew komunîst in lê em bi xwe ne komunîst in.

- Gelo te di civîna xebatkeran de nebihîst çawa Ohanes digot ku gava çend zilam bi hev re xebateke milî dikin, ew xwediyê malikekê tên hesab kirin.

- Belê, rast e, Beko hezîn lê vedigerîne.

- Na, ev ne rast e.

Bi behna bermayiyên dawetê, seyên keriyên xwe nêzîkî kuçikê vemirî kirin. Gava Gezo û Beko dîtin xwe avêtin wan. Hingê, her du jî, ji ciyê xwe rabûn, kûçik qewirandin û çûn mala xwe.

Wê şeva ha, Edê qet raneket. Gotinên beg, şêx û axa, wek derbên çakûçekê di serê wî de diçingiyên. Ji bêrîka xiftanê xwe titûn derêxist, cigareyek pêçand û kibrîtek pê xist. Li jin û zaroyên xwe yên raketî nêrî; rûyên wan, li bin ronahiya kibrîtê çilmisî dixuyan.

Heyva çardeşevî sor û mezin, wek firaxekî paxirê qilêkirî, di pencerê lê dinêrî. Edê xiste eqlê xwe ku hema sibê ewê here û her tişt ji Milîsan re bêje. Gelekî mitalan kir û piştî kete xew. Sibê, bi qorîna çêlekê ku jina wî di ber serê wî re dibir garanê, çavên xwe vekirin.

Gava gund şiyar bû, roj qederekê bilind bûbû.

Piştî daweta şevê dî, xelk di xew de mabûn; digel vê yekê roj tije xem xuya dikir.

Cole (serekê keriya) û obebaşî (serekê zozanan) ji bo veqerger germiyanan emir dabûn. Herkes dixebitû û lez dida xwe: kon radikirin, palas, mehfûr û kulav ba didan, stûnên kon girêdidan û werîs û xemlan dite-wandin...

Gezo û Beko lez nedidan xwe. Tu tiştê wan nebû. Bi tenê xwediyên keriyên xwe ji bo germiyanan pêk tanîn.

Beko li ber mala xwe rûniştibû gava Edê hate cem:

- Rojxweş Beko! Tu kinga hatî?

- Duhî.

- Te li deştê havîn çawa derbaz kir? Tu nexweş neketî?

- Na, Beko veqerandê, ji aliyê nexweşiyê tu gazine me nebûn, lê em ji germê fetisbûn.

- Te Mistó dî? Tu nizanî ewê kinga bê?

- Na, çawa me dikarî wî bibînin? Em li çolê bûn û qet nedîçûn bajêr.

- Çi xeberên nû li cem we hene?

- Gotinên min pir in; lê dibê em xwe giş bicivînin da ku ez gundî û emeleyên ermenî çawa xwe tenzîm dikin ji we re bêjim.

- Havînê, Beko bi ser de ajot, Mistó çûbû zozanan. Li wê xelk dicivandin û ew hînî xwe tenzîmkirinê dikirin; lê began bela xwe danê û nehiştin ku şixul bibe serî.

- Bêje min, li cem we civîna duhî ji bo çî bû ? Beko jê pirsî.

- Ji bo vî tiştî bi xwe, min dixwest ez Misto bibînim, Edê bi dengêkî nizim vegerand û li dora xwe nêrî, da ku jê re bêjim ku, li vir beg, şêx û hempa, bi arîkariya Taşnaqan, dixwazin belakî bînin serê wî!

- Belakî bînin serê wî! Çawa?

- Hinekan dixwazin qebîleyên xwe giş bicivînin û li cem hikûmatê giliyî wî bikin. Lê, gelek beg û Taşnaq di carekê de kuştina wî çêtir dibînin.

Beko nêzîkî Edê bû û ecêbmayî jê pirsî :

- Lê hevalên me çi dibêjin?

- Hevalên me kî ne?

- Ma feqîr gî ne bi Misto re ne? Ew baş dizanin ku ji roja hatina Misto halê wan xweştir bûye. Carekê bifikire! Di gundên Ermeniyên de feqîr ji bêşa bi timamî mîaf in. Lê, li cem me, feqîr bêşa koçeriyê, bêşa dextlê û ya bega bidin. Ev çar sal in ku nîzama Bolşevîkan, nîzama şewrên gundî û xebatkaran hatiye danîn, lê li cem me.

... Na bi ya min, nîzama Bolşevîkan hê nehatiye cem me, ew li cem yên din e. Beko bi ser de ajot. Hinekî bifikir, malava! Ez rastiyê dibêjim. Cangîr û Elîxan Beg dîsa bûne serekên eşîrê. Ewê xema kê bixwin? Bê şik xema yên xwe, yên dewlemendan; lê ême bi xwe, me tazî dikin. Nexwe bi rastî, nîzama sovyetî hîn neketiye cem me...

Hîn dinya zû bû. Hewa ji bêhna erdê ya ziwa dagirtî bû. Roj ku derdiket hinekî bû tarî; ewirekî reşî mêşinî ew pêçand û siha xwe raxist ser çiya, gund, Edê û Beko.

Beko weke nalînê, keserek kişand, hinekî wê de çû û li ser kevirekî rûnişt. Edê jî xwe nêzîkî wî kir.

- Bala xwe bide min Edê, Beko hêdîka gotê, di gundên Ermeniyana de ku em lê bûn, nahêlin axa û keşe têkilî şixulên gund bibin, heta, wan naxin civînan jî; Xeçedûr axa yê Ixdirê tê bîra te? Milkê wî ji destê wî standin û ew ji rencberan re par kirin. Digel vê yekê, li cem me hîn beg û axa bi kêfa xwe dikin. Li wê, hema, her roj, minezimê xebatkeran dihat, em dicivandin, bi me re daxaft û emê çawa xwe ji bin destê keşe û dewlemendan, xilas bikin, digote me...

- Gava Misto jî me dicivîne, Edê gotê, ew jî me ji her tiştî ageh dîke û riyên azadiyê şanî me dide, lê, hin bêbext diçin û gotinên wî digehînin beg û axan. Ma halê me xirab e niha ? Em êdî tu tişt nadine began û her wekî em feqîr in hikûmet jî bêşan ji me nastîne. Lê, eger ji te tê bêşên Yûsif beg û Elî beg mede; ewê di cî de, egîdê xwe Şemoyê Oso rêkin te û bi zor wan ji te bistînin.

- Binêr, ê min, ez çî difikirim? Beko xwe hinekî tevda û got. Divê em xeberê bidin Misto, an serekê canbêzaran; yan na, beg wê Misto bidin kuştin.

- Na, vî nakin, Edê vegerand û rabû ser xwe; newêrin xwe bêxin vî belayî. Yûsif Beg bi xwe got: «Divê em wî nekujin, yan na, ji bo wî, ewê me bidin bertifinga.» Di wextê Taşnaqan de, Yûsif Beg di Civata Miletê de nemînende bû, ji lewre bi qanûnan dizane. Di wextê çaran de, her meh diçû cem Hakimê Qefqasya û ji bo serektiya eşîra Kurdên yêzidî yên Qefqasyê jê meaş distand.

- Li dawiyê, şevê dî çî qerar dan?

- Piraniya wan gotinên xwe kirin yek ku giliyî Misto bikin.

- Nexwe, divê ku, Beko got, emê banî feqîr û rencberan bikin; herwekî di gundên Ermeniyên de dikin û emê, beg û Taşnaq bi Misto re wê çî bikin, bêjine wan. Ez bawer im ku, feqîr û rencber wê hevaltiya beg û dewlemendan nekin û bi me re bimeşin.

- Belê, divê em wan bicivînin, Edê veğerand...

Beko û Edê ji hev cuda bûn.

3- Li ser riya germiyanan Jin dest hiltînin

Her tişt pêk hatibû. Hûrmûr li ser ga ku zaro ji her aliyê gund kom kiribûn, hatibûn bar kirin. Nêzîkî saet heşt, karwan, weke werîsekî dirêj û bi can hate ser rê ku lê giya şîn bûbûn.

Cangîr Beg, serekê êlê, qet guh nedida nîzama sovyetî û wek di wextê bav û bapîrên xwe de, an weke di wextê Taşnaq de, hereket dikir. Li hespekî sergerm siwarbûyî, mîna serfermandarekî, li ciyekî bilind sekinî û hişt ku karwan di ber wî re derbaz be. Gava dît ku her tişt saz bûye, hespê xwe yê boz ajot û kete pêşiya koçeran ku mîna dîwarekî, diherikîn.

Li paş kerîya şivanekî, li ser milê xwe pezekî lingşkestî hilgirti bû. Reben westiyabû û bi zor bi rê ve diçû. Pez ku xwe tim xwe tev dida, ji destê şivan filitî û kete erdê. Çavê Cangîr Beg pê ket; hate cem şivên li

ser zengûyên hespê xwe ji piya sekinî û çiqas jê dihat bi qemçiyên rabûyê :

- Kerê mezin! Te çawan wêrî vî pezî li erdê xî? Tu lingekî wî ne hêja yî! Ezê şanî te bidim, sa, kurê sa!»

Rencberê reben, li bin derban tewandî, kire hewar :

- Mîrê min, min ew bi qesid nexiste erdê... Ew bi xwe ji destê min xwe derêxist, min ew ji dûr ve hilgirtin û ez ji teab ketibûm...

Gotinên şivan ji beg re giran hatin; çawa rencberê dikarî bêdebbî bike û li ber begê xwe xeber bide? Mecîd Beg hîn bêtir xeyidî, hespê xwe ajot ser şivanê reben û li bin qemçiyên ew avête erdê.

Gava şivan dît ku nedikarî xwe ji destê wî xilas bike, xwe avête nav jinan ku gihaştibûn cem wan û xwe li paş wan veşart.

Cangîr Beg ji adet û isûlên kevn derneket. Ewî dizanî ku li sûcdarekî ku xwe davêje bextê jinan, êdî lê naxin. Di pevçûnan de, di kuştinan de, di şeran de, jin kefiya xwe ji serê xwe radikin, wê davêjin erdê û dibêjin : «Bi navê Xwedê, vê sînorê miqedes bigirin, êdî li hev mexin, bela xwe ji hev vekin». Û her du neyar bi ya wan dikin û dev ji hev berdidin.

- Ji siûda xwe, te xwe avête pişta jinan, yan na, min şanî te bida! Kurê berêz, diya te şîrê keran daye te!... Û Cangîr Beg hîn dom bi dujînan dikir...

Ciyê herkes di êlê de gelek bi nîzam hatibû saz kirin : Li pêşiyê jinên dewlemendan, li hesp an ga

siwarbûyî, diçûn, bi çend gavan li paş, jinên feqîr, yê
rencber û şivanan, dimeşyan. Li pişt wan zarokên
piçûk girêdayî bûn. Ewên ku bê zaro bûn, barên welê
giran hilgirtibûn ku, bi zor di bin de bi rê ve diçûn. Li
dû wan, gayên barkirî, hesp û çêlek û di dawiya gişan
de, mî û bizin di riya xwe re diçûn. Dewlemend, şêx,
melayên qure û rîspî, li ser hespan, di her du alî re, li
cem kifletên xwe, bi pozbilindî dimeşyan.

Roj ronak û germ bû. Jina Cangîr Beg a sêzde salî,
Zedîne Xanim, li ser hespê, li cem 1-rax, nivînên xwe
yên hevrişim û micewheratan, diçû, di deryayên
xeyalan de hêdî hêdî bi bawêşînê mêş an kelmêş
diqewirandin û li cariyên xwe qîr dikir. Pezê ketî, yê
merivekî mêrê wê bû; ji lewre xanimê nedikarî bêteref
bimîne :

- Çima, ewê digote mêrê xwe, te ev bêbextê ha di
cî de ne kuşt ? Ew giş êdî bûne wek guran ku li deviyên
dinêrin. Bi tenê qemçî dikare wan bîne îtaetê, yan na
ewê rabin û me biqurtînin...

Dengekî tevlihev ji êlê hildibû... Mî, berx û
bizin dikaliyan, çêlek û ga doriyan û ji her alî zaro û
keçik pehîzokên xwe digotin...

Gezo lêdana şivan dibû. Lê ew bi rojanî li gundên
ermenî xebitîbû, ketibû nav civînan û ewî baş dizanî
hikmê sovyetî çiqas heqên xebatker û feqîran diparêze,
ji lewre ew vî tiştî qebûl nake, û gaziya reben, gundiyên
feqîr û gundiyên pî (yên ku halê wan diqede), da ku
dawiya zilmê bînin.

- Li ser laşê piraniya ji we, ciyên qemçiyên hîn sax nebûne; lê nihu wext hatiye, divê hun bizanin ku ev hal êdî nema dikare dom bike. Nihu hikmê me ye, divê ku êdî beg û axa ji me bitirsin! Lê, ji ehmeqiya xwe wek gayên zexel heya nihu em xwe datînin ber derbê wan, bêşan didin wan. Kê Cangîr Beg ji me re serek bijartî ye? Çima sovyeteke me ya gund nîne? Em êdî ji vî halî têr bûne...

Ev gotin ketin devê jinan ku, li bin barên giran dimeşiyên. Piştî wan, zilaman jî xwe gihandin dengê Gezo. Deng bilintir dibû û xelk li dora Gezo kom dibûn.

- Li zozanan Cangîr Beg bi hesinekî li min xist, yekî digo.

- Û ewî li ser min jî du dar şkêrandin, çima ku min ji kaniya ku li nêzîkî konê wî ye av dibir...

- Ev êdî bes e! Em dikarin ji heqê wan derkevin...

Hempa Mihoyê Şemo hate nêzîkî cemaetê û gote wan ku nihu beg wê bê û hesabê xwe ji bo wan gotinan ewê bi wan re bibîne.

Xelk li dora wî bûn kom. Şivanekî bi laş û gewde kire qîr :

- Wî ji hespê bînin xwar.

Ên mala me xirab dikin ev in; û ewî Miho ji piştî wî girt û ew ji hespê kişande jêr.

Li ser qîreqîrên Miho, Cangîr Beg, tîfing bi dest, hespê xwe bezand û hate wê derê :

- Xwe ji hev bidin alî yan ezê berdim!

Xelk dev ji Mihoyê ji derbaketî berdan û xwe dan paş.

- Kê dest pê kir? Cangîr Beg ji cemaetê pirsî.
- Me giş, me tev de kir! Bi dengekî gotin.

Gava çavên jinan li Cangîr Beg ketin, singên konan ji ser barên ga kişandin û xwe avêtin wî. Di nav wan de bi navê Elmast, jinikeke bejin bilind hebû. Ew di wextekê de li malên Molokan xebitûbû, piştîre, gava vegeyriyabû welêt Hikûmata Sovyetî erd dabûyê.

Elmast, singek di dest de, xwe avête Cangîr Beg û derbek avêtê ku çû li hespê wî ket. Heywan xwe hilda û xwe da alîkî. Gelek jin û mêrên din jê cesaret girtin û Cangîr Beg tehdîd kirin û ew revandin. Bîsteke dî, Pîr Ebas, çend şêx û dewlemendan, ji kitêbên miqedes ayet dixwendin û digotin ku li sereka rabûn gunehêke pir, pir mezin e.

Hingê Gezo derket ser tehtekê û dest pê kir:

- Hevalino! Îro bi xwe, divê em zilamekî rêkin Erîvanê, cem Misto da ku wî ji her tiştî ageh bikin. Divê ku em çekên beg, axa û hempa, ji wan bistînin. Hun giş, diçin û tên gundên ermenî û tirk û dizanin ku li cem wan, axa û muxtar nemane. Lê heya niha li vir beg û hempa me dixeniqînin.

- Divê em, wek Cangîr Beg, dersa hempa jî bidin, Elmast dibêje, ew xulamên began in û her gav destê wan digirin, ji ber ku kolemayina me ji menfaeta wan e.

Çend hebên din axaftin û qewirandina Cangîr Beg xwestin. Di vê gavê de, merivek xwe gihande êlê û xebera jêrîn da :

Li biharê, gava berê pez didin zozanan, ev der dîsa
vala dimînin. Di vê midetê de, ev der dîsa têr çêre dibin
û giya çiqas firk be jî dîsa bi feyde ye û pez dikare hemû
zivistanê lê biçêre.

4- Fikrên nû di nav millet de belav dibin.

Dema dayina xûkiya began û sixreyan wan hatibû. Egîd Beg bi xulamên xwe ji eşîrê re da zanîn ku herin ciyê pezê wî yê zivistanê çêkin ; Cangîr Beg jî emir da êla xwe.

Gundiyên feqîr û pî (yên hinekî xweşhal), berê ku ji xwe re tiştêkî bikin, diviyabû ku, mal û zar û zêçên xwe li bin ezmên bihêlin, bi mer û bêra herin şixulê began biqedînin. Gelek ji wan qebûl nekir, li dora Gezo civiyan û nerazîbûna xwe nîşan dan. Egîd Beg, qemçiyek di dest de, di ber koçeran re derbaz bû û bi awir li wan nêrî. Tu kes ji yên rûniştî ji bo ikraha adetên kevn, bi hatina wî ranebû.

- Xem nake, baş e, baş e, rûnin!... Egîd Beg gote wan. Di nêzîk de, ezê we ji bav û kalanên we bêtir bêxim bin hikmê xwe. Hun bawer dikin ku nîzama we

ewê dom bike, ne? Hunê paşê bibînin!... Îngilîz û Taşnaq çermê we û yê xortên we yên komunîst wê rakin...

Tu kesî bersiva wî neda. Egîd Beg derbaz bû.

Li wî, aliyê wargekê, hempa, şêx û eşraf li cem Egîd Beg diciviyan û bi saetan ve, şêwra hev dikirin.

Gava hin feqîr û pî bi danîna konên began mijûl bûn komsomlek (endamekî ji xortên komunîst) ji bo xwestina êgir çû cem wan.

- Here bixebite!... Tu çi karî dikî, tiralò, zilamekî kal ku dixebitî gotê, ên li emrê bega ne em tenê ne...

- Ez tu cara şixulê dijminên xwe nakim, komsomol vegerandê.

- Ew ji ku dijminên me ne? Kalo heyirî...

Di vê gavê de Misto derket, gotinên wan bihîstin û gote kalo :

- Dijminên me kî ne, ezê ji te re bibêjim; gotinên min xweş bêxe serê xwe, wan di nav nas û hevalên xwe de belav bike û wan jî li dijminên xwe rake. Eger em destê hev bigirin, em bi hev re heval û yek bin emê bikaribin zora wan bibin ji ber ku heq bi me re ye...

- Min, dijminên me kî ne hîn fehm nekir ? Kalo dîsa pirsî.

- Dijminên me yên pêşîn û diwartir beg, axa, mela, şêx û hempa ne. Bi wasiyeta adetên kevin, ew me ji xwe re dikin xulam û me ji bo şixulên xwe dixebitînin. Va ye binêr! Ewrên reş ji nihu de kom dibin; bîsteke din, baran wê bikeve, kifletên te wê şil bibin; ji ber ku berê ku tu konê xwe deynî, beg te mecbûr dike ku tu yê pezê wî deynî. Em nikarin êdî bi

vî awayî bijîn. Li gora adetên kevn, divê ku em bê gotin serê xwe li ber beg, axa, şêx û hempa xwar bikin û guh bidin gotinên wan, ne ji ber ku ew zilamên qenc, xwenda, zana û bi eqil in, lê ji ber ku bi tenê beg an dewlemend in. Em ji aliyê wan çiqas tên êşandin û kêmkirin!... Li cem dewlemendan, kon tije mal û pere ye, lê, li piştta feqîran tenê kirasek dirandî heye. Divê ku em adet û qanûnên xwe yên kevin bavêjin û êdî guh nedin şêxan ku timî dibêjin : “bi gotina mezinên xwe, began bikin” ; guh nedin beg û axa ku emirên wek van didine me : «Dijî qudsiyeta şêxa tişteki mebejin! Ewê we kor bikin!...» Û gava yek qala şêxekî, pîrekî an melayekî dike, beg wî davêje ber daran. Bi vî awayî ew hev û du digirin û ji feqîran xebat û îtaetê dixwazin. Divê em van qanûnan ku ji aliyê beg, şêx û melayan hatine danîn berdin û qanûnên welê çêkin ku pê feqîr bikaribin bijîn û xwe ji bin istibdada axa û şêxan xilas bikin. Çima şêx û melayên feqîr tune ne? Ji ber ku ew me icbar dikin ku em ji wan re bixebitin.

Berê, gelek milletên din weke me dijîn. Ew jî weke me koçer û gundî bûn. Lê, ewan berî me fehm kirin, bi ziraet û çandiniyê re seneat jî elimîn û ji xwe re bajarên mezin çêkirin. Lê, em hîn wek berê dimînin. Em di koçeriyê de didin dû began, xizmeta wan dikin. Ev hal, mîna vê meselê ye: Herwekî havekî du kur hebûn; yek ji wan, piştî ku hate dinê, midetekê di dergûşê de ma, piştî meşiya, mezin bû û bû zilam. Lê, ê din tim di dergûşê de ma û tu cara jê derneket. Em wek vî kurê paşîn in. Ev çend hezar sal in ku em hatine dinê, lê em hîn di dergûşê de ne û em bi jîriya xelkê dijîn. Êdî, ji bo me jî wext e da ku em jî rabin ser xwe û wek

miletên din bijîn. Binêr, meselen, li gora adetên me yên koçeran, divê ku her Kurd konê xwe bi awakî miayen deynê, yan na, ji qanûnên ocaxê derketin, mal û malbata wî tev de wê bîne helakê. Lê, digel vê yekê, beg û şêxên me, konên xwe bi kêfa xwe datînin û tu bela nayê serê wan.

Nexwe ev çima bi tenê ji me, ji feqîra re kifr e? Dîsa li gora adetên eşîrtiyê, divê ku her eşîr, her bavik, bi serê xwe bijî û gava zilamek ji eşîrekê dibe dijminê zilamekî ji eşîreke din her du eşîr ji bo van her du zilaman dibin dijminên hev û ev tişt ne ji bo carekê an du caran, lê tim û tim. Ê ev pevçûn, şer û xwînrijandin, bi tenê bi kêf beg û axeyan tên. Heta ew bi xwe vê dubendiyê dixin nav xelkê. Bigir meselen, dijmintiya eşîrên Ortlî û Kazan; ev çend sal in ku hevûdu dikujin û bi ser de jî bertîla didin began, lê ev êdî eşkere bûye ku dijmintiya her du qebîle bi teşwîqa Egîd Beg dest pê kir. Dirbo, li ber mirinê bi xwe got ku tu kes ji qebîleya Kazan li kuştina wî nedigeriya, lê Egîd Beg bi xwe fitne dabû wan; ewî bi guhê xwe bihîstibû. Hingê, Kazanan xwe avêtin wî û derba mirinê danê.

Çi xirabî û perîşanî ji van tiştan diqewimînin li vê beriyê. Piştî, li gora adetên me, divê ku şixulên giran û dijwar ji aliyê jinan bêne qedandin. Ew ji vî tiştî zû nexweş û pîr dibin û zû dimirin. Ê jinanîn li cem me çawa çêdibe? Brayê xwe bigir, meselen: kal bûye û hîn heya nihu ji xwe re jin neaniye; ji ber ku pereyê wî nîne û nikare qelen bide. Lê dewlemend bi xwe?... Ha ji te re Egîd Beg: sê jinên wî hene û nihu jî ji xwe re keça Nado ya donzde salî xwestiye. Apê Cangîr Beg, Elî

Tahar 56 salî ye, lê di van rojan de, bi pere, keçeke 14 salî ji xwe re anî. Kê ev qanûn danîne? Û kê gotiye ku dewlemend dikarin yekê bêtir jin bistînin gava ku em feqîr, em nikarin ? Bê şik, beg û şexan ev adet û qanûn danîne.

Di her civînê de, min rakirina qelen xwest û we giş destê xwe radikir. Em hemû, rojek berî rojekê, rakirina qelen û ji vî nîrî xilaskirina millet dixwazin. Vê havînê, li zozanên Alagozê, di *Civîna Mezin* de, pîr, kal, keç û xort tevde, me rakirina qelen teleb kiribû.

- Lê, beg, ji bo vî tiştî çi digotin? Komsomol ji kalo pirsî.

- Çi digotin? Digotin ku ev bê imkan e, ku ev guneh e, ku Misto xayinekî dînê me ye, ku êwî ji xwe re jineke rûs aniye û simbêlê xwe kur kiriye. Wan rojê ha, êvarekê, beg li hev civiyabûn û difikirîn bi çi awayî xwe ji Misto xilas bikin... ku ew ji sovyetan derxistiye û nahêle ew bikevin civînan.

Cemaet xwe ker kir. Komsomol demekê rama, piştê ji bêrîka xwe kaxitek derêxist û bi dengê bilind, emrê lexivbûna qelen xwend û got ku heçî bi pere jinekê bînê, ewê bête girtin û 500 rûbil ceza wê jê bêne standin. Piştê, heta ku keçik nebûye şanzde û kurik jê hejde salî nikarin bizewicin. Û divê ku, di nav jin û mêr de ji 10 sal bêtir ferq nebe. Û dawiyê, qanûn êdî nahêle ku tu kes ji jinekê bêtir bînê.

- Bijî! Kalo ban kir û ji kêfa xwe mera xwe avête hewayê.

Kurdên ku bi îşên began mijûl bûn, hatin li dora wan kom bûn. Kalo ji komsomol xwest ku careke dî emrê lexivkirina qelen bixwîne. Ewî dîsa ew xwend û ji wan re her tişt da fehim kirin.

- Bijî Misto! Bijî Misto! Xelkê kir qîrîn.

Mecîd Beg deng û kenên wan bihîstin. Rabû û ber bi wan ve çû. Misto bi gotara xwe ya birî dom kir :

- Û dijminê me yê duwem çiya ne, got û bi tiliya xwe Alagozê şanî da. Belê, belê, welê li min menêrin, Alagoz him diya me, dayika me ya şîr e û him dijminê me yê pêşî. Wekî dêyek bê xem ew rû dide zaroyê xwe, wî hînî xebatê nake û piştî gava hêrsa wê radibe bi daran lê dide ; Alagoz jî rûdaye Kurdan û ew hînî tiraliyê kiriye. Tenê gava ku berf bibare û kerî ji sermayê bê hal dikeve çandiniyê dikan. Heke Kurd li gundan bi cî bibana, bi zewiyên mijûl bibana, ewê mecbûrî bixebitiyana û wisa çêtir dibû. Ewê wê gavê bizanibana ku ji bo zivistanê divê giya bê çînîn, ewê zewiyên bikêlîna û biçînîna. Lê hun, her carê hun li ciyekî nû datînin û piştî demekê ji wê diçin ciyekî din. Li zivistanê hun kêmasiya avê dikşînin. Ji ber koçeriyê hun û zaroyên we bê xwendin dimînin. Eger hun li gundan bi cî bibana ewê mektebeke we hebûna û hun dê hînî xwendinê bibûna.

· Du xortên şivan guhdarî dikirin. Gava navê mektebê bihîstin bi kêf li hev nêrîn.

- Ne wisa ye ey cemaet, ne rast e ku dijminê me yê pêşî beg, axa, şêx û mela ne û dijminê duwem jî koçerî ye ; em dikarin ji heqê wan bînin der eger em baş bifikirin û eger em hemû destê xwe bidine hev.

- Ev giş rast e, gundiyan tevde bi dengekî gotin.

Misto di cî de ew berdan û çû gundekî din.

Mecîd Beg hate cem koma feqîran; gava çavê wî li komsomol ket xwe nêzîkî wî kir û ji serê wî heya piyên wî lê nêrî û bi xeyid lê kire qîr :

- Çima tu şixulê xwe disekinî? Careke din, eger tu bê obeya min, ezê stuyê te badim...

Komsomol qet xwe şaş nekir:

- Ji mêj ve êdî obeya te nemaye. Va ye obeya te!

Xort ev gotin û bi destê xwe şikeftê nîşan dayê:

- Emê te di nêzîkê de, bêxinê.

Mecîd Beg qemçiya xwe rakir û xwe avête komsomol ku li wî xe. Lê zilamên pîr û kal ku şixulê wî dikirin bi enir gotin :

- Destê xwe nedî vî mêrxasê ha, mîr, yan na emê aliyê wî bigirin û emê te pîs bikin...!

- Hun li van zugirtên ha binêrin... Ne bi tenê ji wan re qemçî lazim e, lê divê ku qûna wan jî bi hesinekî sorkirî bête dax kirin, herwekî Egîd Beg bi Şerqiyên re kir qîrî zilamên beg. Ev bi xwe tişteki nake û nahêle em jî bixebitin, zilamên began gotin, divê serê Misto jî bête pelaxtin, ewî hemû ev çîrokan derêxist!

Mecîd Beg sekîni, qebda xencera xwe givaşt û bi awir li xelkê ku gazin dikirin nêrî û mirmirî: «Xem nake. Di nêzîkê de dora me wê bê û emê şanî we bidin, kurên sa...!»

Komsomol bê deng vegeriya mala xwe.

5- Serhişkiya derebegiyan dom dike

Roj diçû ava. Jor, li ezmanan, eylo, ji hev dûr, li hewa hilavistî diman, weke ku bi çavên xwe yên tûj li nêçîra xwe digeriyan. Car car li girên rût dengekî zirav û kûvî dihat; ev jî dengê eylokî çiyayî bû.

Konên began û govên pezê wan hatibûn danîn. Şêxan jî konên xwe vegirtibûn. Ewrekî reş, li ûfiq xuya kir; bayekî xurt ew ber bi warê koçera ve anî. Berî rojava, taviyeke xurt hat. Zaro û hûrmurên ewên ku ji bo beg û şêx dişuxilîn şil bûn.

Bayê payizê yê sar rabû. Zaro ji sermê dilerizîn. Bi hatina şevê baran sekinî.

Zaroyên beg, axa û şêx ji konan derketin, destên hevûdu girtin, stran gotin û reqisîn. Zaroyên xêbatkaran, di nav palasên şil de xwe pêçabûn û bi keser seyra wan dikirin...

Hingê feqîran gotinên Misto anîn bîra xwe û heya sibê ji beg û axan gazin kirin û lanet li wan barandin.

Sibehî, roj tûrêjên xwe dirijandin li ser beriyê, û giya li kirran, weke tayên hevrîşimê yên zirav diçirisîn.

Kirr, mîna şeveke zivistanê bi mirûz û melûl in. Wek meydaneke şer, vir da, wê da ji hestiyên insan û heywanan, tije ne. Di wextê Taşnaqan de, Kurd û Ermenî, şoreşgerên bi tenê ku nedixwestin bikevin bin hikmê tifingên mawzer ên Taşnaqan xwe li wê veûşartin.

Roj hîn bilindtir bû. Dewar û pez ji şahiyê diboriyan û dikaliyan. Hesp, bi hiskirina rahetiya germiyanê, dişiyayan. Jin jî, bi dilxweşî, li dora baran diçûn û dihatin.

Gava hempa, bi giranî piyase dikirin, da ku piştî siwariya çend rojan lingên xwe yên tevizî rahet bikin, feqîran kevir hildigirtin û ji bo konên xwe cî dikolan. Zaroyên wan jî berx dibirin çêrandinê.

Cangîr Beg diltengî dikir ku zû here Yûsif Beg bibîne û jê re bûyerên rojên dawîn bibêje.

Li ser hespê xwe, di şiverêyeke xwar û mar re, ser berjêr dibû. Ji nişkave, ji nêzîk, ji pişt tehtan, keneke gurr kete guhê wî: jinên kurd dikeniyayan. Cangîr Beg hespê xwe sekinand. Jê hate xwar û di şiverê re beziya çivanekan, giha erdekî bi sêlak ku diçû heya golê,

coyeke kûr tê re derbaz dibû. Jinên kurd jê av dikişandin, ji ber ku li wê, av ji ya golê paqijtir, cemidîtir û zelaltir bû.

Meyane, piştta wê li şiverê û fistana wê ya şîn lê, li wê disekinî. Ji bin kofiya wê ya glover, ji serê wê yê piçûk ber bi paş ve avêtî, 14 keziyên zirav û dirêj dihatin xwar. Ji dora xwe ne ageh, Meyane serê xwe dihejand û dikenî. Li ber wê, destên wî li kêlekên wî, xortekî kurd bi laş û gewde rawestabû. Ewî diranên xwe yên xweşik û spî nîşan didan, brûyên xwe digijgijandin li Meyane dinêrî. Bi xiftana xwe ya peritî, bi kumê xwe yê riziyayî û bi piyên xwe yên nîvxwas, dirûvê koçerekî kurd pê nediket.

Gava çavê wî li Cangîr Beg ket, çend pirs gotine Meyane, xwe xwar kir, şerbika xwe girt û bi zerikekê dest bi dagirtina wê kir. Meyane xwe zivirand û çavên wî rastî yên Cangîr Beg hatin? Rûyê wê, berê sor, piştire bû zer û ken jê winda bû.

Cangîr Beg heyirî, xwe hilda. Meyaneyê wî, bi tena xwe, bi vî zilamê perîşan û bi kincên peritî re çi dikir? Ji xeydê, qirika wî hate givaştin. Diranên xwe reqriqandin, bê deng xwe nêzîkî Kurdê belengaz kir, şerbika wî jê stand li serê raqibê xwe xist. Bi milên wî girt û ew ewqas bi qiwet dehif da ku şivanê reben xwe ne girt û ket.

- Sa! Cangîr Beg zuriya, tu ciyê xwe nas nakî?! Berê ku tu hîn sax î ji ber min biqele.!

Kurmancê feqîr rabû, bi milê xwe ruyê xwe paqij kir, hinekî ma, piştî rahişte darekî û Cangîr Beg tehdîd kir :

- Sa tu yî û bavê te ye! Ewî lê kire qîr, piştî xwe tewand, ji şiverê xwe da alî û di nav tehtan de winda bû.

- Meyane...! Dengê Cangîr Beg ê birî dilerizî... Meyane...! Te ji bîr kir ku tu dergistiya min î ? Te çawa diwêrî tu bi vî şivanê reben re xeber bidî û heta pê re heneka jî bikî...? Ma ji îro heya du heftan ezê qelen rênkim bavê te...?

- Tuê çawa qelen rêkî, ma êdî qelen maye ? Meyane heyirî, jê pirsî. Eger tu qelen bidî, li gora qanûnên sovyetî, ewê te bigirin.

- Xem mexwe, ewê min negirin. Ezê qelen bi awakî welê bidim ku tu kes pê nizane...

- Cangîr Beg, mîr im... Meyane bi dengêkî nizim gotê, ew şivanê me ye, hatibû avê û arîkariya min kir.

- Lê, eger yekî ji eşîra me ew dîba, di nav xelkê de îstixalî wê çêba, hingê ez mecbûr dibûm te berdim.

- Oh! Ez gorî, min efû bike! Ew jî ne şivanekî adî ye. Ew jî ji maleke baş e. Bavê wî mîrxasê hemû eşîra Hesênî bû. Em bi hev re mezin bûne. Bavê min ew bire ba xwe, ji ber ku mêrekî hêja ye. Carekê, niha Meyane dibêje, ez bi ocaxa pîroz a şêx û pîr Ebas sond dixwim ku ezê êdî li rûyê wî yê kirêt nanêrin. Ê Meyane bi girînê ket.

Bi dîtina hêstirên çavên wê, xeyda Cangîr Beg di cî de çû :

- Baş e, Meyane, bi dengêkî şîrîn ewî gotê, ez te efû dikim. Ez bawer im ku ev tişt ji bo cara pêşîn bû û

ku careke dî çê nabe... Ezê emir bidim xulamên xwe ku vî sêwlekî ji vir biqewirînin. Vî geniyê ha xwest ku bi êgir bileyize... Çavên xwe bimale û êdî megirî...

Meyane û Cangîr Beg li hevhatin. Piştî nîv saetekê herwekî tiştek ne qewimîbû, Meyane, kûzê wê li ser milê wê, berê xwe dabû çiyê û Cangîr Beg jî vedigeriya çiyê ku hespê xwe li wê hiştibû.

Lê hesp li wê nebû. Kurdê êşayî, ji bo hilanîna heyfa xwe, ew revandibû.

Cangîr Beg hêrs bû; lê, tu tişt jê nedihat. Tu kes li wê nebû ku emir bidiyê û neyarê xwe pê bidê girtin. Bi peyatî xwe gihande konê Yûsif Beg.

Di nav warê koçeran de xeber zû belav bû. Kêfa feqîran gelek pê dihat û pesnê vî mêrxasê hêja didan...

Beyarên çolê li bin tîrêjên rojê dişewitin. Di germiya bi rewrewk de, ûfiq xwe dilorîne û dilerize.

Li perava golê ya bi sêlak, konên Yûsif Beg ên reş xweş dixuyin û li paş wan, wek komên giya, konên feqîran belawela ne.

Pez ji golê wê da diçêre, hesp li ber qiraxê, bi diranên xwe yên spî û xurt giyayên ter heya bi rehên wan ve jê dikin.

Bîst gava ji konê Yûsif ê mestir wê de, ji mêvanan re konekî nû vedigirin, ji ber ku ji Yûsif Beg re dane

zanîn ku Taşnaq (ximpabêtên kevn), wê bên cem wî.

Dûyê agiran dirêj dibe, li ser yekî nanê lewaş lê dixin û li ser yekî din qelî dibirêjin. Seyran Xanim, jina Yûsif Beg, ji xadiman re emir dide. Her der paqij û her tişt saz dikin.

Yûsif Beg, bi giranî, li ser mehfûrekî rûniştiye; li beriyê dinêre û çavneriya mêvanên xwe dike. Li cem wî, Cangîr Beg jê re dibêje ku di nêzîkê de, ewê dest bi bijartina sovyetên koçeran bikin.

- Tu dizanî, Cangîr Beg, ku kurê min derêxistine? Nihu çûne cem Kurdên gundî û piştî çend rojan ewê bên cem me. Zor bide qebîlka xwe da ku te bikin serekê sovyeta xwe. Bi şêxa re bixebite ku feqîran bixapînin.

- Na, Yûsif Beg, ev Mistoyê melûn hemû zugurtan li ber me rakir. Tê gotin ku havînê ev Misto diçû û dihate vir, civînan çêdikir, timî li dijî me dixebitî û haya me ji tiştêkî nebû.

- Belê, Cangîr Beg, tu rast dibêjî. Gava Misto li gundê me rencber û feqîr civandin, em nexistin civînê û ji me re da zanîn ku êdî millet mezinahiya began û axan ya bi zor naxwaze û ku ji îro pêve ewê xwe bi xwe îdare bike. Ê hingê şêwra gund bê me hate danîn.

Di vê gavê de, ji gundê Qoçê karkirek tevî sê denên mey hate wê derê û got ku ji deşta Serdarabad hin siwar ber bi konên koçeran ve dihatin.

Deşta Serdarabad! Çi ordiyên dijwar di nav te re derbaz bûne! Bi ser dirêjahî û pehnahiya te re, Taşnaq,

Tirk û firariyên ku çûn û hatin. Te himbêza xwe ji wan re yek bi yek vekir. Lê ew, bêî ku li ser erdê te yê bê pîvan tu şopa bihêlin, giş winda bûn û çûn...Beriya ziwa û bê av, bêdengiya xwe ya giran biparêze...

Kê bawer dikir ku li vê beriyê ku ji ewqas insanen re bûbû goristan, rojekê, bi vekirina coya Serdarabad, eşîrên kurd wê bikaribin cîwar bibin. Ew Kurdên ku, bav û kalanên wan, bi sedan ve salan, di vê beriyê re bi koçeriyê derbaz bûbûn.

Li beriyê hesp xweş bi teleb bi rê ve diçin. Li çola û li çiyayên xebera hatina Misto û ya Encimena Mintiqê ya Tenfîzî ji bo bijartina meclîsên şewrê hin zûtir digehin gundan. Belê, li van çolên bi kevir ku ji zaroyên beriyê re bûne star, ta niha xeynî hikmê sovyetî tu kes tu car nehatibû hawara feqîr û rebenek bi serêxwe.

6- Daweteke Eşîran

Gava bavê wî mir, Bro hîn gelek piçûk bû. Ji wî, jê re 20 pez, ga û hespek mabûn. Diya Bro, Besê, her gav digot: «Bavê te li ber mirinê gote min ku bi van pezan ez qelenê te bidim û jinekê ji te re bînim», û ewê bi dil û can li van miyan dinêrî.

Ji bo peydakirina dergistiyeke hêja ji kurê xwe re Besê gelek geriya, lê tim taba wê vala diçû; qelenekî giran dixwestin. Ji piçûkahiya xwe de, Bro, Meyane nas dikir û her du jî hev dikirin. Lê, Bro nediwêrî dilê xwe ji diya xwe re veke.

Carekê, di şeveke tarî de, gava Bro ji xebata xwe vedigeriya mal, rastî Mayene hat ku melûl û bi dilekî xemgîn diçû. Bi dîtina wê Bro lê kenî, silav lê kir, ew girt, ew kişande sîngê xwe, û ew maçî kir û rûyê wê çima ewqas bêmad û çavên wê çima tije hêstir bûn, jê pirsî.

Meyane gotê ku Cangîr Beg ew ji xwe re dixwest.

- Ez kurê koçerekî bi şeref im, Bro vegerandê, ez dilê xwe naguhirim. Tu yê bibî ya min! Em tev de mezin bûne. Me bi hev re zarotiya xwe di zozanên Alagozê de derbaz kiriye û gotin daye hev û du. Çawa dibe ku nihu bêbextî li min bikî? Dibêjim qey piştî mirina bavê min û feqîr ketina me...

- Na Bro, ez weke berê hej te dikim, Meyane bi girîn gotê! Lê, li bêsiûdiya me binêre... Vî Cangîr Begê qereqûş ez ecibandime û bavê min dilê wî naşkîne û dibêje: «Ew beg û zilamekî dewlemend e; ewê qelenekî giran bide...»

Bro gelek kûr rama; ewî dizanî bi begekî re şer kirin çiqas dijwar e, nemaze bi axayê êlê re. Lê, ewî di cî de xiste bîra xwe ku here ji diya xwe re bêje ku qelenê Meyane bidê.

Li gora adetê, Besê apê Bro ezimand mala xwe û bi dizî qelen hate dayin.

Piştî lihevhatin û dayina qelenê divê ku xort ji merivên dergistiya xwe re diyariya bidê û li ber wan bi zîrekî û xwînşêrîniya xwe jî xwe bi qiymet bikê. Besê ku, ciyê havekî girtibû, li kurê xwe dinêrî û digot :

- Te dît, kurê min, min wesiya bavê te bi cî anî. Sibê, tu yê bibî xwedî jin. Ji îro bi şûn da, êdî tu bi serêxwe yî. Divê ku tu xwe bi xwe îdare bikî û ji her tiştî bêtir bala xwe bidê miyên xwe? Sivik, pozbilind mebe. Gava tu diçî nav eşîrekê ku zilamên wê bi çavekî ne divê ku tu jî wek wan bibî û xwe bielimînî adetên wan.

- Baş e, dayê, Bro vegerandê.
- Û nihi emê bi mêvanên xwe mijûl bin; gelo ji her kes re topay (xomçe) hatin rêkirin?

Li gora isûlên eşîrtiyê divê ku desgirtî ji her vexwendiyê dawetê re topayekê bişîne: destmal, sabûn, êlax... Ewê ku dil dike bê dawetê, diyarî qebûl dike, yan na wê nastîne.

- Belê, yadê, me ji her kesî rêkir.
- Gelo diyarî wê têr bikin?
- Herê, dayê, ewê têr bikin; ji her ku apê min ji bo daweta min heft pez dan min. Ewî baş dizanî ku em bi tena xwe ji heq dernediketin...

Roja dîtir gundê Bro nedihate naskirin; gelek mêvan hatibûnê. Dawûl û zime dengê xwe yên bilind digihandin ciyê dûr. Merivên Bro giş li wê bûn. Gundî, bi xifanên cejnê û bi kum û destmalên xwe yên rengareng bi kêfxweşî, ji konekî diçûn konekî din. Di nav wan de, jin bi fistanên cejnê yên giranbiha û bi neqîş, bi delalî dikeniyên. Li ser kofiyên delalên çiyê, zîv, zêr û guhar diçirisîn.

Li wî aliyê gund tevdaneke din hebû. Li wê jî, siwar ji bona cirîdê civiyabûn. Her yekî ji wan zor dida xwe ku hinerên hespê xwe pêş xelkê bike. Hineka bi hev re şert digirtin û hin jî li ser esîlbûna hespên xwe isbatên rengareng derdixistin.

Dawiyê, beza hespan dest pê kir. Meydana hespan 10 kîlometir dirêj bû. Siwar bi çargavên piçûk,

gava digihaştin serê meydanê, bi dengê zirneyê zîz û qaydê siwariyan dixist bi hespên xwe cenbazî û hinerbazyên dijwar dikirin.

Xelkê bi vî awayî kêf dikir. Di vê gavê de, Bro li ser textê zavatiyê rûniştûbû. Xortê ku li dora wî civiyabûn distrandin, direqisîn. Hineka serê wî kur dikir, ew dixemilandin û cilên xweşik lê dikirin. Li gora adetên Kurdên aliyê me, pûrê wî bi derece dibirîn; her hevlekî wî diçû cem berber, pere didayê û je dixwest ku para wî ji ya yê din zûtir biquşîne. Perê ku bi vî awayî kom dibû diçû sendûqa xortan.

Emê bêne Meyanê: ew jî di bin kon de, bi hevalên xwe re rûniştibû. Ewan cilên wê lê dikirin, û li gora adetên kurdî, digirîn jî.

Yekê ji keçika stranên cilwergirtina bûkan digot :

*Em xerîb in, bi tenê ne
Li ber malê rûniştî ne
Tu kes nizane em kêne
Wey li min xerîbê, wey li min pepûke !*

*Ez mala bavo dibînim
Banê serî kevn dibînim
Li xwe me de zava xorte
Ez bi tenê xerîb im*

*Va ye ez diçim, êdî hew tîm mala bavo
Digrîm û xatirê xwe dixwazim
Ez bi tenê xerîb im*

*Ez destmaleke sor im
Di nav xerîban de qor im
Jar bikeve nav wî nanê
Ku diya min dida min
Ji bo qelenekî min rebenê
Difroşin kalekî genî*

Piştî her misra, giş digiriyan. Lê digel vê yekê, her yekê ji wan digote bûkê: «Tu çiqas bextiyar î! Mêrê te xort û çeleng e. Lê, em bi xwe hîn nizanin çi bête serê me? Dibe ku, em jina sisiya, an çara ya kalekî genî bibin? Hingê bê dilê xwe emê mala bavê xwe berdin û ji dil hêstirên çavan birijînin »...

Ber bi nîvroyê ve, gund hinek bê deng bû. Meyanê siwarî hespekî kirin û bi hevaltiya siwaran, ew birin mala Bro. Li ber derî tîfinga berdan û diya Bro, di her destekî xwe de du firax girtin û reqsa koçerî kir. Gava Meyane di şîpandeyê re derbaz dibû kûzek danîn ber wê; ewê ew şikênand û kete hundirê malê û dawet jî li wê giha dawiya xwe. Deryaya dengê Meyane xwe ker kir. Herkes çû mala xwe û her der bê deng bû.

Ev e saleke ku Meyane mêr kiriye. Li gora hesabê wê, ev sêzde heyiv in ku hatiye mala Bro. Bi tenê, piştî zewaca xwe bi midetekê, Meyane dikarî rûyê xwe veke, xêlî jê hilîne û bi xesûya xwe re xeber bide.

Cangîr Beg Meyaneya delal ji bîr nekiribû. Gava xulamê ku ewê rêkiribû cem bavê Meyanê vegeriya û nûçeya zewaca Emînê bi Bro re anî Cangîr Beg sond xwar ku ewê Bro sax nahêle du dafikekê de bikuje.

**Saet pey saet, roj pey roj, meh pey meh diçûn; Bro
bi kêf û dilxweşiyê bi Meyanê re dijî û diya wî jî li cem
bûk û kurê xwe di derya bextiyariyê de ajinî dikir.**

7- Demeke nû dest pê kir

Bihar nêzîk dibe. Wa dixuye ku roj li ser erdê, bi tîrêjên xwe yên zêrîn, dixwaze her tiştî bişewitîne. Teht û girên wargeha zivistanê ên zer diçirsin. Giyayê gangez gurr heşîn dibe.

Li bin kon agir hêdî hêdî pêketiye. Çend Kurd li dora wî civiyane. Siha simbêlên wan ên dirêj dikeve ser rûyê wan û çavên wan ji guriya êgir diçirsin. Pir hêdî, weke mirmira avekê, bi hev re xeber didin :

- Gelek baş e! Bi vî awayî, Edê, li ser çêre, milk û bêşa dest bi axaftinê kir. Carekê bînin bîra xwe, ewî digot, ji destê van zaliman me çendîn sal ezab û perîşanî kişand! Erd û çêreyên baş di destên wan de bûn û bi ser de jî tu bêş nedidan. Lê, ji me bi xwe, her tiştê me distandin. Nihu, her wekî Misto digot, emê her tiştê wan bistînin, erd û çêre wê bikevin destên şewrên koçeran.

Edê, dûr û dirêj behsa gelek tiştên din kir, piştî, blûra xwe girt û ew danî ser lêvên xwe. Weke tûrêjên roja germ, ahengên wê bayê beriyê dadigirtin, diketin nav konan, ji jin û dergistiyan re, şadî dibirin û delalên wan tanîn bîra wan.

Feqîran, demeke dirêj ji serbestbûna xwe re strandin û reqisîn. Ber bi sibê ve, dengê blûrê hate birîn û xelk ji hev belav bû.

Ji nişkave, warê di xew de, bi hewar û qîrînên bilind şiyar bû. Zilamên nîv-tazî an bi kiras û derpî, ji konan derketin çûn navrasta war. Di nava meydanê de peya kom bûbûn û xwe tev didan; tu kes nedizanî behsa çi ewqas bi germî dikirin? Tu kes sebebê hewara wan seh nedikir?

Lê, wa ye, siha merivên beg û axa ên bi gazin! Li dû wan jî, pîr û şêxên rêhdirêj xuya kirin.

- Ho, ehlê dîn! Evane dest pê kirin. Xwedê Teala ji me re belakî dişîne. Ne bi tenê hikim kete destê xwedênenasan, lê nihu jî beg, qewal û şêxan digirin, dîne pîrozê Melekê Tawis tê rakirin. Em nihu giş li ber helakê ne! Sebebê van tiştên gî Misto ye, de herine wî ji ortê rakin û heyfa me jê hêlînin!

Lê gundiyan feqîr, ciwêlek, rencber, pale û pî ji vê nûçeyê gelek kêfxweş bûn û bi lez û bez dîsa vegehiyan malên xwe. Li meydanê, bi tenê beg, pîr, şêx, meriv û xulamên wan man.

Şeveke şîne tarî, şeveke bi çavên şîn, erd xiste
himbêza xwe û her tişt xwe kerr kir.

Ermenistana Sovyetî ji Kurdan re gundên nû ava
kirin. Li şûna konên reş û kadîn û holikan, nihu bi du,
xaniyên wan ên bilind, bi pencereyên fireh û ronî hene.

Feqîr, ciwêlek û pî ji xwe re kolxoz pêk anîne û
xwediyên mal û milk bûne. Genim tov dikin û diçinin.
Di kolxozan de makîneyên to, penîr û nivîşk hene.

Di nav Kurdan de, karkerên bijare û pispor hene.
Giş endamên kolxoza ne, an şivan in. Xort hemû di
partiya komunîst de ne û ketine dibistana. Pir ji wan di
zanîngeha seneat an ya febrîqan de dixwînin. Hin ji
wan di zanîgehên Lenîngrad û Moskova de dielimin.

Nihu, li ciyê ku berê warên koçeran bûn, jîneke
sosyalîst a nû dikele.

ŞIVANÊ KURDE
LE BERGER

Di *Şivanê kurd* de
Ereb Şemo, bi awa-
yekî gelek xwezayî
û sade, û ne bê şîir,
bûyerên her roj,
jiyana eşîrên kur-
dên koçer bi me
dide nasîn. Mirov
ewê nikaribe van
nivîsaran bê heye-
can û bê eleqe bi-
xwîne, nemaze ji
ber ku êdî îro ev orf
û adetên sedsalan
di piraniya Kurdis-
tanê de li ber win-
dabûnê ne.